

CONVORBIRI LITERARE

No. 9.

BUCUREȘTI, SEPTEVMRIE, 1912.

Anul XLVI.

O CONTRIBUȚIE LA BIOGRAFIA LUI NEGRI

CĂTEVA SCRISORI ADRESATE PRINȚULUI
ION GR. GHICA ÎN 1863, — ȘI PRIVITOARE LA AFACEREA
MĂNĂSTIRILOR INCHINATE.

În momentul în care prin cea mai îndreptățită răsplată a soartei, amintirea lui Negri e rechemată la ordinea zilei și se simte nevoia unei biografii mai întregite a acestui vrednic Român, ca să putem găsi într'însa pentru noi și pentru generațiile viitoare o pildă vie și rodnică, învățând tuturora desinteresarea, iubirea de neam, zelul sărguitor în făptuirea unor opere trainice spre folosul țării — vreau prin publicarea unui oarecare material istoric despre el, să aduc și eu o contribuție la alcătuirea acestei așteptate biografii, care mai bine chiar decât tăcuta cuvântare a statuei sale, va însemna totdeodată o reparație, judecata recunoaștere a istoriei, și, ca să vorbesc astfel, o înțeleaptă încercare de „pedagogie națională“.

Am, într'adevăr, în hârtiile familiare, mai multe urme ale activității lui Negri, și le voi aduce puțin câte puțin, la lumină. Negri făcea parte din pleiada care cu Alecsandri, Rallet, Anastasie Panu, Zizin Cantacuzino și Cuza, se grupase cu entuziasm în jurul acestui Grigorie-Vodă care pentru ei intrupă dorințele României și lucra cu atâta putere de jertfă la îndeplinirea visurilor naționale. Negri a fost ministrul preferit al bunicului meu, confidentul planurilor lui cele mai îndrăznețe spre mărirea țării, agentul obișnuit al trebilor mai delicate inițiate de el spre învierea României.

Posed astfel, ca documente de un interes deosebit, instrucțiunile date de bunicul meu lui Negri, trimis la Conferința din Viena în 1855, și o lungă corespondență din anii 1855 și 1856 când Vodă însărcinase pe Negri cu o misiune specială la Constantinopol; corespondența aceea este prea întinsă și cere prea multe piese complementare ca să între destul de lesne în cadrul unei reviste. Mă voiu mărgini, astăzi, și pentru publicul Convorbirilor, să dau niște scrisori de ale lui Negri, de dată mai recentă, adresate către fiul Domnitorului său iubit de odinioară, către tatăl meu, Prințul. Ioan Negri rămăsese, precum se înțelege, cel mai intim prieten al fiilor aceluia pe care-l privise ca pe „Măntuitorul Neamului“ și pe care o moarte tragică îl răpise (Iunie 1857) în floarea vârstei, tocmai în ajunul triumfului ideilor și sfortărilor sale. După această moarte, care ștergea de pe fața pământului capul firesc și recunoscut al mișcării unioniste, Negri lucră alături cu tatăl meu, alergând febril în toate părțile Moldovei, — la alegerea lui Cuza, ca să fie cel puțin pe scaun, dacă ideea domnitorului străin nu se putea înfăptui, un ucenic încercat al ideilor fostului Domn, un devotat al Regenerării și al Unirei. Mai pe urmă Negri se găsi, tot alături cu tatăl meu, între cei d'întâi sfetnici și colaboratori ai lui Cuza după Unire. Scrisorile ce le voiu da mai jos, se referă la sfârșitul perioadei ascendente a domniei lui Cuza. Sunt din anul 1863. Tatăl meu, deși foarte tânăr (avea abia treizeci de ani) era pe atunci ministrul afacerilor străine, Negri agent diplomatic la Constantinopol și amândoi lucrau la regularea conflictului cu Mănăstirile zise închinat. — Amândoi de altfel erau bine pregătiți pentru tratarea chestiunii. Caracterul lor dădea toate garanțiile pentru o dreaptă soluție a pricinii. — Formația specială nu le lipsea: Grigorie-Vodă trimisese pe Negri la Constantinopol în 1855 tocmai ca să se ocupe de aceste mănăstiri.

Prințul Ioan avea la el, în sertarele lui, toate piesele din domnia părintească care priveau subiectul. Afară de

asta; Cuza îl însărcinase în 1859 să facă o anchetă asupra acestor mănăstiri. Instrucțiunile lui Negri și memoriul de înmănat Puterilor sunt opera lui, cu ajutorul d-lui Bengescu.

Scrisorile, pe cari le dau aici sunt, ca mai toate ale lui Negri, scrise într'o franțuzească curgătoare, necorectă și puțin îngrijită, dar vioae; sunt două feluri, unele oficiale (No. III, IV, VI), altele cu totul private (No. I, II, V, VII, VIII, IX). Cele oficiale se împart și ele în publice (No. VI) și particulare (No. III și IV, cea din urmă adresată Domnitorului și transmisă în copie tatălui meu). Am pus laolaltă clasându-le după ordinea cronologică, aceste scrisori, fie oficiale, fie private; ele oglindesc limpede și firea lui Negri, și evenimentele de pe atunci, și starea chestiunii în pricină.

Ca să deslușesc mai bine textul scrisorilor publicate ar trebui să dau mai multe însemnări despre chestiunea aceasta atât de complicată, a mănăstirilor închinată. Lucrarea ar fi prea lungă și ar face să întârzie prea mult un articol menit să fie întru câtva un prinos ocazional și o simplă aducere de material istoric. Voiu da altă dată, probabil cu publicarea corespondenței lui Negri cu Grigorie-Vodă, expunerea desăvârșită a chestiunii, cunoscută și deseori, mai cu seamă în ceea ce privește rezultatele sale, apreciată grașit și în țară și în străinătate (cu sentimente de altfel diametral opuse aici și acolo). De obicei, mai ales în faza ei terminală, pricina a fost înfățișată ca un proces de laicizare, o necesitate de politică internă și externă înfăptuită prin mijloacele regalane ale unui Stat modern, înfățișare care nu e exactă cel puțin pentru toată dezvoltarea părții celei d'întăiu a crizei, și care, pentru mine personal ca și pentru mulți, n'ar fi de loc de laudat, chiar dacă ar avea, precum este și adevărat, scuza unei necesități vitale într'o țară frustrată de a cincea parte a teritoriului ei prin manopera neleală a unor beneficiari străini.

Intr'adevăr două lucruri au contribuit la aprecierea aceasta: modul destul de neașteptat, după care s'a regulat

în sfârșit afacerea, prin mijloace de acest soi și cu oameni având idee de acest gen, și legătura în care măsurile luate în contra călugărilor greci au fost puse cu o adevărată și nenorocită confiscatie, secularizarea averilor mănăstirești pămăntene.

Din contră, acțiunea împotriva pretențiilor grecești, mai cu seamă precum s'a dezvoltat sub Alexandru-Vodă Ghika al Munteniei, sub Știrbey, sub Grigorie-Vodă al Moldovei, și sub Cuza până în 1853, eră cea mai îndreptățită chiar pentru cei cari, ca mine, nu admit principiul drepturilor suverane ale Statului asupra bunurilor bisericesti. Eră o acțiune de revendicare, în limite foarte modeste, împotriva unei colosale excocherii, făptuită de greci cu ajutorul unor diplomați străini, încercând de a transforma într'o moștenire de proprietate absolută și neșarmurită cu toată agravarea dispozițiilor de mână-moartă, niște legate usu-fructuare, parțiale și condiționale; în loc de usufruct, proprietate deplină și vecinică; în loc de atribuire parțială de venituri, folosirea pretinsă a totalității și asta numai pentru desfrăul fanarioților și pentru prigonirea catolicismului din Palestina; în loc de condițiunile imperative ale actelor ctitoricești în folosul Statului și pentru binele obștesc, disprețul cel mai desăvârșit al acestor stipulațiuni, lăsând chiar în cea mai jalnică părăsire nu numai stabilimentele de binefacere de care aveau porunca ctitoricească de a se îngriji, ci și locașurile sfinte, bisericile și mănăstirile închinete care cădeau în ruină; apriga denegare a oricărei îndreptări a stărei de lucruri; refuzul încăpățânat al oricărei compensațiuni pentru nerespectarea actelor de ctitorie și chiar a dispozițiilor decretate de Puteri mai târziu. Iată tabloul întorsăturii ce o luase chestiunea dela 1828 încoace, după ce diplomația, mai ales cea rusească (cu toate că și ea încercase un leac în Regulamentul Organic) intervenise în pricină, în chipul cel mai nenorocit, încurajând, pentru scopuri politice de o parte, prin informații defectoase de

alta, pretențiunile și încercările grecilor, cari vedeau în afacere un fel de răsplată a revoluției din 1821.

Și dacă s'a mers în practică, la sfârșit, mai departe decât ar fi trebuit, vina este încă a călugărilor greci cari în apărarea manoperilor lor nelegiuite, au refuzat ori ce transacțiune binevoitoare, sprijiniți fiind, precum știau, de conștiințele cumpărate ale unor pașale turcești (1) și de interesele diplomatice ale unor puteri.

Iată cum scriau acești preținși reprezentanți ai lui Christos, urmași și coreligionari dealmintrelea acelora cari, ca ieromonahul Partenie din veacul al XVIII-lea, găseau stăpânii lor civili mai binefăcători decât Dumnezeu și tipăreau cărți creștinești pentru mărirea legei lui Mahomet.

I.

Le 18³⁰ mars 1863. Constantinople

Mon cher Prince Jean!

J'ai demandé au Prince la permission de venir le trouver à Galatz pour lui communiquer diverses choses — je vous demande la même permission — si elle m'est accordée j'apporterai avec moi les comptes de la chancellerie du trimestre dernier de l'année passée comme aussi ceux du premier trimestre de cette année ainsi que ceux du mois de juillet

(1) Umblau, după obiceiul lor, cu „baçșișuri“, către demnitarii influenți și cu lingușiri față de sultan. Ca pildă despre lingușirile acelea, dau aicea începutul unei tânguiri adresate de toți Patriarhii Răsăritului către Marele Vizir, în 1855, împotriva Domnitorilor Români:

„Nous soussignés les Patriarches actuels des Grecs de Constantinople et de Jérusalem agissant en leur propre nom et comme fondés „de pouvoir de ceux d'Alexandrie et d'Antioche, l'ex-patriarche grec „de Constantinople président de la Communauté du Mont-Sinai et les „délégés des Communautés du Mont-Athos, avons l'honneur de soumettre par la présente humble supplique que depuis le jour fortuné de l'Avènement de „S. M. I. *Notre Auguste Souverain et Maître, qui égale Alexandre en splendeur et Platon en sagesse, qui est le Soleil du ciel du Kalifat et la lune de la justice et de l'équité, etc., etc.*“

passé que vous me demandez et que j'ai cependant envoyés au Ministère depuis longtemps.

Les prêtres démentent ici grandement et quoique le vote de la Chambre soit bon pour la question, il a été intempestif car il a donné l'éveil avant que le gouvernement ait pu se mettre en ligne de combat pour en sortir victorieusement. J'ai fait une nouvelle déclaration ici, que jamais nous ne consentirions à ce que l'affaire des biens conventuels fut traitée ailleurs que chez nous et par d'autres que nous uniquement — que nous considérions par conséquent le protocole 13(1) comme non avenu; parce que d'abord nous ne pourrions nous persuader qu'il pût invalider le traité de Paris qui nous proclame parfaitement autonomes pour nos affaires d'intérieur et qu'il n'y avait rien de plus intérieur que notre sol — et puis qu'ensuite notre gouvernement ne pouvait ne pas faire attention et prendre en considération le vœu général du pays à ce sujet ainsi que le vote unanime de la Chambre. Cette question a beaucoup baissé ici-et il faudra nous concerter pour arrêter quelque chose de définitif et puis ensuite crouler plutôt que d'y dévier.

Dans l'espoir, mon cher Prince Jean, de vous serrer bientôt la main, je vous reste mon ancien collègue de la dernière note à Gœdel(2), tout dévoué ami.

C. NEGRY.

II.

Ce 13e 25 juin 1863, Constantinople

Mon cher Prince,

Dès mon arrivée, j'ai expédié Bordeano sur le Bosphore pour porter aux ambassades le mémoire afin que par la

(1) In acest protocol precum se știe, conferința admisesese punctul de vedere al Rusiei, favorabil pretențiilor grecești.

(2) N'am cunoștința de faptul la care Negry face aluzie. Probabil e vorba de un răspuns virulent dat, în tovărășie cu tatăl meu, unei note „puțin diplomatice” a reprezentantului austriac, Godel de Lannoy. Am în hârtiile bunicului meu o notă a acestui diplomat, din 1856, nu tocmai cuviincioasă, dat fiind că Negri era pe atunci ministru și tatăl meu tot secretar de Stat al părintelui său. Aluziunea poate se referă la răspunsul, ce a fost dat de ei lui Godel, care protestă în termeni prea aspri în contra concesiunii acordate de Grigorie-Vodă unei companii franceze pentru navigațiunea de pe Prut.

poste d'aujourd'hui on put l'expédier plus loin Ce n'est qu'après avoir fait matin cet envoi que j'ai reçu votre dépêche ainsi qu'une autre du Cabinet Princier qui me disaient d'attendre une autre édition. Le mal n'est pas grand, car si les memoires que j'ai remis ne sont point encore envoyés lorsque je recevrai les autres, il me sera facile de les échanger contre ces derniers.

J'ai rencontré le Pere Nil à Giurgevo, „s'en allant t'en guerre“ comme Malbrough, a Paris, muni probablement mieux que ce guerrier chansonné de ce qui est le „nerf de la guerre“ comme on dit. Je vous le répète, rien n'y fera et tout se brisera à l'encontre de notre volonté ferme et irrévocable. Bon courage donc et laissons les aller où ils veulent — c'est nous qui aurons la Victoire — et ce n'est plus qu'une affaire de temps. Je suis sûr qu'on ne me demandera plus qu'une chose ici: ce que nous leur donnons aussi pour que je sois prêt à répondre à cela, il serait bon que le Conseil décidât la chose et que vous me fassiez parvenir au plus tôt votre décision.

Par le prochain courrier détails officiels au long.

Adieu cher Prince Jean et ancien collègue de la dernière note a Goedel.

En vous priant de faire agréer à la Pincesse Alexandrine mes plus respectueux hommages je suis tout vôtre, de tout cœur.

C. NÉGRY.

Mes bonnes amitiés a Monsieur Van Saanen

III.

19/31 juin 1863, Constantinople.

Particulière.

Mon Prince,

Je m'empresse de vous transmettre ci jointe en copie la lettre confidentielle que j'ai écrite à S. A. S. pour Lui faire connaître mes appréciations sur la question des couvents et pour la prier de vouloir bien m'informer le plus tôt possible de la somme que le gouvernement Princier capitalisera en faveur des communautés.

C'est la même prière que j'ai l'honneur d'adresser à

Votre Excellence par la présente, car ainsi que je le dis dans la lettre à S. A. S. la solution de cette question dépend en grande partie sinon complètement de la fixation de cette somme; par conséquent je crois qu'il ne faudra pas tarder à vous prononcer la-dessus le plus promptement que faire se pourra.

Veillez agréer, mon Prince, les assurances réitérées de ma plus haute considération.

C. NÉGRY

IV.

Copie.

Pera-le 19,31 juin, 1863.

Monseigneur,

Par la lettre que j'ai eu l'honneur d'adresser à V. A. S. le 15/27 juin, je L'assurais que d'après les entretiens que j'avais eu ici, les Puissances nous étaient assez favorables dans la question des couvents.

Moi comme je Lui disais alors, je ne puis que la répéter aujourd'hui que la solution de cette affaire dépend de l'empressement que mettra le gouvernement de V. A. S. à me préciser la somme qu'il est décidé à capitaliser en faveur des Communautés, conformément aux conclusions du mémoire.

En effet, après les déclarations les plus solennelles et les plus catégoriques que j'ai faites à Aali-Pacha comme aussi aux Représentants des Puissances garantes que rien ne serait capable de nous faire dévier de la voie que nous nous sommes décidés à suivre dans cette affaire ces Messieurs ont fini par comprendre que devant une résistance aussi opiniâtre leurs efforts, même réunis, ne feraient qu'envenimer la question sans produire le résultat qu'ils désiraient atteindre. Aussi sont-ils maintenant beaucoup plus accommodants qu'il y a quelque temps et la preuve en est que Mr. Novicoff lui-même qui représente la Puissance la plus directement intéressée dans ce différend, m'a pressé de questions dans le but de savoir quelle était la somme que nous voulions donner aux pretres.

Rien que cette insistance du représentant de la Russie me confirme de plus en plus dans l'opinion, que ces Mes-

sieurs qui prétendaient que les Communautés étaient propriétaires dans notre pays et que nous ne pouvions les déposséder sans commettre une injustice flagrante, semblent s'être persuadés aujourd'hui que cette prétention est réellement dénuée de fondement, et s'appliquent à plaider la cause des prêtres en se plaçant sur le même terrain que nous.

Par conséquent, forts de l'avantage que nous avons pris sur ces messieurs dans la question dont il s'agit je crois, Monseigneur, que ma règle de conduite dans les négociations qui vont s'engager, est tracée d'avance. Après avoir demandé, en remettant le mémoire, l'annulation pure et simple du Protocole XIII et après que j'aurai déclaré la somme que nous sommes disposés à offrir aux Communautés, il ne me restera qu'à attendre tranquillement la décision qui sera prise à cet égard par les Puissances, sur lesquelles ne pourront que consacrer par un acte international les conclusions de notre mémoire.

Il est important, Monseigneur, que la somme que le gouvernement de V. A. S. affectera aux Communautés ne soit pas connue des Consuls et du public, car cette indiscretion pourrait considérablement nuire à la poursuite de mes négociations.

C. NEGRI.

J'ai l'honneur d'être & & &.

V.

7¹⁶ juillet 1863 Constantinople

Mon cher Prince Jean

Je vous demande bien pardon de n'avoir pas répondu plus tôt à votre bonne dernière lettre. La cause en est que cette question des couvents m'a fait courir depuis mon arrivée ici plus que je n'ai jamais couru à Constantinople. Sir Henry Bulwer et le Comte de Ludolphe s'acharnent après nous dans cette question. Aussi je suis continuellement chez eux — comme chez les autres aussi : de cette façon, toujours en courses je n'ai rien pu écrire non plus au Prince Régnant lui-même.

J'ai écrit à S. A. qu'à plusieurs Ambassades ici, on m'avait conseillé de nous adresser directement au Comte

de Rechberg à Vienne, qui, éloigne des tripotages qui se font ici et ne subissant aucune influence locale, nous donnerait certainement raison dans la question des moines grecs que les représentants de l'Autriche ici. La France et l'Italie ont déclaré ne reconnaître point les moines grecs comme propriétaires. La Prusse nous serait favorable si nous pouvions détacher l'Autriche. Aussi je vous le répète, il faut nous adresser au Comte de Rechberg que Monsieur l'Ambassadeur de France dit n'être point du tout de même opinion ni principes que ceux qui soutiennent les moines. La Russie ne peut faire autrement que soutenir le protocole, puisque c'est elle qui l'a proposé ; mais elle serait plutôt portée vers un accommodement des parties.

Je n'ai point encore reçu le pli bleu avec l'indication de la somme à offrir aux moines-mais en le recevant j'ai l'intention de faire une note à Ali-Pacha en lui désignant cette somme comme notre dernier mot — et puis, avec la dignité que comporte une pareille déclaration attendre, quoi que ce soit sans broncher d'un pas et rester ferme quoi qu'il arrive.

Le Pere Nil n'a point été reçu à Vienne par le Comte de Rechberg — il se trouve actuellement à Paris d'après ce que m'écrit Alexandry. Je crois qu'il ne fera que dépenser de l'argent en vain. Car je crois la France nullement portée à seconder la mainmorte.

Monsieur Breslauer s'en retourne sans avoir pu conclure la convention à laquelle j'ai coupé court — car cette fois encore c'était les memes phrases et arguments orgueilleux que la Porte voulait introduire dans cette convention. J'ai mis en avant celle de Temesvar et j'ai déclaré que c'était là le modele à suivre. Breslauer vous dira d'ailleurs la chose plus en detail. Je vais bientôt poursuivre l'affaire des Comptes : mais jusqu'à ce qu'on les traduise en turc, il se passera bien, je le crains, six mois pour le moins. Voilà pourquoi je les demandais avec tant d'insistance depuis deux ans.

Je pense, cher Prince, que pour cette inopportune et malencontreuse affaire des Polonais, vous ne feriez pas mal de m'adresser une note en dévoilant leur but et en racontant les faits, afin que je la puisse lire ici, parce que cette affaire va être traitreusement exploitée par les journaux d'abord jusqu'à ce que la vérité se fasse jour. J'ai écrit dans le même sens au Prince.

On n'a qu'à jeter les yeux sur la carte pour voir qu'effectivement cette expédition bien loin d'être contre la Russie, n'était que contre nous-mêmes.

Quand aurons-nous enfin la paix, mon Dieu! et quand verrons nous avant toute chose régner chez nous la concorde et l'amour et la dignité du pays!

Nos divisions nous ont affaibli intérieurement — deconsidere on ne peut plus à l'extérieur — empêché de rien faire pour notre pays tant beni du ciel sous tous les rapports, — et réduits en un mot à être aujourd'hui, l'enjeu diplomatique de Venise, de la Galicie et d'une foule d'autres combinaisons éventuelles. Voilà on nous a réduits cette misérable velleité de la principauté et ces nombreuses candidatures qui feront que nous serons à la merci du premier venu, comme l'a été la Pologne! Je me suis démené pendant 25 ans, avec tant d'autres, pour voir un peu de prospérité dans mon pays et qu'y vois-je à présent? pas même deux individus qui puissent s'entendre ensemble et qui ne se garent l'un de l'autre comme dans un bois!

Où est l'époque où Votre Père en tête nous travaillions unanimement aux grands principes régénérateurs de notre pays!

Mais à quoi bon toutes ces douleurs! Il paraît que les nations comme les individus ont leur sort écrit quelque part.

Adieu cher Prince Jean et ancien collègue du bon et digne temps. Stamboul m'a vieilli; mais il n'a su m'ôter mes anciens souvenirs.

Tout à vous, de tout coeur

C. NEGRY

VI.

No. 41. le 11/23 juillet 1863. Constantinople.

A SON EXCELLENCE

LE PRINCE I. GHICA MINISTRE DES AFFAIRES ETRANGERES
ETC. ETC. ETC.

Monsieur le Ministre,

J'ai déjà eu l'honneur d'informer Votre Excellence que j'avais présenté des mon arrivée ici, à la S. Porte et aux

Ambassades le mémoire sur les Couvents dédiés, tel que je l'avais apporté de Bucarest et avant que je ne fusse prévenu des modifications faites à sa solution. Je ne pouvais donc faire autrement que d'en soutenir la première rédaction qui d'ailleurs me paraît plus conforme avec la décision prise de donner une fois pour toutes une somme aux Lieux Saints et de n'avoir plus rien à démêler avec eux. Il me semble sauf meilleur avis que la phrase qui remplace le mot net de sécularisation nous lie de nouveau à ces dits Lieux Saints et nous engage à des conditions et obligations qu'il n'était point sage de livrer à leur contrôle ultérieur.

Je crois devoir observer encore qu'il ne serait point utile non plus de demander la constatation par protocole — afin d'empêcher qu'on ne revienne sur elle — de la transaction une fois effectuée entre nous et les Egumènes. — Cette demande ne s'accorderait guère avec le rejet du premier protocole et pourrait nous susciter vers la fin même de l'affaire des complications qu'il est urgent de prévoir à temps. Il faut donc selon moi continuer d'éviter l'ingérence étrangère après comme avant dans cette question et ne nous y soumettre qu'alors seulement qu'on nous l'imposerait par la violence — provisoirement encore jusqu'à des temps meilleurs. Nous placerions, bien entendu, les sommes par nous données sous la surveillance et sauvegarde collectives de la S. Porte et des puissances garantes, ainsi que des Principautés-Unies; mais nous arrêterions à cela sans rien demander de plus à ces premières.

Il me semble bien aussi, Monsieur le Ministre qu'au lieu de tenter à obtenir que le payement des sommes que nous destinons aux Lieux Saints s'effectue granduellement et sans intérêts, il serait beaucoup plus sage de chercher, au moyen d'un emprunt garanti par les biens conventuels eux-mêmes, à se mettre en position de compter et déposer les dites sommes aussitôt qu'offertes. Ce serait un appât de plus pour la partie adverse et pour nous un utile débarras.

J'attends que Votre Excellence m'indique la somme de l'arriéré dû par les Couvents dédiés à la Valachie afin de le faire figurer à l'actif de notre offre, et bientôt après j'aurai l'honneur de vous faire parvenir, Monsieur le Ministre, copie de ma note à la S. Porte dont relèvent les Egumènes grecs, où en disant notre dernier

mot, j'aurai spécialement en vue l'école de Constantinople dont nous nous réserverons la direction--ce qui fait que la clause des 2 boursiers semblera à Votre Excellence comme à moi-même, inutile à y insérer.

Je prie Votre Excellence de vouloir bien agréer les assurances de ma plus haute considération

C. NEGRY.

P. S. C'est sur la somme de quarante millions de piastres que V. E. me donne comme base dans sa décision du 27 juin écoulé que j'agirai

C. NEGRY.

VII.

12 24 juillet 1863. Constantinople.

Mon cher Prince Jean,

Je vous préviens qu'il ne nous est guère utile d'assimiler les Couvents dédiés aux nôtres propres parce que d'une semblable rubrique il peut naître de drôles de prétentions de la part des moines grecs, comme entretien d'iceux dans les monastères etc., etc., etc.

Idem point de protocole en aucun cas, parce qu'on peut nous dire : vous demandez un protocole, c'est très-bien ; commencez d'abord par vous soumettre au premier et puis nous verrons pour le second. Il faut d'ailleurs autant que possible non seulement ne point demander l'ingérence étrangère dans nos affaires, mais même repousser celle qui vient sans être demandée — comme au reste nous l'avons fait par le mémoire. Il faut donc rester ferme dans ce principe, quoi qu'il arrive — c'est mon opinion.

L'Autriche égale l'Angleterre dans son opposition au sujet de cette question des biens conventuels. Aussi, d'après les conseils qu'on m'a donnés ici de toutes parts j'ai écrit au Prince qu'il fallait saisir de cette affaire, et directement, le Comte de Rechberg à Vienne, lequel n'est point, paraît-il, de la même opinion, à propos d'elle, que ses représentants d'ici. Ceci pour que l'opposition ne soit pas très grande, une fois que nous nous serons prononcés ; car je vais bientôt lancer ma note à la S. Porte dont

relevent les moines en lui indiquant comme notre dernier mot, la somme, que nous pouvons leur donner.

J'attends avec impatience que vous me disiez le chiffre de l'arrière que doivent les Couvents à la Valachie pour le faire figurer comme argent comptant bien entendu — et puis ma note est donnée.

Adieu cher Prince Jean et tout à vous de tout coeur
C. NÉGRY.

VIII.

Le 18/30 juillet-Constantinople.

Mon cher Prince Jean,

Je vous envoie Bordeano avec le projet de ma note au sujet des biens conventuels. C'est en vain que je vous ai écrit deux fois pour vous demander quel était le chiffre de l'arrière dû par les moines grecs à la Valachie. Aussi j'ai pris 1.750.000 piastres du pays, parce que j'ai vu que des deux millions figurant dans notre mémoire, en déduisant 250.000 piastres pour les écoles de Constantinople, il restait juste la somme que j'ai indiquée, laquelle multipliée par dix depuis 1852 jusqu'à 1862, fait 28 millions de piastres turques.

J'ai chargé Bordeano de vous entretenir de ma part au sujet de la note, ainsi qu'à celui de la question en bloc, dans laquelle je ne saurais quant à moi, changer d'opinion. J'y resterai ferme quoi qu'il arrive.

L'horizon s'obscurcit, et il est possible que la guerre survienne ; car l'échange de notes actuel, m'a bien l'air d'être tout-à-fait pareil à celui qui précéda la guerre d'Orient. Ici l'on s'inquiète car la Turquie va être de la partie, bien malgré elle je crois.

Cher Prince, j'ai chargé Bordeano d'encaisser notre argent pour éviter la dépense. Il vous dira comment j'entends finir la question des couvents et vous démontrera le danger de recourir aux puissances pour cette question afin de la faire traiter par un protocole alors que dans notre mémoire nous rejetons toute immixtion étrangère. En un mot il vous mettra au fait de mon inébranlable manière de voir là-dedans.

Adieu cher Prince Jean. En vous priant de présenter mes tres-humbles respects à la Princesse Alexandrine, je vous reste.

Tout dévoué ami

C. NÉGRY.

IX

Le 21 Aout 1863. Constantinople.

Mon cher Prince Jean,

Enfin après-demain je fais passer le Rubicon à ma fameuse note, suite obligée de votre mémoire. Il s'agit maintenant *de savoir soutenir l'affaire envers et contre tous et coûte que coûte*. J'ai écrit cette même phrase à Baligot qui la lira au Prince. Voilà ! C'est une bombe qui va tomber tout à coup et éclater alors qu'on s'y attendait le moins. Mais quoique j'aie compté sur quelques éventualités, comme le départ en congé de Sir Henry, pour que le contre coup ne fût pas trop violent—voyant que ces éventualités tardaient à se produire, je me suis bravement décidé à ne plus attendre et samedi notre note sera lue par tout le monde diplomatique. Je prie Messieurs les Ambassadeurs de l'envoyer à leurs Gouvernements—De cette façon la question est écartée de Constantinople où le terrain nous est en tous les cas, moins propice que partout ailleurs. J'avais aussi compté sur la guerre qui nous aurait laissé les coudes en une pleine et entière liberté. Enfin nous verrons et ce ne sera que plus tard que nous comprendrons l'énormité de notre toupet actuel.

Audaces fortuna juvat, a dit Horace. Je serai bien aise quant à moi, après l'excitation continuelle où me tient depuis si longtemps cette affaire si je la voyais terminée et puis terminée comme nous l'avons voulu—ce qui serait le plus piquant de l'affaire.

Adieu, cher Prince Jean, et tout à vous, de tout cœur.

C. NÉGRY.

Cette lettre est toute pour vous seulement.

HARBARI.

De trei zile se adun cocorii la slomul Târșii. Ca niște șiruri de mătănii se ițiesc cărdurile lor din zare. Din toate sterițele vânturilor țîșnesc.

Unii au rășluit în drum spinări de munți ca zimbrii. Alții au pogonit izbeliștele unde se plămădește crivățul. Atamanii lor au tras cu minciogul pe țarmurile Volgii.

Dintru'ntâiu li se înfiripează numai aripele răsfirate ca niște opăcini de pitici. Pe urmă se ațin din ce în ce mai aproape, până ce umbrele lor rătăcitoare izbândesc să se adâncească din lamura cerului în seninul slomului.

Atunci zborul lor ostoae. Și asemenea unor frunze spulberate în slavă de vârtejurile verii, cobor oblu, în perghe-luri, până ce prind mlaștina în picioaroage.

În fite-ce toamnă, de Preobejanie, la cel dintâiu adurmec al iernii, ca treziți de un tainic bucium, tăbăr aci de își rânduiesc polcurile pribegiei.

Căci Târșa e staniștea seinilor.

*

Arar staniște de zburătoare ca Târșa.

Alimănită în fundul unei lunci nărămzii, ca o gușe a Prutului, apele ei cari scânteie în răzarea namiezii ca un uriaș sahan cositorit, atrag de departe luarea aminte a celor din văzduhuri, pe când firul rîului ce se deșiră între două platoșe de dealuri, în sus și în jos, ca un șerpar de zmeu, îi mână drept ca pe ciripie. Și apoi nicăeri ca în Târșa nu-i loc de zaharele. În preajma coroanii de stof ce împodobește fruntea slomului, plevușca lighioanelor mișună.

Satul e tocmai în zarea dealului. Capisteria luncii aproape pustie. Un singur brîu de drum e pe tot hăul ei. Și de nu ar fi pichetul grănicerilor colo sub dâmbul de sălcii scorburoase de pe malul trențuit, n'ar mai fi alt semn de viață prin împrejurimi decât gârbovul caic al lui chir Lambie ce pirotește în schela de vară sub legănarea undelor.

Așa că în toată tihna își pot face într'aripați Zaporogi Oceania și pe nimeni nu ar turbura căriiturile lor jalnic de duioase, ca de coconi pribegi, de nu ar fi doi ochi ce iscodesc de pe caic.

Două ochi negri ca granatele de tumbac.

Sunt ochii Drinii, fata lui Lambie. Inima ei e turbură de jalnicele lor căriituri.

Crescută numai pe apă, de un corăbier, — fără mamă, fără rude, departe de lume, Drina eră o fire ăsebită. Deși fată aproape tomnatică, nu cunoștea mai nimic din ceea ce toți cunosc, chiar cei mai zmeriți. Sufletul ei asemenea unei tainice pajiști de fân aromit nu fusese fremătat decât de adierea umbroasă a dragostei de părinte și tânjea încă după cerbul sprintar ce se cădea să se înfrupte din ea. Nu doar că chir Lambie, ca un palicar ce eră, ar fi fost de o strășnicie fără pereche. Dar, fiindcă traiul lor de schimnici nu prea lăsase potecă prilejului.

Restrînși a vieții într'o chiliuță cât o scorbură de verעיță, sau pe o *punte* cât o față de masă, fără rivnă de măririi și de îmbogățiri, așteptând să picure vremea între o încarcătură și o descărcătură, având drept singur oaspe o potaie de cățel, drept orce cusur o gingirlicie și drept orce grădină o șteblă de busuioc grecesc, *vasilică* eră greu să fie înțețiți de patimi.

Zilele lor curgeau tihnite ca undele Prutului. Nici odată nu pomeniseră să-i năvălească mari-ochiu.

Când ploaia turnă cu găleata, ei se chirceau în cabină,

ca mielcul ; când stelele luceau în serile calde, ei eșiau pe punte și cântau ca toți corăbierii : el picura din ghtară ; ea din fizarmonica pieptului.

Puțin le păsa care-i schela. Pentru ei plaiul rămânea acelaș. Nici odată nu gândiseră că viața ar fi putut fi și altfel pentru niște colindători.

Dar de când poposeau în schela Târșii, cea mai pustie dintre toate, în care nici odată două șeici nu își dădeau ziua bună, o schimbare se ivi.

Un oaspe veni să se adaoge singurătății lor : brigadierul Bârnă.

Bârnă eră cap de post la ghecetul grănicerilor. Un soiu de vântură țară și ăst Bârnă. De trei ori reangajat, căci nu se putuse împăca cu altă meserie. Știa toate pe degete. Pe unde nu hoinărise ? Din regiment în regiment, din companie în companie, din post în post. Nu eră vre-o mândrețe de el. Nici chipeș nu eră. Un soiu de pupă-lapte spânatec. Sub nări abia îi spicuiiau vre-o câteva tuleie. D'aia îl și porecliseră în chip de răs : brigadirul Trei-mustăți. Da, în schimb mai rar așa pușlamă. Viclean ca o zvârlugă. Și afurisit la mueri !.. Câte case nu spărsese ; câte codănace nu lăsase cu inima friptă ? Din pricina asta nu-și găsisse vatră nicăiri. Hârbar sadeă.

Când, *Pelicanul* lui Lambie zvârlise ancora, Bârnă taman venise la rond.

Drina sta la cârmă.

— *Kalispera* căpitane ; cevă *galete* ai adus ?

— Pentru *preteni* se găsește, răspunse greul.

— Da, cu *hârtiile* cum stai ?

— În regula. Puftim s'a vedeți. Și chir Lambie aruncă un dulap de brad pe mal drept podișcă.

Bârnă zdrângănind sabia ce purtă de fudulie, sui pe punte. Căpitanul Pelicanului îi trecu învoirea. Brigadierul

se făcu că citește, dar căută mai mult la Drina, care se uită în Prut.

— Vii din Galați, d'a dreptul? întrebă el pe grec.

— Pe d'a dreptul...

— Cevă contrabandă n'ai?

— Ferească sfinto; nu obisnuim...

Bârnă se apucă iar de hârtii. Le forfecă, le descântă, și prefăcându-se că ar fi găsit un clinciu lovi cu palma peste ele și zise:

— Le lași la mine. Ți le aduc al'dată. Să le mai scotolesc.

Apoi, după o clipă de gândire arătând spre Drina:

— ... Duduia, e fata dumitale...? Hm!... Nostimă!...

În urmă luând o înfățișare militărească și întinzând mâna Drinii:

— ... Mă recomand brigadierul Bârnă, șeful postului de grăniceri din localitate...

Drina rămase locului. Lambie se puse la mijloc.

— Dă mâna cu domnu *aghiotant*, Drino.

După ce fata se supuse Lambie adăogă.

— ... Ne faci și câte o cafeluță. Aduci și două galete proaspete pentru pretenii dumisale.

— Mai bine mi-ar plăcea un păhăruț de vin grecesc chirie. Ai?

— ... Pentru dumneavoastră se găsește. Drino, adu sticluța de Tenedos.

— În sănătatea duduiei închină Bârnă, răsucindu-și cârlionții de cocoș golaș.

— În sănătatea și la *Kerama* dela dumneata, răspunse grecul.

— N'am, tăie sec brigadierul.

Goli două pahare.

— Ce a rămas îl iau cu mine, zise Bârnă, vârînd sticla în buzunar... Dar vr'un *pac de tiutiun* n'ai pus de o parte?

Lambie făcu semn din cap și îi trecu un pachet.

Pe urmă don șef de post dădu să plece și strînse mâna Drinii de par'că ar fi vrut s'o pritocească.

— O să ne mai dăm bună ziua. Eu toată vremea sunt p'aci. Căci, sunt dat dracului de slujbă. Nici noaptea nu dorm. Cu *haholii* ăștia de peste drum, nu-i rost astfel la graniță. I-am băgat în zavaidoare...

Eră pe înserate. După ce caicgiul sfârși robotitul, trase podișca, ca să se rupă de uscat, drept pază; Drina întinse o masă bondoacă pe piscul șeicii, lângă ghiveciul de busuioc și așeză pe ea o cutie cu sardele, galete, smochine și o cană cu apă în care se înmoaie galetele, și la lumina lunii ospătară.

Apa Prutului cipciia duios spre usuuă. Cicoarea zicea pe o coardă în prizlucă. În sat, pe râtul dealului, felinarul dela cârciumă vărsă scânteii de luceafăr. Iar sus, în văzduh, se ițiau jalnice chemările de popas ale pilotului celui dintâiu cărd de bătlani porniți în pribegie...

Până în târziu au stat treji, fără a schimbă vre-o vorbă. Ce ar fi avut să-și spună? Viețele lor erau una.

Apoi, Drina își luă în primire așternutul de pe podină și ațipi; pe când Lambie, bătrân care își pierduse somnul, cugetă la multe și mai ales înapoi spre tinerețe, spre doi ochi ca granatele, aidoma cu ai Drinii, cari se pierdeau departe, mai departe decât cea mai depărtată stea..... Erau ochii mamei pe care Drina nu o cunoscuse, singura lui dragoste, pe care prinzând-o cu un alt corăbier își spălase prăselele cuțitului în pântecetele ei.

Își amintea. Inșă așa de turbure îi eră amintirea și atât de trudit trupul, că în cele din urmă, sforăitul lui se unî și el suflării potolite a fetei și tarafului luncii.

Dar, spre miezul nopții un bubuit de pușcă ce răsună de trei ori pe ezer, le întrerupse somnul.

Un fâlfâit de aripe pripite și un țipăt de *cufundar*; mărturiseau că brigadierul Bărnă nu dormia.

A doua zi dimineată, chir Lambie își primeni gherocul și se duse să deă de veste arendașului în slujba căruia venise.

— Drina, zise el, punând piciorul pe uscat, trage scândura și să nu dai voe la nimeni pe caic. Iar în gândul lui:

— Mare porc-dă-câine, brigadierul Bârnă...

Abia fu la jumătatea drumului, că Bârnă se ivi pe țârm cu o țigare de foi între dinți călcând tanșoș, ca un cocostîrc căruia nici prin gând nu iar fi pleznit să-și ude pliscul după vânat. Se apropie de caic. Drina văzându-l coborî în cabină.

Dar Bârnă își cunoștea meseria. O chemă.

— Ce te ascunzi de mine duduie. Doar n'oi fi joimăriță.

Drina rușinată, eși pe punte.

— Căpitanul e p'aci? Zi-i să iasă o țără afară, făcu el pe niznai.

— *Patêra* e la sat, răspunse fata, trasă de limbă.

— Și te-a lăsat singură! Nu-ți-e urit?

— De ce să-mi fie?

Bârnă își privi cizmele și pintenii. Izbî carîmbul de vre-o câteva ori cu o vergea de oțel ce ținea în mână și schimbă vorba, care nu se potrivea.

— Ați auzit pușcătura de azi noapte?

Fata tăcu. Bârnă urmă.

— Am tras în niște rațe în raza lunii. Dar n'a căzut nici una, căci am tras cu glonț. Cu glonț e greu să chitești. Dar, la noapte am poruncit să-mi aducă pușca de vânătoare și traista cu alice. Mâine vă aduc peșcheș. Pre legea mea.

Drina ascultă, mereu cu ochii spre apă. Dar graiul ostașului o străpungea ca o baionetă.

Văzând că nu se poate înădî, Bârnă, își urmă rondul mai departe. Când fu la întoarcere, iar se oprî dinaintea caicului.

Drina îl urmărise, cu privirea pe furîș. Și tot privindu-l, par'că și-l mai apropiase. Totuși, când el ajunse lângă caic, vrî din nou să se ferească de a-i da prilej de vorbă și îngenuchie în fața ghiveciului de busuic începând să-i bobicească frunzele.

Bârnă pricepî că fata nu se mai sperie de el.

— Fain busuioc. Bine trebuie să mai miroasă, duduie!

— Da, răspunse ea împleticindu-și mereu deștele printre frunze.

— Imi dai și mie un fir? întrebă el.

Drina șovăi. Ar fi vrut să-i dea, căci eră fire filotimă. Însă nu știă dacă se cădeă să-i dea. Nedumirită caută spre el ca și cum ar fi vrut să-l facă să înțeleagă ceea ce nu îi putea spune.

El se prileji îndată de privirea ei, ca să-i facă cu ochiul și zise rîzînd:

— Poți să-mi dai, că nu-i cap de țară.

— Are să se supere patêra, că am rupt.

— Rupe de unde nu se bagă de seamă, mai de desupt.

Mlădiată, Drina, îi zvârlî o cracă. Însă, neîndemânateca, o atinse de mal și o lunecă în rîu.

— Să-ți dau alta, zise ea înciudată.

— Nu, am s'o prind p'asta. Și, proptindu-se într'un genunchiu, cu vergeaua de oțel scoase craca din șivoi, o scutură de stropi și o înfipse între doi nasturi ai tunicii. Apoi, încurajat de izbânda lui asupra fetii îi zise cu oarecare taină:

— De ce nu pui scândura?

— Nu se poate.

— De ce nu se poate?

— Așa a zis patêra.

— Ei, și dac'a zis?

— ... Mă ceartă.

— Par'că o să te vază el.....

Fata iar avî câteva clipe de răzgîndire. Pe urmă întrebă:

— Și de ce să pui scândura?

— Iac'așă.

— Dacă pun, ai să vii aici.

— Și dacă vin?

— Nu se poate.

— De ce nu se poate?

— Pentru că , nu se poate.

Dar, la urma urmii, tot o puse. Șarpele luase stăpânire asupra pasării neîndemânatece numai prin săgetătură. Atât așteptă Bărnă. Din trei pași fu pe caic. Și, fără o vorbă o prinse de mijloc pe de asupra brațelor, îi mușcă obrații, o pupă și se prăvăli cu ea asupra podinii.

Nu eră nimeni prin împrejurimi. Numai un bătrân cocor trecea singuratec, prelingând catargul, ca o iscoadă.

În căderea lor izbiră ghiveciul care se făcu zob.

Potaia zădărnicită din somn începă să latre în vânt.

Chir Lambie veni tocmai după namiezi.

Când Drina vru să-i așeze dulapul de podișcă, el băgă de seamă că calcă ferit.

— Ce ai la picior, Drina?

— L'am scrîntit, patera.

— Cum așa?

— M-am ferit de o gărgăriță, patera, și am alunecat,

— Drina, de ce nu umbli cu băgare de seamă? o cicăli grecul.

Apoi văzând busuiocul fără ghiveci și o cracă ruptă, se mânie.

— Dar asta? Cine a adus paguba?

— Cățelul, patera; i s'a năzărit în apă. Să-mi cumperi alt ghiveci, patera, că se usucă floarea.

Caicgiul înghiți și astă de a doua minciună, de și cam sprâncenată. Adevărul adevărat eră prea departe de închipuirea lui, pentru ca să-l fi putut bănuî dintr'odată. Dar întâmplarea e mare leică. Ea nu se ține decât de năzdrăvăni. Tocmai atunci, aghiută îl scoase la iveală pe Bărnă cu pieptul împodobit de busuiocul pe care în înfumurarea lui îl uitase în chiotoarea tunicii.

Fu pentru palicar, ca o pereche de palme. Cu ochii în ochii fie-sii, ceru lămuriri, pe când buricele degetelor îi furnicau pe podul palmelor, par'că ar fi cercetat ceva ca un junghier.

Bărnă, cu simțul lui de viezure, pricepă, și se puse la mijloc:

— L-am ținut eu duduie, căci prea miroseă de departe în mâna ei. Mi l-a azvârlit așa peste punte. Doar nu t'ei zborși pentru atâta fleac....

Și, ca să-l ia mai la sigur adaose:

— Cât despre hârtii, mi se pare că o să avem claraveră. Azi am avut inspecția căpitanului și....

Lambie, om păscut de necazuri, o lăsă mai domol. Se mulțumî să zică fetii, cu amărăciune:

— Drina, când patera, pleacă de acasă, faci numai prostii. Pe Drina o podobi plânsul.

Cele dintâiu harabale arendășești încărcate cu bucate, se apropiiau de schelă. Robotul începea. Și, când e la treabă, omul nu mai are chef de ceartă.

Însă, Lambie rămase cu glamnic la inimă.

Trei zile merseră lucrurile așa. Și, în aste trei zile, cocorii soseau zăpor la slom. Și, cu ei, toamna cea vi-tregă. Strugurii viilor de pe zapodii plezneau în posghiță de must. Nucii își răreau umbra dulce și tufoasă ca sprincenele de unchiaș. Trestia se încărunțea cu frunze pălite. Prin mreaja spicului ei și prin pămășița păpurișului, treceau fiori de crivăț. Dar cerul se păstră tot limpede și nopțile pline de vraje.

Ceasuri întregi stă Drina fără treabă la bașul caicului și urmărea schimbarea firii, fără ca prea mult s'o înțeleagă. Luminele ei mari, rotunde și negre ca granatele de tumbac, afundate în mielciul ochilor, urmăreau neastâmpărul cocorilor ce foiau prin limosuri, ca niște coconi de viermi de mătase, și încrucișau pe deasupra slomului, ca niște ștafete în preajma unei bătălii.

Ghiociurile curgeau ca la moară. Mierțele jucau ca mingile în gușa Pelicanului nesățios. Și, robotul învioră schela.

Până în seara celei de a treia zi, caiul urmă să fie dat gata.

Și a doua zi, în slomnitul dimineții, Pelicanul trebuia să ridice ancora și să se lase plută la vale, spre Galați. A doua zi și cocorii, ale căror ortale se întruniseră, cătau să plece. A doua zi și Drina trebuia să se lase târîtă către o altă lume, să schimbe vadul.

— Să se despărță de ăst ținut? Incotro? O știa doar cel din slavă.

Ast gând de despărțire, care nici odată nu făcuse să încolțească un luger de părere de rău în sufletul ei, acum o îndurera. O îndurera, căci, fără a fi putut spune că silnicia de deunăzi o îndrăgostise de brigadier, simțea totuși că se rupe de ceva, că lasă ceva în urmă, că nu mai este pasărea pribeagă, hârbara de baștină, ce colindă pretutindeni după zonuri lepădate și nu se aciuiază cu sufletul nicăiri. Ar fi vrut par'că mai bine să rămână aci între rascotele și clostele stufului de anțărț, ca o lișiță, să fie lângă el, să scape și de privirea tăioasă și iscoditoare a lui patera, ca nimic să nu i se mai pună în butul dragostii.

Și toată ziua stă și mestecă acelaș cuget. Și noaptea adormea cu el.

Câte odată, seara, se înalță pe vârful degetelor dela picioare și cu amândouă mâinele își prindea mijlocul subțire ca încins cu pământalca, și își sumetea sânii, ca și cum s'ar fi așteptat ca din abureala apelor să se isce o găză de pară, care să-i îi dezmierde. Dar găza stă pitulată în prizlucă și, de când cu pricina, Bărnă, se dase afund în bârlog și nu se mai arătase pe la schelă.

Inșă, în acea seară, când Lambie plecase la cărciuma arendașului să-și încheie socotelile și se înădise la băutura și la brașoave cu alți palicari, iar Drina, mai puțin sfioasă ca altădată, coborâse la plimbare pe mal, brigadierul răsări în calea ei.

După obiceiul lui cazon, Bărnă vrî s' o prindă în brațe. Dar fata se zmâci și îi întoarse spatele.

— O brodiși. Te-ai supărat ca pușca pe cremene.

— Lasă-mă în pace, sau... fug pe caic.

— De, nu te mai furlandisi, că nu te prinde, zise el, luându-i mâna și răsucindu-i-o.

— Dă-mi drumul, scânci ea.

— Dacă îmi dai gura îți dau drumul; dacă nu, ba.

— Te lovesc.

— Măi taci.

— Ești mojić. Dă-mi drumul că mi-ai amortit mâna. Și Drina se zmâci să se desfacă. Neizbutind se porni pe plâns. Bărnă prinse prilejul și o pupă pe obraji. Apoi, se împăcară.

— Vii cu mine, o îmbie el, după ce o dete pe brazdă.

— Unde?

— Colea în pleșurile astea ale stufului.

Ea stătu în cumpănă. El stăruì:

— Hai numai face pe *Kerama*. Am să-ți arăt cum pușc în raza lunii.

— Știi ce, se hotărî în sfârșit Drina, merg. Dar eu nu mă mai întorc pe caic. Când o află patera, mă ucide.

— Fie și așa, răspunse Bărnă luând-o în răs. O să mâncăm împreună mionel.

Cu mâinele pe după mijloc se afundară între trestii pe o potecă cunoscută hoinarului. Merșeră pe pămosteală până la un ochiu al stufului. Acì erà o *dubă* veche, fără baș, fără pisc și fără opăcini. Săriră în ea. Bărnă o mână cu o toporășcă până într'un limpeziș unde umbra stufului se năbădeă deasă ca în codru. Acì găsiră o bâtcă de clisă pe care aciuoară în voia dragostii. Boii bălții le cântau de dăzgovire.....

Cât crâmpei de vreme trecuse nu-și mai dădură seama. Fură treziți de chiotul sentinelei. Se ridicară în capul oaselor și își aruncară ochii pe ezer, ce părea de argint viu. Dar nu eră decăt o părere, căci fața îi eră mai mult

cernită cu un vâlnic de umbră, trădat de dunga de lumină ce luna zvârleă înainte-i.

— Bagă seama, acum, șopti Bărnă. Vezi colo, în colțul coroanii de stuf, niște ghemoltoace ca niște mosoare de papură, lunecând spre răzare?

Sunt rațele. Au venit după lintiță. Taci mâlc. Nici o suflare. Sunt șoltice de mama focului. De oi crâcnî și-au luat izborul. Aștept să intre în dungă. La ochiu. Pan. Buuu... A picat una. O ridic mâine. Până atunci doarme pe apă.

La detunătura pușcii trestile începură să sfârșie și să troznească, par'că ar fi înviat, frânte în zbor de speriați sălbătețime. De pretutindeni fâlfâituri de aripe ca niște vise urâte și căriituri îngrijorate eșiau din noapte. Umbre rătăceau prin aer. Apoi totul reintră în pace. Și Bărnă zise Drinii:

— Haidem și noi. M'a înțețit frigul.

Fără să mai știe de ea, Drina îl urmă, fericită peste măsură că eră cu el, ca o copoaică.

Tunetul pușcii dezmeticise și pe Lambie dela chef. Iși aduse aminte că Drina rămăsese singură și cugetă:

— Câinele cela de Bărnă dă pergheluri caicului.

Ca un năuc coborî priporul și se năpusti spre șaică. Dar scândura eră la mal și pe punte nimeni. Pricepu îndată că nenorocirea îl păscuse. Tot sângele lui de palar i se aprinse. Turbă. Incepî să urle:

— Drina, Dri-na...

Și hauia vadul.

Indrăgostiții tocmai eșau din stuf. Fata zgâlțâită de spaimă vrî să se tragă înapoi și se agăță de spatele tunicii lui Bărnă, înfigându-și unghiile în postav.

Dar grecul îi zărise și Bărnă nu vrî să dea bir cu fugiții dintr'odată.

Ca o hienă năvăli Lambie. Vârsta nu-i mai stă în proptă. În mâna lui licurea luciul unui junghier.

— Ticălosule răcni el, când fu piept în piept cu brigadierul Trei-Mustăți.

— Ticălos a fost tat-o că te-a făcut, spârcuî brigadierul.

Dar grecului nu-i ardea de sfadă. În mintea lui chitea altceva. Cu o mână vrù să se repează în beregata lui Bârnă, pe când cu cealaltă se trudi să-l trăznească ponciș cu junghierul.

Însă Bârnă îl oprî la timp, apucându-i pumnul. Damblagit în mișcarea-i, palicarul își zmâci brațul înarmat și cum oșteanul ținea încă strâns pumnul, tăișul oțelului îi spintecă tot podul palmii și îi reteză degetele, pricinuindu-i o durere iute, ardeiată, ca aceia făcută cu o schije de trestie uscată.

— Liftă spurcată, scrîșni brigadierul, făcându-i brânci în mlaștină și se pierdù în stuf, ca un lup ciuruit de alice.

Văzându-l prăbușit și socotind că a fost ucis, Drina, în zăpăceala ei, nu avù tăria să părăsească pe tată-său și să-și urmeze ibovnicul.

Cu lacrămile șiroae se plecă asupra lui jelind:

— Patera, patera... Ce-am făcut patera!... Iartă-mă, patera.....

Însă, drept orce înduioșare, grecul, ridicat din tină, îi repezî pumnul în plinul feții și o scăldă în sânge. Apoi, înodându-și amândouă mâinele în coadele ei, se inhămă la ea, ca la edec, și, în genunchi, o târi până la caic, batjocorind-o:

— Scorpie..... Cățea de nouă stâni... Fată a mumă-ti...

În ziua următoare, în revărsatul zorilor, năvodurile seinelor moțați cădelnițau înșiruite în slavă cu câte doi atamani la clece, așteptând trezirea soarelui, ca, o clipă mai de vreme, să-i spună rămas bun.

Brigadierul Bârnă, scăpat ieftin de marafeturile grecoaicii, cu stânga legată, își scria jalba de permutare, sub sălciile ghecetului.

Pelicanul lui Lambie, cât de gârbov erà, slobozit din ancoră, își umflă pieptul a ducă.

Dulapul ce slujise de podeț, scăpat din pripă în apă, o luase înainte pe Prutul ce veșnic își mână turma undelor supuse.

Chir Lambie însuși, potolit prin amintirea omorului de odinioară, de frica urâtului și de nevoia de a avea un tovarăș rob, sta la cârmă.

Iar Drina, plânsă și hărtănită, ca o otreapă, ea, cea mai fără de păcat și cea mai necăjită ființă din toată lunca, lăsată în voia ursitei, învârtea din greu la scripet.

..... Încă o țără. Și toți cei pe cari vântoaicele îi prigoniseră o clipă în acelaș făgaș se răvășau. Se duceau în uibul lumii toate gozurile firii, toți hârbarii fără de sălaș, rătăcitori din căslă în căslă.

M. I. CHIRIȚESCU-PRIAR.

CÂNTEC DE DOR

*Meta: «Ce e, s fost eji va E...»
(filozof indian)*

*Căzută-i bruma sus la vie ;
Pustiu e drumul spre isvor ;
Căci, vezi, trecutul nu învie :
Doruri ce-au fost, deapururi mor*

*Se sting pe veci, — dar cine știe,
Urmând rotitul vremii sbor,
In care altă vecinicie
Se va ivi acelaș dor?*

*Pe noi aceeași să ne'mbie
Pe acelaș vechiu, umbrit răzor
Cu cântec, în cules de vie,
Cu ropot dulce de isvor.*

*Noi n'om ghici c'am fost odată,
Nici n'om visă că vom fi iar,
Că ne-a fost scris d'aceeași soartă
Să ne iubim tot în zadar.*

*Și când o fi să ne despartă
Viața din nou cu nou hotar,
Roști-voi trist ca altă dată
Cu suflet nins și graiul rar :*

*Căzută-i bruma sus la vie ;
Pustiu e drumul spre isvor ;
Căci vezi, trecutul nu învie :
Doruri ce-au fost de-apururi mor.*

I. PILLAT

457 Vreascuri Moșnegul aprinde și varsă de asupra vin roșu
Tinerii stau lângă dansul și-s gata cu furcile 'n mână.....

DIN ODYSSEIA LUI HOMER

RAPSODIA III-a

INTAMPLARILE DIN PYLOS.

Helios iese din valurile mării și se avântă
Spre arămiul Uranos și raze din Ceruri aruncă
Zeilor și pre pământ muritorilor de prin ogoare.
Itacienii s'apropiau de marea cetate a lui Neleu,
5 Iar Pylienii în vremea aceasta veniau în spre țarmuri
Jertfe de tauri s'aducă blondului Poseidaon ;
Și s'ățezaseră 'n nouă șiraguri de câte cinci sute
Fitece rând având spre jertfire câte nouă tauri.
Unii în foc ardeau coapse iar alții gustau măruntaie,
10 Când lângă port s'arătau cu luntrea acei din Ithaka.
Iute ei pânzele au strâns și luntrea de țarm au legat-o,
Apoi coboară dintr'însa cu toții, iar Telemahos
Iese pe țarm însoțit de aproape de Pallas Athene.
Când coborîră, Zeița cu ochi de văpaie îi zise :

- 15 — «Nu se mai cade, Telemah, să fii șovăe'nic de-acuma
 Când pentru tatăl tău ai arătat atâta iubire,
 Cât să cutreieri și mări, și amarnica soarte să-i afli.
 Haide dar ! du-te de-adreptul la Nestor, de cai strunitorul,
 Și ispitește ale sale științi și tainice gânduri.
- 20 Roagă-l să-ți spună adevărul întreg iar el, care este
 Tare înțelept printre oameni, n'are s'ascunde ce știe.»
 Ei îi răspunde la rându-i mult înțeleptul Telemah :
 — «Mentore, cum să-l întâmpin și cum să salut pe bătrânul ?
 Nu-s încă meșter de vorbe șirete ci sunt cu sfială,
- 25 Tânăr fiind, să'nfrunt cu cuvântul pe unul mai vârstnic»
 Iarăși îi zice la rându-i Athene cu ochi de văpaie :
 — «O Telemah ! acestea gândește-le de mai nainte,
 Dacă vre-un Zeu chiar nu ți le-o pune în minte, căci nu cred
 Să fii născut și crescut fără a Zeilor înșiși iubire».
- 30 Zise acestea Athene și 'ndată o luă înaintea,
 Iar Telemah în urmă umblă după pașii Zeiței.
 Astfel ajunseră unde ședeau adunați Pylienii.
 În adunare la mijloc ședea, cu feciorii săi, Nestor,
 Iar p'împrejur tovarășii lor pregăteau de-ale mesei :
- 35 Unii fripturile 'ntorc, iar alți le petrec în frigare....,
 Dar, când văzură pe oaspeți, cu toții spre dânșii cătară
 Și le făcură cu mânilor semnul de bună venire.
 Apoi pe scaune ei îi poftiră ca să mai șează.
 Numai decât a venit lângă ei Pisistrăt Nestoridul
- 40 Și apucându-i de mâni îi trase pe ambii la masa
 De pe mișoasele blăni, îatinse pe prundul de mare ;
 Loc li deschide 'ntre Nestor și fratele său Thrasymèdes,
 Apoi le 'mparte și lor măruntaie să se-ospăteze.
 Toarnă și vin într'o cupă de aur și-o 'ntinde Athenei,
- 45 Fiicei lui Zeus, de scut purtătorul, și astfel îi zice :
 — «Inchină, străine, în cinstea regelui Poseidaon !
 Doar este a-lui sărbătoarea aceasta la care ieși parte.
 Varsă dintr'însul o leacă și-l roagă precum se cuvine ;
 Apoi tovarășul tău, din mână luându-ți paharul
- 50 Iarăși umplându-l cu vinul cel dulce să'nchine și dânsul ;

- Doar socotesc că și dânsul la Nemuritori se închină
 Căci pre pământ au toți muritorii nevoie de dânșii.
 Prinde dar cupa, *tu* cel întâi, căci ești și mai vârstnic».
 Astfel zicea și'n mâni îi puneă potirul de aur.
- 55 Pallas Athene se bucură de a fiului înțelepciune
 Cum și de cinstea că *ei* mai întâiu i se dase paharul.
 Numai decât ea închină Regelui Poseidaon :
 — «O Possidaon, ce sprijini pământul, ascultă-mă acum,
 Ție rugămu-ne ca să 'mplinești ale noastre dorințe :
- 60 Fie și Nestor slăvit cu fiii săi, și Pylienii,
 Cari-acu îți juruesc această ecatombă sfințită !
 Fie ca drumul ce aici ne aduse pe luntrea cea neagră,
 Să se sfârșească 'n deplină isbândă pentru Telemah !»
 Astfel se roagă pe când făurește *ea însăși* isbânda.
- 65 Apoi trecu lui Telemah frumoasa cupă rotundă,
 Inchină la rându-i și fiul iubit al lui Odysseus.
 Când frigările ales 's pătrunse de foc în jeratec,
 Tinerii 'ndată le scot și le 'mpart la meseni deopotrivă.
 Toți acu beau și mănâncă la mesele desfătătoare.
- 70 Când apoi își potoliră pofta de foame și setea
 Cată spre oaspeți Gherenios Nestor și zice astfel :
 — «Vremea a sosit să întreb pe străini de-a lor rosturi pe-aice;
 Doar au mâncat și s'au săturat din mesele noastre.
 Oaspeții noștri ! Cine-mi sunteți ? Plutitori cu negoțul,
- 75 Ori niscai rătăcitori pirați ce cutreieră marea,
 Primejduind de-opotrivă viețile lor și-ale lumii ?»
 Neșovăelnic vorbește-acu mult înțeleptul Telemah ;
 (Doar îi sădise Athene în inimă și cutezanța
 Trebuitoare să-i deie de urmă pierdutului tată
- 80 Cum și tocmai prin asta să-și facă un mare renume) :
 — «O Neleiadule Nestor, a Grecilor fală nestinsă !
 Tu ne întrebi de unde suntem și eu îți voi spune :
 Noi locuim în Ithaka la poalele muntelui Neios.
 Nu vre-un obștesc interes prin aste meleaguri ne-a aduse
- 85 Ci de-ale noastre nevoi și necazuri o vorbă fi-om spune.
 Caut să aflu de-i stinsă cumva pretutindenii măreața

- Faimă a divinului, mult încercatu-meu tată Odysseus;
 El care, cum mi se spune, luptând fără preget cu tine
 Odinioară ați fost dărâmand cetatea troiană.
- 90 Noi despre toți luptătorii Ahei, de la Troia, aflarăm
 Care pe unde a căzut prăbușit de amaruica Moarte,
 Numai de moartea lui Odysseus nimic nu se știe,
 Nimeni nu-mi spune dacă învins a murit pe uscături
 Ori de-i în mare afundat supt valurile Amfitritei.
- 95 Vin deci acum și mă 'nclin la genunchi-ți și rogu-te dornic
 Să-mi povestești a lui moarte, dacă cumva ai aflat-o:
 Ori fiind martur tu însu'ți, ori vre-un drumeț de ți-a spus-o.
 Rogu-te dară, nu m'amăgi cu speranțe deșerte!
 Las'orice milă deoparte și spune-mi-o verde în față,
- 100 Poate și dânsul când-va te-ajută cu vorba ori fapta
 Când cu noroade troiene luptându-vă, atâtea'ndurarăți.
 Adu-ți aminte de toate și spune-mi deci tot adevărul.»
 Iar călărețul Gherenios Nestor zice la rându-i:
 — «Ah, ah! fătu' meu, cum de-mi treziși amintirile acestor
- 105 Nenorociri pătimite de fiii nenvinși ai Ahaiei,
 Fie când îi alungam cu corăbii pe marea cea sumbră,
 Fie când ne hărțuiam prin preajma cetății lui Priam,
 Unde au căzut atâția luceferi destoinici în lupte.
 Zace pe veci și vajnicul Aias și Ahilleus!
- 110 Patroklos zace, ce a fost ca un zeu prin înțelepciune.
 Zace, vai! fu-mi iubit Antilohos cel făr'de prihană,
 Cel mai dibaciu și la fugă, cel mai vânjos și la luptă.
 Câte și câte n'am pătimit... dar nici este'n stare
 Un muritor să le'nșire pe toate cu deamăruntul.
- 115 Iară tu chiar de-ai rămâne și cinci șase ani lângă mine
 Fără 'ncetare 'ntrebându-mă, tot ai plecă cu mâhnire,
 Făr'să cunoști cât chin și amar pe-acolo 'ndurarăm.
 Nouă ani zadarnic cu mii viclenii șezum lângă ziduri
 Pân'se 'ndură și ne dete'n sfârșit Kronion isbânda.
- 120 Nimeni acolo nu fuse mai vrednic de cât Odysseus;
 Nimeni pe tatăl tău nu l-a ajuns prin mintea-i isteată,
 Dacă tu într'adevăr ești odrasla lui Odysseus!

- Insă din ce te privesc, din ce tu mai tare mă farmeci ;
 Vorbele tale nu-s mai pre jos decât ale sale,
 125 Iar după înțelepciune tu pari a fi mult mai în vârstă.
 Eu niciodată nu m'am osebit la gânduri de dânsul
 Nici în Agōra, nici când în Sfat cuvântam câte-odată.
 Ci totdeauna 'ntr'un gând amândoi și cu-o'nțelepciune
 Am făurit Aheimei planurile cele mai bune.
 130 Când în sfârșit dărâmarăm înnalta cetate a lui Priam,
 Toți în corăbii ne-am dus risipiți pe cărările mării.
 De bună seamă, un zeu s'a gândit, de nu Zeus însuși,
 Să cășuneze Aheimei o 'ntoarcere atât de amară.
 Fără'ndoeală că nu toți Aheii au fost de-opotrivă
 135 De înțelepți și de drepți ; iar fiica temutului Tată,
 Fiica cu ochi de văpaie, s'a năpustit pe aceștia
 Și mai cu seamă pe cei doi Atrizi învrăjbiți între dânșii ;
 Căci Atreizii chemară 'n Agōra pe toată Aheimea
 Tocmai când soarele apune, datina nesocotind-o.
 140 Iar Aheimea veni... după chef... în pași șovăelnici
 Și s'adunară s'audă pe-Atrizi de rostul chemării.
 Vorba'ncepu Menelaos cercând să-i aducă la gândul,
 Cum ar pluti înapoi pe largile spete ale mării ?
 Dârz rămânea însă Atrid Agamemnon la vorba aceasta,
 145 Căci el vroia să oprească poporul la sfintele jertfe
 De hecatombe în cinstea neînblânzitei Athene,
 Care prinsese amarnică ciudă pe'treaga Aheime.
 Nu știa, nenorocitul, că sufletul zeilor veșnici
 Stă neclintit și nenvins de nimica vreme'ndelungă.
 150 Insă pe când se zdrobiau în cuvinte de-ocară Atrizii
 Vrajba cu freamătu-i surd pătrunde și'n marea mulțime :
 Unii țineau de-o părere, când alții răcniau pentru alta.
 Intr'un târziu abia ne culcarăm cu gândul la soartea
 Nenorocită ce Zeus aveă să ni-o puie la cale.
 155 De dimineață ne-am dus spre corăbii la marea cea sfântă,
 Prăzi și femei despletite aducându-le toate la țarmuri.
 Dar jumătate din oști ședeau cu Atrid Agamemnon,
 Când pe corăbii departe plutiam noi în largurile mării.

- Marea cea plină de jivini se potoli deodată
 160 Și'n Tenedos, de un zeu ocrotiți, ajunserăm grabnic.
 Zeilor jertfe aduserăm cu gândul la casele noastre.
 Dar Zeus nu ne dădu o 'ntoarcere ușoară acasă,
 Căci din nou se stârni între noi o sfadă aprinsă.
 Unii se urcă'n corăbii bireme și împreună
 165 Cu înțeleptu'Odysseus se'ntorc la Atrid Agamemnon,
 Astfel vroind ca să'mpace furia marelui Rege.
 Alții, ce-au vrut ca să meargă cu mine, plecarăm în goană
 Tot înaintea știind ce soartă ni e pregătită.
 Fuge ca noi și viteazul Tydid împreună cu soții.
 170 Iară bălanul Menelau târziu ne ajunse în Lesbos
 Unde șezurăm de sfat: pe ce căi nainte să mergem?
 Au s'apucăm pe de-asupra asprei insule Hios
 Tocmai pe lângă Psiria, lăsând-o pe aceasta la stânga,
 Ori pe sub Hios, pe lângă Mimàs bântuita de valuri?
 175 Dar atunci rugă înălțarăm lui Zeus — un semn să ne deie;
 El ne-arătă și ne porunci să tăiem pe la mijloc
 Marea Euboeei și să scăpăm de înec în acest fel.
 Ocrotitoare adiere începu deîndată să sufle,
 Plutele aleargă grăbite pe drumuri de pești străbătute,
 180 Până ce'n noapte târziu ajunserăm în Gheraistos.
 Cum străbăturăm dealungul marea cea'ntinsă, pe dată
 Coapse de tauri noi årserăm Zeului Poseidaon.
 Apoi în ziua de-a patra sosește cu luntrile'n Argos
 Imblânzitorul de cai Tydid Diomede cu soții.
 185 Eu însă tot înaintea fugiam cu grăbire 'n spre Pylos
 Și nentrupt din spate'mi băteă o adiere zeească.
 Astfel ajuns-am acasă, iubite copile, și nu știu
 Cari din Ahei au scăpat și cari au pierit dintre dânșii.
 Însă eu tot cât aflaiu mai pe urmă 'n Palatele mele
 190 Este cu drept să le afli și tu și nu le-oiu ascunde.
 Zice-se cum că viteazul fecior al lui Ahilleus
 Pe Mirmidonii lănceri i-aduse cu bine acasă,
 Tot așa și Philoctet, strălucitul fecior al lui Pean.
 Idomeneus se 'ntoarse și dânșul în Kreta cu soții

- 195 Cari au scăpat din războiu și de marea cea veșnic flămândă.
 Vei fi știind poate și tu, deși locuești cam departe,
 Cum s'a întors Atreides și cum l'a răpus Aigisthos.
 Dar ucigașul—și dânsul pieri în furtuni de durere.
 Vezi cât de bine-i viteazul să-și lase-un fecior să-l răzbune !
- 200 Astfel știu să-și răzbune Orestes pe falnicu-i tată.
 Și tu, prietene, astfel cum ești de puternic și chipeș
 Fii și viteaz și te-or preamări 'n viitor generații».
 Lui îi răspunde la rându-i mult înțeleptul Telémah :
 — «O Neleiadule Nestor, a Grecilor fală nestinsă !
- 205 Nici mă 'ndoesc de Orestes ;—Cegroaznică-i furăzbunarea !
 Toată Aheimea 'l slăvește și l-or preamări generații.
 O, dacă Zeii m'ar învrednici, peșitorilor silnici
 Să li impun ispășirea rușinei și nenorocirii,
 Care mi-au fost cășunat-o — chiar în palatele mele !
- 210 Dar Zeii nu ni-au creiat nici tatălui meu și nici mie
 Soartă cinstită 'n viață... Și toate-s silit să le sufăr».
 Iar călărețul Gherenios Nestor îi zice la rându-i :
 — «Dragul meu, cele ce-mi spui și eu le-am aflat dela lume,
 Cum c'au venit peșitori și te-au supărat chiar în casă.
- 215 Spune-mi tu însă, cum te-ai plecat lor ? De bună voe,
 Ori doborât după lupte și după prigoana mulțimii
 Intărâtate 'mpotrivă-ți de-oracolul vreunui zeu chiar ?
 Vezi, poate când-va să vie Odysseus și sa-i pe lepsească,
 Pentru aceste toate nelegiuri îndrăznețe.
- 220 Numai de-ar ține la tine Zeița cu ochi de văpaie
 Cum ocrotiă pe-Odysseus, când multe'nduram lângă Troia !
 Nici n'am văzut pân'atuncea pe zei părtinind mai pe față
 Pe muritori precum Pallas Athene iubiă pe—Odysseus.
 De te-ar iubi și te-ar ocroti astfel și pre tine,
- 225 Numaidecât peșitorilor cheful le-ar trece de nuntă».
 Iarăși răspunde la rându-i mult înțeleptul Telémah :
 — «Nici mă gândesc, o Bătrâne, că pot să se 'ntâmpie acestea.
 Prea mare vorbă ai grăit și adâncă mirare mă prinse.
 Vane-s speranțele acestea — chiar zeii de-ar vrea — nu
 se poate !»

- 230 Dar lui de-odată îi zice Athene cu ochi de văpaie :
—«O Telemahe ! Ce vorbă ai lăsat printre dinți ca să-ți
sboare ?
- Chiar de departe un zeu ușor mântuiește pe oameni.
Eu mai de grab'ași dorî să sufăr oricâte necazuri
Numai să-mi văd pân'la urmă și ziua 'nturnării și casa,
- 235 Decât să mor în palat precum a murit Agamemnon
Prin vicleșugul lui Aighisthos și Clytemnestrei.
De-altfel nici zeii nu pot să împiedice moartea obștească
Chiar de la cel ocrotit, când datu-i de soartă să piară».
Iarăși răspunde la rându-i mult înțeleptul Telemah :
- 240 — «Mentore, deși mânăniți, să uităm acum vorba aceasta.
Nu va veni nici odată Odysseus, căci Nemuritorii
Încă de mult i-au trimis, cred, amarnica soarte a morții.
Însă eu vreau să întreb și pe Nestor acum, [căci el este
Mai înțelept decât toți și mai înzestrat cu dreptate :
- 245 Doar el crescut-a trei generații mari de războinici
Și ca un nemuritor între toată Aheimea 'mi apare.
O Neleiadule Nestor, o spune-mi tu 'ntreg adevărul !
Cum a pierit Agamemnon, craiul vestit de puternic ?
Ce fel de moarte îi puse la cale vicleanul Aighisthos ?
- 250 Căci el ucise-un viteaz cu mult mai destoinic ca dânsul.
Unde eră Menelaos ? Lipsiă din Ahaicul Argos ?
Fără 'ndoială, el pribegia prin țări depărtate
Când ridică Aighisthos mâna sa cutezătoare.»
Iar călărețul Gherenios Nestor așa îi răspunde :
- 255 —«Fătul meu, de bună seamă eu nu-ți tănuiesc adevărul ;
Deci ai să știi întru totul faptele cum se 'ntâmplară.
Dacă Areid Menelaos la 'ntoarcerea sa de la Troia
Ar fi găsit în viață pe-Aighisthos în casele sale,
Nici-o îndoială că 'ndată îi dădea o moarte cumplită
- 260 Și nengropat îl lăsa ca să zacă departe de Argos
Pradă pe câmp răpitoarelor pasări și câinilor lacomi.
Nici l'ar fi plâns Aheiane, atât de grozavă-i fu crima !
Căci noi pe când ne trudiam din greu pe sub zidurile Troiei
El s'alintă în iubire cu-a lui Agamemnon soție

- 265 Stând fără grije acasă, în Argos-de cai hrănitorea.
Dar Klytemnestra divina desigur dintăiu respinsese
Aste nevrednice fapte, urmându-și gândirilor bune.
Iar Atreides plecând—lângă dânsa lăsase ca pază
Un cântăreț credincios, câtă vreme va sta el la Troia.
- 270 Însă când soarta divină a vrut ca să moară Aedul,
Trupul îi fu aruncat într'un ostrov pustiu și sălbatic
Și asvârlit fără cinste pasărilor răpitoare;
Numai atunci se lăsă Klytemnestra răpită de Aighisthos.
Și mulțumit de o ispravă ce 'n veci nu speră s'o 'mplinească,
- 275 Nenumărate coapse pe altarele zeilor arse;
Dete în dani: podoabe și straie în aur țesute.
Între acestea eu cu Atride legați de o caldă iubire
Drum ne tăiam cu vâslele'n mâini departe de Troia.
Dar când treceam pe la Suniu, la sfânta cetate a Athenei,
- 280 Phoibos Apollon pe loc a ucis cu blândețe-i raze
Pe Onitoride Phrontis, cârmaciul lui Menelaos,
Tocmai când stă lângă cârmă iar luntrea fugia cu grăbire;
Astfel se stinse și marele meșter, cârmaciul de corăbii,
Care din ori câte vânturi luntrea-ți scotea la limanuri.
- 285 Iar Menelaos, oricât de zorit în drumu-i spre casă,
Stete pe țarm să-l îngroape și cinstea să-i facă cu pompă.
Apoi pornește la drum pe negrele căi ale mării.
Dar când scobitele plute ajung lângă muntele Malic
Marele Zeus de-odată drumului se 'mpotrivește:
- 290 Deslănțuește pe dată vijelioasele vânturi,
Care cu vuet prelung înalță talazuri cât munții.
Luntrele se răspândiră: unele ajunseră 'n Kreta
Unde trăesc — pe malurile apei Iardanos — Kydonii.
Însă acolo din marea azurie străluce o stâncă
- 295 Prăpăstioasă și-albită de neconținutele valuri.
Notos e veșnic pe acolo și veșnic ridică talazuri,
Care ajungând până'n Phestos, deodată se sfarmă de stâncă.
Tocmai aci au fost duși... și abia au scăpat dela moarte.
Luntrele-s smulse de valuri și sunt prăbușite de stâncă.
- 300 Alte vre-o cinci furtuna le aruncă în râul Eghiptos.

- Biet Menelaos ! scăpând — își strânge merinde pe țărături
 Și rătăcește amărît printre oameni de limbă străină.
 Dar într'acestea Aighistos stetea în palatele sale
 Și-și făuriă și chiar îplinea grozavele-i gânduri.
- 305 Căci omorâ pe Atrid și-i lua 'n stăpânire norodul.
 Șapte ani el stăpânit-a Mykena bogata în aur,
 Însă'n al optulea an din Athena se'ntoarse Orestes
 Și puse cap mișeleștei vieți a lui Aighistos.
 Iar după ce-l omorî întinse Argienilor praznic
- 310 Pentru vicleanul și pentru a sa mamă nenorocită.
 Tocmai în ziua aceea sosește și Menelaos...
 Vine'ncărcat de averi, câte luntrea'ncăpu să le-aducă.
 Vezi dar, amice, și nu zăbovi departe de casă-ți,
 Căci îndrăzneții aceia au să-ți mânânce averea
- 315 Și-au s'o împartă'ntr'e dănșii și drumu-ți va fi chiar zadarnic.
 Totuși te mai sfătuesc să mergi și pe la Menelaos
 El de curând s'a întors din țări și din mări departate,
 Tocmai de unde-și pierduse speranța că se va'ntoarce ;
 Căci l'au bătut și furtuni și'ntr'atât l'au purtat peste ape,
- 320 Cât nici-o pasăre, nici într'un an în zbor n'ar putea să
 [străbată :
 Marea-i atât de întinsă... și-atât e de primejdioasă !
 Du-te deci la Menelaos cu luntrea și cu tovarăși ;
 Ori, dacă vrei pe uscat, eu numai decât îți dau carul
 Și pe feciorii mei, cari să te ducă în Lakedemona,
- 325 Unde domnește bălanul viteaz Menelaos ; și roagă-l
 Să-ți povestească 'ntâmplările toate cu dezmăruntul,
 El este prea înțelept și nu îți ascunde adevărul».
 Astfel vorbiă, pe când Helios coborîse din ceruri
 Iar întunericul negru de odată cuprinse pământul.
- 330 Lui îi răspunde Athene, zeița cu ochi de văpaie :
 — «Sfat nimerit îi dăduși, o Bătrâne, și cu 'nțelepciune.
 Însă-acu, haide, limbile 'ndată tăiați dela vite ;
 Vinul prin cupe-l turnați să 'nchinăm și lui Pösseidàon
 Și celorlalți. Apoi ne-om gândi și la somn, căci e vremea :
 335 Iată, și-amurgul căzu pe-orizont și nu se cuvine

- Să zăbovim lângă mesele Zeilor.... ci să ne ducem».
 Fiica lui Zeus vorbi și toți o-ascultară pe dată.
 Crainicii toarnă apă pe mâini iar tinerii grabnic
 Umplu cratere cu vin și le 'mpart pe la toți în pahare.
 340 Limbile 'n foc le aruncă și 'nchină sculați în picioare.
 Iar după ce-au închinat și-au băut cât au vrut împreună
 Pallas Athene odată cu, chipul de zeu, Telemahos
 Se ridicară să plece spre țarmuri la luntrea scobită.
 Nestor i'ntâmpină 'ndată și-așa fel cu vorba-i oprește :
 345 — «Să mă ferească și Zeus și toți Cei fără de Moarte,
 Eu să vă las cumva să plecați către luntrea fugară,
 Cum ați plecă delă cel mai sărman, ce n'are nici haine,
 Nici așternuturi de odihnă plăcută—să deie la oaspeți!
 Nu-s din aceia ; căci am și veșminte și moi așternuturi.
 350 Dar .. nici odată feciorul iubit al lui Odysseus
 Nu va petrece o noapte în luntre, cât eu în Palate
 Mai viețuesc și cât vor trăi după mine feciorii,
 Cari să i'ntâmpine 'n casă pe oaspeți cu prietenie».
 Iară zeița Athene cu ochi de văpaie răspunde :
 355 — Scumpe bătrâne, vădesc bunătate cuvintele tale ;
 Inșă mai bune se vor face toate, dacă-l îndupleci
 Pe Telemah să rămână 'n Palatele tale la noapte.
 Dacă te-ascultă, eu mă cobor spre luntrea cea neagră
 Să țin din scurt pe tovarăși, căci eu mi-s mai mare 'ntre dânșii
 360 Și am să dorm pe adâncul smolit al corăbiei mele
 Și-ăpoi din zori mă voi duce la mărinimoșii Kaükoni,
 Cari de mult mi-s datornici cu sume de bani 'nsemnate.
 Tu, de-i avea în Palat pe Telemah, trimite-l cu fiu-ți,
 Dă-le și un car cu cei mai vâjnoși telegari și mai sprinteni»
 365 Astfel vorbit-a Athene cu ochi de văpaie și 'ndată
 A dispărut ca un vultur, pe toți în uimire lăsându-i.
 Inmărmurit stă bătrânul de cele ce ochii-i văzură :
 Apoi de mână apucând pe Telemah, astfel îi zice :
 — «Dragul meu, slab tu să nu fii și frică să n'ai nici odată
 370 Zeii, cum văd, te îndreaptă, măcar că ești tânăr de vârstă
 De bună seamă, Aceasta trăește în Castelul Olimpic,

- Este prădalnica Tritogeneia, e fiica lui Zeus,
 Care a cinstit, dintre toți Argienii, pe vrednicu-ți tată.
 Ție, cerească Regină, rugămu-ne acum de-ocrotire
- 375 Dă-ne tu fală măreță și mie și-odraslelor mele
 Și veneratei soții; iar eu îți jertfesc o juncană
 Numai de-un an și nevătămată de juguri și bice.
 Nici voiu uită la jertfire să-i torn peste coarne și aur,»
 Astfel se roagă de Pallas Athene iar dânsa 'l ascultă.
- 380 Și călărețul Gherenios Nestor se 'ntoarce 'n Palate
 Nedespărțit de feciorii și ginerii săi pe de lături.
 Și cum ajunseră 'n Sala vestită a marelui Rege,
 Cari pe bănci și cari pe jilțuri în juru-i șezură.
 Numai decât chelărița un crater cu vin le destupă,
- 385 (Vin înfundat de vre-o unsprece ani și dulce ca mierea).
 Fieștecărui pe rând în pahare li toarnă Bătrânul.
 Când toate cupele-s pline și fierbe întrînsele vinul
 Varsă libații și 'nchină dintâiu Bătrânul în cinstea
 Fiicei lui Zeus-Vijeliosul, Pallas Athenei.
- 390 După ce 'nchină cu toții și beau pân' se satură bine
 Pleacă în camera sa fiecare — dorind să se culce.
 Iar călărețul Gherenios Nestor conduse el însuși
 Pe Telemăhos, iubitul fecior al lui Odysseus,
 Prin coridoarele răsunătoare la patul de-odihnă.
- 395 Patu-i frumos încrustat și alături de-al lui Pisistratos,
 Chipeșul și cel mai tânăr fecior din Casa regească.
 Merge 'n sfârșit și Bătrânul spre fundul palatelor nalte,
 Unde soția-Regină-i gătise aștenut... și se culcă.
 Când Aurora cu degete trandafirii răsărit-a
- 400 Numai decăt se sculă călărețul Gherenios Nestor.
 Și cum ieși s'așeză lângă naltele uși ale casei
 Pe lucitoarele pietre, ce par cu uleiu a fi unse;
 Odinioară ședeă peste pietrele acestea Nelus,
 Carele a fost de-opotrivă cu zeii la înțelepciune,
- 405 Însă de când l-a răpus și 'n Hades trimisu-l-a Moartea
Nestor Ghereniu în locu-i a stat răzîmându-se 'n sceptru.
 Iară feciorii, și dânsii, ieșind din odăi coborîră

- Și s'așezară de jur împrejurul bătrânului Rege :
 Strătios, Perseus, Ehefron și Thrasymedes divinul,
 410 Aretos, apoi al șaselea vine eroul Pisistrat.
 Și după ce au strigat și pe dumnezeescul Telemah
 Vorba 'ncepû mai întâiu călărețul Gherenios Nestor :
 — «Grabnic, iubiții mei fii, împliniți-mi și mie o dorință ;
 Ca să-mi împac dintre zei, mai 'nainte de toți, pe Athene,
 415 Care a venit lângă mine și mi s'arătă chiar aievea
 La un cucernic ospăț în cinstea lui Poseidaon.
 Iată dar : unul din voi să se ducă să caute-o juncă
 De pe câmpii și numai decât să mi-o aducă văcarul.
 Altul să plece spre luntrea cea neagră a lui Telemâhos
 420 Și pe tovarășii lui, afară de doi, să mi-i cheme.
 Altul să dea de știre să vină aurarul Laërkeu
 Ca să presare țărână de aur pe coarnele juncei ;
 Voi, ceilalți, să rămâneți aci împreună cu mine.
 Mergeți, chemați din Palat pe slujnice, ca să mi-aducă,
 425 Jilțuri și lemne și apă curată și celelalte.»
 Astfel vorbî și cu râvnă au sărit să-l asculte feciorii.

-
 Toate 'ntr'un suflet sosiră. Junca din câmp este'n curte ;
 Vin și tovarășii lui Telemah dela luntrea fugară ;
 Vine fierarul cu mâni încărcate de sculele grele ;
 430 Clește, ciocan și ilău, cu care lucrează în aur.
 Chiar și Athene veni să ia parte la jertfele acestea.
 Nestor moșneagul aduse pe dată un bulgăr de aur,
 Meșteru-l ia și îl toarnă pe coarne și le'mpodobește.
 Iară Zeița se înveseliă de podoabele acestea.
 435 Ehefron și Strătios au târit apoi junca de coarne
 Când Aretos, cu un vas înflorit, aducea din odaie
 Apă — pe mâni să se spele — ; iar slujnica'n coșniță orzul.
 Gata ședeă Thrasymedes acum cu toporul în mână
 Gata și Perseus se aținea cu vasul de sânge.
 440 Apoi bătrânul Gherenios Nestor varsă jos apa
 Varsă și orzul și 'n foc aruncând din păru-i o buclă
 Naltă cucernică rugă Zeiței Pallas Athene.
-

- După ce rugi înălțară și orz împrejur risipiră
 Numaidecât Thrasymēdes, nobilul fiu al lui Nestor,
 445 Din răputeri repezi un topor în grumazii juncanei;
 Mușchii i-i curmă și făr'de puteri ea se rostogolește.
 Plânseră mândrele fiice și fiii lui Nestor atuncea,
 Plânse și mult venerata-i soție, Euridike,
 Fiica cea mai în vârstă din câte avusese Klymenos.
- 450 Apoi cu toții de jos ridicară junca întinsă
 Și o ținură s'o taie Stăpânul de-oști Pisistratos.
 Curse tot sângele negru zvâcnind din groasele vine,
 Până ce 'ncetul cu 'ncetul suflarea și viața-i se stinse.
 Numaidecât o 'mpărțiră. Și coapsele, ca după datini,
 455 Fură desprinse și'n două grămezi coperite de prapur.
 Peste grămezile acestea au pus măruntaele crude.
 Vreascuri Moșneagul aprinde și varsă deasupra vin roșu
 Tinerii stau lângă dânsul și-s gata cu furcile'n mână.
 Apoi, când coapsele s'au mistuit, au gustat măruntae.
- 460 Carnea cealaltă o taie'n bucăți și o pun pe frigare
 Unde cu furcile'n mâini o întorc pe o parte și p'alta.
 Dar Polycaste frumoasa, fiica cea mică a lui Nestor,
 Pe Telemah îl conduse la baie ca să se spele.
 Și după ce l'a spălat și bine l'a uns cu parfumuri
- 465 l-a aruncat o tunică și-o mantie dalbă pe umeri.
 Astfel, frumos ca și Nemuritorii, iese din baie
 Și lângă Nestor se duse și stete păstorul de neamuri.
 Când frigările alese's pătrunse de foc în jeratec
 Ceilalți îndată le scot și le'mpart la meseni de-opotrivă.
- 470 Iară frunțașii meseni se sculau în răstimpuri din jilțuri
 Și le 'mplineau tuturora cu vin a' lor cupe de aur.
 Apoi când își potoliră pofta de foame și setea
 Către feciori Gherenios Nestor cată și zice:
 —«Fiii mei, dați doi sirepi cu părul frumos lui Telēmah
- 475 lute 'nhămați-i la car, ca să plece 'ntr'o călătorie.»
 Astfel vorbi și cu râvnă au sărit să-l asculte feciorii.
 Ei inhămară îndată pe doi din fugarii mai sprinteni.
 Iar chelărița li-aduse și pâne și vin și merinde,

- Toate pe-alese, ce mănca doar Regii, crescuții de Zeus.
480 Sprinten se urcă Telēmah în carul frumos și alături
Se așază Nestorid Pisistrat, căpitan de oștire.
Frânele prinde Pisistrat și'ndată trosnește cu biciul
Peste sirepii ce'n goană o smuncesc înainte cu zgomot.
Zboară-acu brișca pe câmp și tot mai în urmă ei lasă
485 Pylos, stâncoasa cetate; și ziua 'ntreagă fugarii
Au scuturat de pe dâșii chingele strânse pe trupuri.
Helios întreacestea se coborise din ceruri
Iară pe ulițe se răspândiseră umbrele nopții.
Ei poposiră în Phera -- la casele lui Diokleus,
490 Fiul lui Orthilokòs, ce coboară din neamul Alfeios.
Noaptea au mas ei acolo și daruri de gazdă primiră.

- Când Aurora cu degete trandafirii răsărit-a
Ei înhămară fugarii și'n carul măreț se urcară.
Și se avântă din curte și es durduind pe sub portic.
495 Iar Pisistratos atinge cu biciul caii cei sprinteni;
Caii smucesc și s'aștern apoi câmpului verde în goană.
Numai decât au ajuns... căci grabnic aleargă fugarii.
Și Helios coborise din nou din înaltele ceruri
Și peste uliți din nou se'ntinseseră umbrele nopții.

CEZAR PAPACOSTEA.

UN PROFESOR: ERNEST LAVISSE.

(Urmare).

Wilhelm I se suise pe tronul Prusiei în 1861. Nimeni nu credea că acest rege de șasezeci și patru de ani va avea încă o lungă carieră înaintea lui. Liberal ca toți moștenitorii tronului care așteaptă prea mult timp coroana, purtarea sa se schimbă cu suirea pe tron. El nu putea înțelege cum constituția, pe care o jurase, poate conține și limită puterea sa care venea din grația lui Dumnezeu, și care avea de scop binele Statului. Între aceștia doi termeni nu era loc de cât pentru exercițiul unei voinți libere, dirijată de sentimentul responsabilității către Dumnezeu și stat. Lupta se începuse între rege, ajutat de Bismarck, și între popor, care rezistă prin toate mijloacele legale. Principele Frederic luă și el parte la aceste incidente, și desaproabă pe ministrul tatălui său. Dar fu întâia și ultima oară când Kronprințul se ocupă în public de politică.

Războiul cu Danemarca nu-i dădu ocazie să-și arate calitățile sale militare. El fu numai atașat la statul major al mareșalului Wrangel. Campania contra Austriei era prea importantă însă pentru ca moștenitorul coroanei să nu ia o parte activă. Un Hohenzollern incapabil de a comanda ca șef în contra inamicului ar fi fost incapabil de a domni. După bătălia de la Sadova, unde el are un rol decisiv, tatăl și fiul se întâlniră la 8 oare seara. Regele îi dădea ordinul «Pour le Mérite,» și ochii Kronprințului se umplură de lacrimi. «Scenă curioasă pentru cine studiază filosofia istoriei Prusiei. Acest rege, care, în seara unei asemenea zile, în care soarele Austriei s'a coborât sub orizont,

consideră ca un eveniment o decorație dată fiului său, și care notează bucuria noului cavaler; acest prinț care este mișcat și plânge! ce spectacol spăimântător, pentru că este dintr'un alt timp, dintr'o epocă de fer, pe care o credeam de mult trecută!»

În perioada de pace și de mărire ce urină pentru Prusia, Kronprințul găsi fericirea în mijlocul familiei sale. Princesesa Victoria avea o mare influență asupra lui, influență de multe ori nefastă. Considerată de popor, ca străină, se spunea despre ea: *sie ist keine deutsche Frau*; ea nu făcea nimic pentru a lupta contra acestei opinii, ci din contră la fie care ocazie arată natura sa engleză. De almintrelea cultă, cu gusturi artistice, ca și Frederic. Acesta din lecțiile profesorului E. Curtius păstrase o mare iubire pentru artă și antichitate. El puse cel mai mare interes în săpăturile de la Olympia, unde fu descoperit minunatul Hermes al lui Praxitele; protector al Muzeelor, el reuși să dea Berlinului un muzeu de antichități de prima ordine. Și cu drept cuvânt noul muzeu din Berlin poartă numele său.

Domnia sa se arată liberală, protectoare a artelor și a științelor. Dar o crudă boală îl lovî tocmai când se apropia ceasul de a pune ideile sale în practică. Se părea că bătrânul împărat Wilhelm învinsese moartea, și că Kronprințul va dispărea înaintea lui. Când de o dată sosi la San-Remo, unde el își căuta vindecarea, vestea morții împăratului. Bolnavul, a cărui pași erau numărați în grădina villei, trebui să plece spre depărtatul Berlin. Dintre toate castelele, el alege pe cel al cărui mausoleu primise capul tatălui său. Ajunse în Berlin pe un viscol cumplit, pe când la San-Remo i se da numai cu măsură aerul cald al Mediteranei. Imbrăcat în uniformă, el lucrează toată ziua, pe când la San-Remo toți împrejurul lui se bucurau când scria câteva scrisori.

El intră îndată în comunicație cu poporul său, prin Manifestele sale: proclamația către poporul prusian, scrisoarea către cancelar, mesajul către cele două camere prusiane, către Reichstag, proclamația către «pământul imperiului» Alsacia și Lorena, ordinul către Kronprințul Wilhelm. În toate se vedea

iubirea sa de pace și de popor. El voia să împace în pacea socială interesele rivale ale diferitelor clase ale societății; dar drepturile poporului nu-l făceau să uite pe ale sale. Drepturi ale poporului și drepturi ale prințului, libertate și autoritate, pace și armată, toate antinomiile sunt în proclamațiile sale. Cum le-ar fi împăcat?

Domnia sa a fost prea scurtă pentru a o arăta. El a simțit în fiecare moment că nu domnește. «In Duminica Paștelor trecute, scrie Lavisce, am întâlnit în Thiergarten pe împăratul Frederic. El se ducea pentru a doua oară de la Charlottenburg la Berlin. Infățișarea sa erà solidă, fața surzândă, salutul vioi... Două oare mai târziu, l-am văzut întorcându-se la Charlottenburg. Erà căzut; ochii nu mai căutau saluturile mulțimei... Impăratul, sunt sigur, se gândia la moarte. Intrat în camera tatălui său, el îngenunchie lângă pat și aproape se înăduși plângând... «Conflictele dimprejurul său îi agravau boala. Conflict între împărăteasa Victoria și Bismarck din cauza căsătoriei Battenberg, conflict între Bismarck și Puttkamer. El nu putea decât să transigeze, acest împărat care nu putea vorbi și care discută scriind răspunsurile sale pe mici bucățele de hârtie. Cu venirea verei «curtea englezească din Charlottenburg» cum se spunea la Berlin, plecă la Potsdam, și ca-tastrofa urmă în curând. Martirul găsi în fine liniștea eternă în Friedenskirche.

Nu vom urmà mai departe. Capitolele consacrate lui Wilhelm II nu sunt decât preziceri, cele mai multe până acum înșelate. Chiar pentru un om cu pătrunderea psihologică a lui Lavisce, Impăratul trebuia să fie o enigmă fără deslegare. «Strămoșii sunt, scrie Lavisce ca încheiere la cartea sa, în schimbătorul nostru occident, niște sfetnici răi. Nu trebuie ca regii să privească în trecut. Popoarele fără a se gândi, din instinct, prin faptul numai că trăesc, și prin coborârea drumului numai, merg, cu un pas mai iute sau mai încet, spre viitor». Dacă a fost vr'un suveran care să se uite mai puțin spre trecut, este împăratul actual, suveran modern pe cât se poate. Activitatea sa neadormită și îndreptată în toate direcțiile, dorința

nestrămutată de a menține pacea, atențiunea ce o dă coloniilor, cuvintele sale asupra marinei: «Viitorul nostru este pe apă,» atâta prudență și atâta diplomație, erau greu de descoperit de mai înainte în tânărul ofițer de douăzeci și nouă de ani, care suindu-se pe tron, părea că va urmări în toate exemplele «neuitatului său bunic», și sfaturile lui Bismarck, de care se despărți îndată cu inima așa de ușoară.

Berlinul păstrează astăzi încă în multe părți ale sale — și cele mai caracteristice — un aspect frederician. Cea mai frumoasă piață din Berlin — Gendarmenmarkt — are cele două biserici construite în timpul lui Frederic II după modelul rotundeii lui Palladio; partea din Unter den Linden, mărginită de Universitate, operă, statua lui Frederic și Arsenal, face un cadru grandios și de un aspect clasic mărețelor părazi dela Anul Nou sau zile mari; Piața Operei, cu vechea bibliotecă, biserica catolică S. Hedivige și Opera, este vechiul «Foureau Friderici». La Potsdam amintirea Regelui este și mai vizibilă, în castelul și minunatul parc dela Sans-Souci, și nenumăratele edificii de stil rococo din oraș. Persoana lui Frederic se impuse deci lui Lavisse în timpul călătoriei sale în Prusia; de aici eșiră «la jeunesse du Grand Frédéric» și «le Grand Frédéric avant l'avènement», opere de istorie serioasă care au atracția unor romane istorice. Istoricul avea de altmintrelea un document de întâia însemnătate: Memoriile margravei Wilhelmina de Bayreuth, sora mai mare a lui Frederic. Scrise fără artă, dar dând cu atât mai mult impresia vieții, aceste memorii sunt tabloul cel mai viu al interiorului familiei regale și a caracterelor membrilor săi. Sunt lucruri pe care numai o principesă le putea ști și scrie. Regele Frederic Wilhelm ocupat numai de armata sa și de soldații săi, crescând cu cea mai mare severitate pe copiii săi, în a căror educație loviturile nu lipseau, nici foamea; regina Sophia-Dorothea, mândră de familia ei de Hanovra, visând tronurile cele mai înălțate pentru fiica sa; Frederic ușuratic, schimbător, tremurând înaintea statului său, până ce hotărî să fugă, aruncându-se în aventura care costă capul lui Katt; Wilhelmina însăși . . . Ea a rămas o fi

gură simpatică din istoria Prusiei, cu toate memoriile sale. Posteritatea o vede totdeauna ca princessa care şedea pe canapeaua de mătase roză din fund, cu aerul atât de melancolic, în tabloul lui Menzel reprezentând concertul lui Frederic. Într'un salon luminat de lumânări, care fac o atmosferă caldă şi intimă, în mijloc, în faţa unui pupitru, Frederic cântă din flaut; în prejurul pianului, muzicanţii ce îl acompaniază; la dreapta, cu capul aplecat, plin de atenţiune, bătând tactul cu piciorul, maestrul de flaut. La stânga curtezani, dame de curte. În fund, într'o poză de o tristeţă gingaşă, cu micul său cap cu coafura «à la Watteau», principesa. Suferinţele din timpul creşterii sale severe îi slăbiseră constituţia. Toate portretele sale o arată sub acelaş aspect suferind şi sentimental. Cu toată slăbiciunea sexului său, ea fii din copilărie protectoarea lui Frederic. Pe când acesta eră cuprins de o frică nespasă în prezenţa tatălui său, Wilhelmina învăţase de timpuriu să se poarte cu diplomatie la curte. În multe circumstanţe, ea aduse cu calmul său, servicii imense fratelui său. Frederic Wilhelm eră un idealist în felul său. El nu voia decât armată şi soldaţi uriaşi. Viitorul geniu al lui Frederic îi rămase cu totul necunoscut, sub învelitoarea de versatilitate ce-l ascundea în tinereţea acestuia. Sub el Prusia făcea un mare pas. Germania începea a-şi vindeca rănilile ce le primise în timpul războiului de 30 de ani, şi care ţinuseră pentru atâta timp civilizaţia ei în loc. Greşeala lui Frederic Wilhelm nu eră de a voi o Germanie tare, şi a sacrifica totul pentru ea, începând cu familia sa, dar de a voi o Germanie imobilă, şi de a nu fi ghicit domnia lui Frederic. El nu vedea în fiul său decât un moştenitor care va strică totul, în loc să completeze opera sa. De multe ori se prezentă în mintea sa cazuri în care moştenitorii de tronuri fuseseră sacrificaţi raţiunii de stat, don Carlos în Spania, Alexis în Rusia. Şi Frederic fii aproape, de a fi zugrumat cu sfoara dela o perdea de tatul său. Ceeace acesta ură mai mult în fiul său, eră iubirea sa pentru poezie şi muzică. «Flautist! poet!» erau insultele cele mai mari ce i le spuneau în public. Cuvântul numai de «versuri» îl scotea

afară din sine. «Intr'o zi, scrie Frederic, el remarcă de asupra unei porți a Palatului din Berlin o inscripție. Întrebă ce sunt acele litere: «Sunt versuri latine de Wachter». La acest cuvânt de versuri, el chemă la moment pe Wachter. El veni; și tatăl meu îi spuse furios: «Să eși la moment din oraș și din statele mele!» Altă dată găsi pe Frederic copil, cu preceptorul său: «Ce faceți? întrebă el. — Declin mensa, ae. — Ah, nenorocitul, latinească pentru fiul meu! Fugi din ochii mei.» Frederic învășase greu în copilăria sa, și eră fricos. Fără sora sa, «ar fi rămas un barbar de geniu, dar un barbar.» Ea-l făcu să-și păstreze gustul pentru litere și arte, și reuși în contra tatălui său și a militarilor.

Aceste scene vecinice făcură pe Frederic însă să încerce să fugă. «Pedepsele Purgatorului, scrie margrava, nu pot să fie egale cu cele ce le suferiam.» La începutul anului 1730, într'o seară, Frederic veni în camera surorii sale și-i spuse că e hotărît să fugă. Wilhelmina fu înspăimântată. Ea vedeă urmările teribile ale acestei rezoluții. Ea plânse, îl rugă, discută, în fine Frederic renunță la ideea sa. Dar persecuțiile neîncetate ale regelui îl făcură să-și reia planul. El se destăinuî tânărului Katt a cărui nume este în toate cărțile de istorie grație acestei onori periculoase, băeat nehibzuit și vorbăreț care spuneă la toți secretul stăpânului său. «Intr'o seară, scrie Wilhelmina, pe când el vorbiă în apartamentul Reginei, unde zeci de urechi curioase îl ascultau, îi zise: «Văd capul cum ți se clatină pe umere, și dacă nu-ți vei schimba curând purtarea, ți-l voi vedea la picioare. — Dacă perd capul, răspunse el, va fi pentru o cauză frumoasă. Nu-i dădai timp să vorbească mai mult, continuă princessa, și-l părăsii . . . Eram departe de a crede că tristețile mele preziceri se vor îndeplini așa de iute.»

În seara de 16 August 1730, la un bal la curte, ea văzî de o dată pe Regina vorbind cu damele sale și îngălbenindu-se. Frederic, care însoțiă pe Rege, voi să fugă și fu arestat. Regina știu să se prefacă, și dânsul continuă. După bal însă, după mult plâns și desperare, ele ținură consiliu. Singurul serviciu ce-

puteau face lui Frederic — și fu imens — eră de-ai arde hâr-tiile, ceeace și făcură.

Regele eră furios. Frederic încercase să dezerteze ! Voi să-l omoare cu mâna lui, dar un general îl împiedică. Frederic fû închis, și tratat ca un soldat dezertor. Wilhelmina, bănuită că ar fi fost complicea lui, fû de asemenea arestată în camera ei. Fû însă tratată cu mai puțină rigoare decât fratele său : ea nu dezertase. Aici istoria căsătoriei principesei Wilhelmina se amestecă într'un mod aproape comic cu tragedia din familie. Ca să scape de fica sa, Regele hotărî s'o mărite cu unul din pretendenții respinși de Regină. Ea primeă în fiecare moment mesagii dela rege ; de multe ori deșteptându-se dimineața, ea găsiă înaintea patului său un ministru sau ofițer, însărcinat de a o face să aleagă între margravul de Schwedt sau moartea ; dacă nu voiă pe margavul de Schwedt, putea să iea pe ducele de Weissenfels, sau chiar pe margravul de Bayreuth, logodit cu una din surorile sale cele mai mici. După opt luni și jumătate de închisoare, într'o zi intră în camera sa ministrul Grumkow, și alte trei personaje înalte. Acestea-i arătară relele ce încăpătânarea sa aduceau casei sale și țarei : Regele și Regina aproape de o ruptură completă ; Frederic închis și amenințat cu un al doilea proces ; amicii și servitorii săi închiși, discordia în toată familia regală. Regele îi promiteă că, dacă se va supune, va da libertatea fratelui său, va ertă pe Regina, și va uită trecutul. «Marele principese, adăuga Grumkow, sunt născute pentru a fi sacrificate binelui Statului. Supuneți-vă dar, Doamnă, hotărîrilor Providenței, și dați-ne un răspuns potrivit pentru a stabili liniștea în familia voastră.»

Ea cedă, și Frederic eși din închisoare.

Intr'o seară, Wilhelmina văzû la Curte un tânăr înalt, palid, mândru, care privea lumea de sus. Eră Frideric. Inchisoarea, cugetările sale și moartea lui Katt îi schimbaseră caracterul. Tânărul flautist devenise un om. Eră să devie Marele Frederic.

Cartea lui Lavissee se închee aici. Un alt erou îi atrăgea privirile.

Nu departe de Paris, un oraș mort. De înaintea, un aer de mărire îl anunță : șosele late, «avenues» imense în linie dreaptă, umbrite de arbori seculari. Străzile tăcute, mărginite de edificii severe, ministerii, căzărmi, grajduri grandioase, biserici vechi, de hoteluri particulare cu porți monumentale ornate de sculpturi, cu grădinile și curțile lor înconjurate de ziduri. În fine, în mijlocul unei piețe imense dominând totul, pe o înălțime care-l face să apară de departe, amestec de clădirii uriașe de cărămidă roșie și de peatră albă, cu cele trei curți ale sale : curtea Miniștrilor, curtea Prinților, curtea Regală, castelul din Versailles. Mausoleu al regalității franceze, după ce a fost Olimpul său, Versailles păstrează o înfățișare de melancolie grandioasă. Este locul unde a trăit o societate ale cărei urme s'au pierdut tot așa de complet ca și cum n'ar fi trăit numai cu un secol și ceva înaintea noastră. Aici s'a desfășurat cu toată pompa sa acea mare apariție din istorie, compusă din putere, vitejie, mărire, fineță și lux neîntrecut, ce a fost vechea monarhie franceză. Tablourile și statuile ce împodobesc sălile povestesc fasturile acestei mari istorii. Incepând dela cele mai vechi timpuri până la apogeul atins în timpul lui Ludovic XIV, a cărui epocă se desfășură în mărețe picturi din «Galerie des Glaces», între salonul Păcii și salonul Războiului, zeci de statui, basso-reliefuri, picturi, sunt consacrate divinității locului ; camerele Regelui, cu pereții și picturile înegrite de fumul lumânărilor, cu marmurile lor prețioase, cu bronzurile lor aurite, au aerul de capete ce par că păstrează încă un miros de tămâia care s'a ars în onoarea marelui Rege.

Lavisse, care din copilărie trăise într'o atmosferă ce-i vorbea de Ludovic XIV, în zilele de tristeță ale Franciei învinse, privi cu regret și cu speranță spre zilele fericite în care ea dicta Europei ; după ce studiase istoria învingătorilor de astăzi, a Prusiei, el se întoarse spre marele trecut al patriei. În cursul său dela Sorbonna, ani după ani, el studie «marele secol». Incet, încet, făcî să treacă pe dinnaintea auditorilor fermecați de vocea sa profundă și simpatică, de frazele sale limpezi, evenimentele acestei mari domnii : victoriile strălu-

cite din tinerețea Regelui, Lens, Rocroy, Fribourg, Nordlingen ; cucerirea Flandrei și a Franche-Comte-ului ; marile tratate care măriră Franța : pacea dela Pirinei, Nimègue, Reyswick, Utrecht ; bătăliile nenorocite dela sfârșitul domniei, Ramiliess, Malplaquet, suportate cu atâta constanță și răzburate de Catinat, și de Villars la Denain ; administrația interioară, Louvois organizând războiul, și Colbert pacea ; Vauban apărând granițele cu întărituri'e sale, Duguay-Trouin și Tourville dominând marea ; construcțiile mărețe ale Regelui, Louvre, Versailles, Trianon, Marly, Observatorul, Invalizii ; și în fine extraordinara înflorire a literelor, a științelor și artelor, care făcu din acest secol un secol vrednic de comparat cu al lui Pericle și a lui August.

Cu știința sa a compunerii, Lavissee nu a voit ca istoria sa a lui Ludovic XIV să apară izolat. Ea trebuia să-și aibă locul ei natural în centrul unei istorii a Franciei de la origini până la revoluție, ca punct culminant.

.... Astfel, în castelul dela Versailles, după ce se vizitează întâi sălile cuprinzând tablouri din istoria veche a Franciei, războiul de o sută de ani, cruciatele, războaiele din Italia, războaiele de religiune, se ajunge la apartamentele Regelui. Camera lui Ludovic XIV este inima castelului ; așezată în centru, ea dominează și comandă totul.....

Din această idee eși magistrala «Histoire de France depuis les origines jusqu'à la Revolution» în colaborare cu istorici ca Langlois, Luchaire, Lemonnier, Bloch, Carré, Vidal dela Blache, Petit-Dutaillis, Mariéjols, Rébelliau. Ori care ar fi meritul acestor autori care au scris diferitele epoci din această istorie, nici unul nu se poate compara, nici pe departe, cu Lavissee. Volumele sale eclipsează totul ; puse în mijlocul operei, totul înaintea și în urma lor pare întunecos și fără viață. Informația cea mai sigură și mai minuțioasă, metoda cea mai riguroasă, dau acestor capitole un aer definitiv. Și gândirea este îmbrăcată în forma cea mai clasică, de o simplitate și o forță care fac capo d'operele. S'a zis de multe scrieri : «ce sont des morceaux d'anthologie», bucăți ce vor trece în toate

cărțile de citire. Este un alt «Siècle de Louis XIV» al lui Voltaire, pus la înălțimea științei de azi. Pentru a vorbi de acest Rege «avec qui la France a pris connaissance d'elle-meme» cum a spus Bossuet, Lavisce a întrebuițat un stil la înălțimea subiectului. Se simte într'adevăr la citit acea «tristesse majestueuse» în care Racine spunea că constă plăcerea tragediilor. Regele, Condé, Turenne, Colbert, Louvois, sunt zugrăviți în portrete demne de un Lebrun sau de un Mignard. Nimic prea mult, nimic excesiv, totul merge într'un pas natural, în care familiaritatea nu exclude măreția. Este adevăratul stil francez : «rien de trop.» Cu multă dreptate spune autorul dar în «Souvenirs», plângându-se de multele compoziții franceze ce le-a scris în școală — dar Juvenal n'a spus și el :

.... et nos
consilium dedimus Sullae, privatus ut altum dormiret

«Ior le datoresc cu toate aceste că scriu cu un stil bun, pot spune chiar frumos.»

Istoric înainte de toate, el nu se încurcă în teorii asupra filozofiei istoriei ; fără a lua în seamă desprețul școlai moderne, nu se sfiște de a face, când ocazia se prezintă, portrete. Și ce portrete ! In istoria acestui secol, în care avea de luptat cu acel scriitor de geniu ce se cheamă Saint-Simon, ale cărui portrete, ca a ducelui de Bourgogne între altele, și scene, ca moartea aceluiaș personaj, sunt neîntrecute ; cu un Bossuet, care în discursurile sale funebre dă cea mai măreață descriere a caracterului și vieței eroilor și eroinelor sale ; cu o M-me de Sevigné, cu un La Bruyère, cu atâtea autori de Memorii și corespondențe dintr'un timp în care «la moindre femmelette écrivait mieux que les meilleurs écrivains d'aujourd'hui» cum spune P. L. Courier, Lavisce ajunge să dea portrete ce pot stă alături cu ale contimporanilor. Ludovic XIV «despre care s'a spus totdeauna că a fost un mare rege, nu un om mare,» întruparea cea mai desăvârșită a regalității, cu morga sa spaniolă moștenită dela mama sa, atât de diferit, cu manierile sale solemne și impozante, cu fizicul său majestuos și greoiu,

de gentilomii francezi slabi și vioi ce fuseseră Enric IV și Ludovic XIII. Mândru, măreț în toate acțiunile sale, și atât de convins de importanța sa încât el notează în memoriile sale că într'o circumstanță a urmat pe jos o procesiune religioasă «ca și cum Dumnezeu tatăl ar fi scos din nori capul cu barba sa albă pentru a vedea spectacolul unui rege al Franței mergând pe jos în urma preoților»; egoist în obiceiurile și plăcerile sale, și disgrațiiând fără remediu pe cei ce le împedecau, de o regularitate «solară» în viața sa de toate zilele, constant și suferind cu atâta mărire nenorocirile publice și private de la sfârșitul domniei; Condé cu figura și îndrăsneala sa de vultur, Turenne rece și calculator, crudul și mândrul Louvois, Colbert cu economia și activitatea sa neîncetată, și care voia ca toată Franța să lucreze neobosit pentru a se îmbogăți. Regele, Miniștrii, Curtea, «toute la France» cum se spuneă atunci, apar în cartea lui Lavissee cu un relief și un colorit neîntrecut.

Cadrul — somptuosul Versailles — este de asemenea redat cu o mare rigoare. Acest castel și acest oraș, create prin voința regelui într'un loc ingrat — acest «favori sans merite» — a jucat un rol decisiv în istoria monarhiei franceze. Prin izolarea Regelui de Paris și de Franța, prin viața leneșă și plină de cheltueli a nobleței la curte, Versailles a contribuit mult la căderea vechiului regim. Într'un capitol luminos, Lavissee arată cum perfecțiunea la care a ajuns monarhia sub Ludovic XIV a adus căderea ei.

Regim plin de defecte și de abuzuri, epocă de suferințe pentru popor, vechea monarhie franceză a avut, cu toate aceste, zile de o glorie nedescrisă și de mărire neîntrecută pentru țară. Nici odată soarele Franciei nu a strălucit mai sus pe orizont decât în timpul păcii dela Nimègue. Ea era întâiul stat din Europa prin mărirea neamului său, prin puterea armelor, prin strălucirea artelor, literelor și științelor. Sunt timpuri ce nu se mai întorc. Și în momente grele pentru Franția, ce ironică pare inscripția unei medalii bătută pentru fortificațiile lui Vauban: Gallia Germanis clausa, — bătrânul istoric, contemplând în parcul de la Versailles carul lui Apolon scufundân-

du-se în apele marelui canal la lumina unui apus de soare, vede în el carul vechei monarhii franceze coborându-se pentru totdeauna sub orizont.

Un asemenea om însă, care a insuflat la nenumărate generații iubirea de patrie, care prin activitatea sa ca profesor, ca educator, ca scriitor, nu a avut drept scop de cât de a arăta mărirea Franciei în trecut, și rolul mare ce e încă necesar în istoria lumii ca să-l joace, un asemenea om poate scrie cu încredere ceea ce a scris Lavisse la sfârșitul amintirilor sale, j'espère !

CÂTE-VA IMPRESII

ASUPRA

MIȘCĂRII DRAMATICE DIN ULTIMUL AN IN FRANȚA

S'au petrecut în anul din urmă câteva schimbări în tendințele generale ale teatrului francez.

Sub presiunea unor evenimente politice din afară, cari au părut multora neașteptate, cosmopolitismul anarhic a cedat într'o largă măsură pasul în Franța unui avânt de preocupări mai sănătoase. Această transformare și-a arătat roadele în toate ramurile de activitate, în viața de toate zilele, în conducerea politică, în administrație, în școală și în conceperea marilor probleme sociale. Nu se putea să nu se simtă și în producțiunile activității dramatice, efectul curentului celui nou. Se constată astfel o tendință spre o moralitate mai înaltă. Anume opere cu un cuprins patriotic au venit de asemenea la momentul potrivit pentru a fi apreciate cu mai multă căldură ca altădată.

Publicul, pe de altă parte, pare a se fi obosit de violențele lipsite de artă, cari cu atâta insistență îi fuseseră prezentate pe scenă. De aci a răsărit, prin contrast, și o predilecție pentru anume comedii plăcute cu o structură artificială, vecine într'un gen mai ușor prin psihologia lor cu melodrama și pline de cele mai bune intenții.

Este evident, că din punctul de vedere curat artistic schimbarea tendințelor morale și sociale nu poate avea o prea mare însemnătate. Ea trebuie însă să fie notată ca un fapt nou atât prin preocupările, pe cari le oglindește,

cât și prin puterea neașteptată, cu care s'a manifestat într'un timp relativ scurt.

Innaintea de a spiciu câteva impresii lăsate de mișcarea nouă dramatică a ultimului an, trebuie să însemnăm, în legătură cu cele expuse aci cu o altă ocaziune, prezentarea din nou la Teatrul Comediei Franceze a vechei piese *Poliche* de Henry Bataille. Ea este una din cele mai interesante concepțiuni dramatice ale acestui autor. Personagiul central, Poliche, este aproape un tip. El este omul care nu poate deveni niciodată cuceritorul unei inimi de femeie; spre a câștiga chiar numai simpatia celei, pe care o iubește, el consimte a fi numai un prieten, care întreține veselia, și un confident, căruia se destăinuiesc dragostile nenorocite. Deși sufletul său este plin de iubire și devoțiune, Poliche trăește în preajma Rosinei fără a fi înțeles. El este în stare de toate sacrificiile, chiar și acela de a-i aduce rivalul preferat, depărtându-se, în credința sa pentru întotdeauna, de perechea, pe care a 'unit-o. O melancolie specială și o milă adâncă se desprinde din personagiul întreg astfel prezentat. Deși cu mai multă concentrare și cu psihologie mai rafinată, concepțiunea nu este lipsită de o oarecare asemănare cu cea din „L'homme qui rit“ de Victor Hugo. Din nefericire lipsa de eleganță morală a fondului se simte și aci precum în cele-l'alte lucrări dramatice ale lui Henry Bataille. Sensualitatea personagiilor și îndrăsneala dubioasă a situațiilor strică uneori efectul artistic, pe care autorul vrea să-l producă. În afară de aceasta, Bataille dovedește încăodată, că este mai stăpân pe concepțiunea literară, decât pe cea adevărat dramatică, cu toată cunoștința, pe care în mod netăgăduit o are, a „mijloacelor“ scenice. Rolul principal a fost închipuit ca o idee și a fost apoi desfășurată pe cale „logică“ în mai multe acte succesive. Astfel, în loc de a ajunge în mod gradat și teatral până la desnodământul acțiunii, trebuie să auzim întâi toată opera spre a simți sufletul întreg al personagiului, pe care drama ni-l infățișează.

Innaintea de a trece la câteva lucrări cu caracter curat dramatic, jucate în anul acesta, trebuie să se noteze o compozițiune istorică în versuri de Maurice Dounay. Autorul a încercat să prezinte pe scena Comediei Franceze întâmplările din viața conjugală a lui Molière. *Le Ménage de Molière* este o succesiune de mai multe tablouri, cari nu au o prea strânsă legătură între ele; se deosebește însă prin valoarea dramatică a fiecărui tablou în parte și prin interpretarea personală, istorică și literară, pe care Dounay o dă evenimentelor reprezentate.

Mai multe opere dramatice recente arată o schimbare vădită în felul de a scrie al autorilor lor. Astfel Robert de Flers și de Caillavet, autorii frumoasei comedii *L'Amour veille* și a multor alte opere pline de grație și de spirit, au dat în stagiunea aceasta Teatrului Francez o nouă lucrare, *Primerose*. Spre deosebire de celelalte producțiuni ale lor, în această din urmă se simte influența teoriilor estetice, cari au falsificat o parte din teatrul francez contemporan. Ea este făcută în vederea unei „teze“, scoasă din frământările politice și sociale, cari s'au întâmplat în Franța după secularizarea congregațiilor religioase. De aceea *Primerose* are o structură intelectuală, în loc de a avea una artistică; gesturile personajilor sale rămân fără consistență și legătura internă, care le-ar fi făcut pe deplin înțelese. Cu toată frumusețea delicată a unor detalii și cu tot spiritul autorilor, mulți spectatori ar fi dorit, poate, să vadă acțiunea concentrată într'un număr mai mic de acte și, în orice caz, întocmită după logica specială a manifestărilor artistice.

În *L'Assaut* de Henry Bernstein se vede o evoluție încă mai accentuată a concepțiunii dramatice și a inclinațiunilor de până acum ale autorului. Probabil impresionat de criticile severe, cari s'au făcut brutalității din producțiunile sale trecute, Bernstein pune acum în opera sa grija de a crea numai personaje simpatice din punctul de vedere moral, ca și cum aci ar stăa punctul de greutate al

unei opere de artă, și de a evita orice situațiune, a cărei impresie ar putea fi neplăcută. Natura unui scriitor nu se transformă însă așa de ușor. În noua lucrare se simte, chiar în momentele cele mai bine intenționate, efectul puțin distins al unui temperament dramatic lipsit de delicateță. Din punctul de vedere artistic autorul a ajuns la o nouă exagerație prin insistența, cu care accentuează părțile morale ale personajilor și sfârșitul fericit al evenimentelor. Impresia operei întregi seamănă astfel în multe privințe cu aceea a unei melodrame.

Paul Bourget a încercat de asemenea anul acesta o schimbare în genul său și a reprezentat pe scena teatrului „la Porte St. Martin” piesa *La crise*, care ar fi trebuit să fie o comedie de caractere. Succesul său nu a fost însă mare.

G. de Porto Riche, din contră, nu a dat decât un act, *Zubiri*, cu un subiect scos din V. Hugo; a dovedit încă odată violența puțin estetică a artei sale teatrale.

Din multele comedii ușoare și sănătoase, cari au fost aplaudate de un an încoace se pot alege *Le cœur dispose* de Francis de Croisset și *Pour vivre heureux* de André Rivoire și Miraude. În cea dintâiu cu o vervă și o eleganță caracteristic franceză, autorul pare a fi dat o viață nouă unei formule vechi și cunoscute; acțiunea se desfășoară cu claritate, spirit și ușurință spre un desnodământ așteptat. În cealaltă delicatul poet, colaborator al lui Yves Miraude, pune o sensibilitate distinsă și o adevărată veselie de artist. În acelaș gen el mai creiase, anul trecut, tipul rămas popular din *Mon bon ami Teddy*.

Bel-Ami de Nozière este din contră o dramă, care reproduce acțiunea cunoscutei opere a lui Guy de Maupassant. Cu dificultatea, care face așa de rară o bună lucrare teatrală scoasă dintr'un roman, drama lui Nozière, în opt tablouri concentrate și măestrit rânduite, reușește a da o impresie puternică și apropiată de aceea, pe care o lasă originalul: aceasta este lauda cea mai înaltă, la care autorul s'ar putea aștepta. Dacă se va adăoga, că pe scenă

aproape fiecare detaliu este caracteristic și prezentat cu fidelitate, se va înțelege valoarea specială a acestei opere.

Vecină cu *Bel-Ami* ca gen și ca dificultate tehnică este lucrarea *Ames Sauvages* de Severin Mars și Camille Clermont, jucată la teatrul d-nei Rejane. A fost una din curiozitățile dramatice ale anului acestuia. Ne prezintă o femeie, ale cărei simțuri și imaginație sunt de o putere exasperată; aflăm în urmă, că este o bolnavă de histerie. Doamna du Hallier nu se poate apropia de un bărbat fără a încerca de a-l prinde în lațurile sensualității sale patologice. Ea întrebuințează cu completă inconștientă morală mijloace de o fertilitate neînchipuită și de o variațiune, care nu poate să nu ne intereseze, spre a-și ajunge scopurile. Cei astfel prinși sunt legați prin toate tendințele inferioare și ascunse pe cari le mai poartă încă în sine conștiința civilizată a oamenilor de acum. Ei devin suflete cu adevărat „sălbatic“; Sub tirania instinctelor redeșteptate, ei nu mai văd decât obiectul precis al patimei lor. D-na du Hallier destramă astfel intimitatea conjugală a unui scriitor de talent și turbură totdeodată pentru totdeauna viața fratelui lui. O furioasă desechilibrare și o patimă oarbă se deșteaptă în sufletul acestor două victime. Rivalitatea brutală a masculilor, cari au încetat de a mai fi oameni, și lupta între ei este cu adevărat impresionantă. Drama se sfârșește prin întâlnirea eroinei cu femeia, pe care a înșelat-o. Este puternic și mișcător momentul, când sub privirea scântecătoare a d-nei du Hallier, bărbatul stăpânit de patima, care-i întunecă judecata, își alungă singur soția, preferând să-și ducă de aci înainte traiul cu nebuna. Aceasta din urmă are atunci o exploziune de bucurie sălbatică: pierzându-și cumpătul într'o asemenea clipă de umilință și de revoltă, soția care se vede astfel batjocorită, implântă un cuțit găsit pe o masă în spatele rivalei sale. Scena produce un efect teatral foarte puternic.

Stările sufletești ale personagiului principal, prezentat de această dramă, ar putea face cu mult interes subiectul

unui studiu de psihologie și de morală. Din cauza intensității extraordinare a simțimentelor și a imaginilor sale, d-na du Hallier ajunge a trăi aproape numai în prezent, fără a fi capabilă de a prinde în mod lămurit legătura cu ceea ce a fost și ceea ce va fi. De aci lipsa desăvârșită de conștiință morală, cu care procedează. Se știe cum unii bolnavi, când este vorba de a procura otrava, care formează obiectul pasiunii lor, dau dovada unei ingeniozități, de care este sigur că, sănătoși, nu ar fi în stare, și care uneori s'ar putea chiar confundă cu o inteligență neobicinuită; tot astfel eroina dramei, de care ne ocupăm, ne uimește și ne interesează prin fertilitatea imaginațiunii sale, prin tăria instinctului brutal de dominațiune, sub care mai ales ajunge a se manifesta complexul sufletului său. Nici un scrupul nu poate să existe într'un asemenea suflet dezechilibrat; ea «vede» imaginile cu atâta putere; în cât nimic nu o poate oprî dela realizarea lor. Printr'un fenomen natural de deviațiune psihologică, nu se mulțumește în fine cu atingerea satisfacțiunilor egoiste, cari par a fi într'o legătură mai apropiată cu sensualitatea sa, și ajunge a simți o fericire triumfală chiar în constatarea nenorocirilor, pe cari voința sa le seamănă împrejur: „dreptul la viață“, conștiința hiperestezială a dominațiunii necondiționate și a puterei asupra celorlalți are în acest personajiu o expresiune de o putere puțin obicinuită. Evident că un asemenea rol ar fi greu de tolerat pe scenă, dacă nu ar avea scuza stărei patologice; pe de altă parte nu este ușor a reprezenta o dramă, în care personajul central este aproape un nebun: o asemenea încercare devine de asemenea de cele mai multe ori odioasă. Nu întâlnim de sigur în *Anes Sauvages* chiar impresiunea specială, pe care o da în tragediile de altădată domnia anticului *fatum* asupra sufletelor omenești; aci sentimentul devine mult mai modern și în relațiune cu preocupările psihologice și morale ale timpului nostru. Opera are astfel momente, în cari se ridică până la o adevărată frumusețe. O primă

scuză artistică a fondului stă bine înțeles în boala de care suferă eroina. Avem însă mai ales, din tot complexul acțiunii, sentimentul legăturii inexorabile care ne supune unei părți de obicei ascunsă și pierdută în sufletele noastre; asistăm la trezirea violentă a instinctelor iraționale, cari sunt de sigur în stare, în anume momente, de a ne stăpâni cu desăvârșire. Această nuanță dă multor scene o semnificațiune specială. Rolul în fine nu consistă, precum s'ar putea crede, numai din analizarea unui caz patologic. În el se confundă și se întretae, sub o formă de sigur exagerată, unele inclinațiuni insidioase din conștiința omului normal și pe lângă aceasta, și unele apucături de tenacitate felină, cari sunt, poate, mai ales feminine. Astfel personajul se amplifică și devine de o adevărată adâncime. O obiecțiune artistică destul de gravă s'ar putea aduce cu toate acestea operei întregi; sunt într'adevăr momente, când simțim o îndoială, și avem o impresiune prea tare a violenței fondului. Să nu se uite însă dificultatea reală, care eră de învins, spre a prezenta cu un interes artistic pe scenă un asemenea personaj. *Ames Sauvages* este de sigur o încercare cu adevărat originală, o producțiune puternică și complexă, care merită atențiune. Rolul principal a dat prilejul unei artiste de valoare, d-ra Van Doreu, să arate o pricepere și o expresiune neobicinuită.

În alt sentiment teatral cu totul este concepută piesa *La Flambee* de Henry Kistemaeckers. În această operă nu ne impresionează nici un prea mare efort spre originalitate, nici o psihologie cu probleme prea delicate. Colonelul Felt, ofițer cu o carieră strălucită, și-a înstrăinat simpatia doamnei Felt prin caracterul său prea autoritar și prin conduita sa conjugală; ea se gândește la divorț, pregătindu-și o viață mai mulțumită cu distinsul avocat și om de stat, Beaucourt. Dar colonelul, care își iubește mai mult ca oricând soția, a contractat în ascuns pentru ea obligațiuni financiare, pe cari nu le mai poate implini. Creditorul său, agent secret al străinătății, îi propune atunci

trădarea planurilor militare, cari îi fuseseră încredințate; ofițerul, într-o clipă de turburare, îl ucide. Fapta aceasta, care ar putea fi interpretată în mai multe feluri, îl va compromite: soția sa vede însă în el numai un erou și astfel se redeșteptă în ea sentimentul iubirei de altădată. Această schimbare neașteptată în sufletul femeii constituie fondul dramei, care se dezvoltă pe o temă de onoare militară. Beaucourt însuși sfârșește prin a întinde mâna rivalului său; el devine chiar complicele omuciderii săvârșite, falsificând cercetările justiției și răspândind cu autoritatea sa cunoscută svonul, că moartea a intervenit în urma unei simple congestiuni cerebrale. Acțiunea aceasta este condusă cu o tehnică teatrală perfectă și astfel gesturile personagiilor reprezintă, fiecare în parte, câte o lovitură de teatru, care impresionează pe spectator. Discursurile, mai ales în părțile cari comportă un subiect patriotic, sunt elocvente. Se poate, cu toate acestea observa o oarecare superficialitate în psihologia personagiilor, care nu apare în totdeauna complet unitară. La o analiză atentă există astfel o oarecare contradicție între trecutul puțin recomandabil al ofițerului ca om și meritul exagerat, care i se atribue după săvârșirea faptei sale. Nu înțelegem apoi în mod suficient, cum avocatul Beaucourt ajunge a aproba așa de ușor conduita rivalului său, deși acesta ar fi avut de sigur mijloace de a demasca spionul fără a-l ucide. Acestea sunt însă mai mult obiecțiuni, pe cari spectatorul le poate face după ce a eșit de sub vraja elocventă a reprezentației. *La Flamée* a plăcut foarte mult pentru că a venit la momentul oportun. Opera produce însă efect și a avut astfel un succes în parte meritat.

O impresie artistică obiectivă și adevărată se desprinde în fine din *Esther, fille d'Israël* de André Dumas și Sébastien-Charles Leconte, dramă în versuri jucată la Odeon. Acțiunea este aceeași ca în cunoscuta tragedie a lui Racine; cele două opere sunt însă așa deosebite, încât nici nu se pot compara. Sensibilitatea creștină și blânda iubire din

tragedia făcută pentru domnișoarele dela St. Cyr este în plină opozițiune cu violența și sensualitatea orientală din drama modernă. Toată somptuozitatea unei legende asiatice de altădată se unește aci cu lirismul și cu sentimentul delicat al naturei, care s'a deșteptat în veacul din urmă. Romantismul se întretae cu grija parnasiană a formei, cu realismul și obiectivitatea fondului, spre a da o impresie pitorescă și plină de putere dramatică. Intenția autorilor a fost de a reinvia un colț din viața asiatică de altădată, prezentând-o, în locul și timpul potrivit, cu tot farmecul barbar, pe care azi i-o putem găsi.

Actul întâiu, urmând indicațiunile Sfintei Scripturi, se petrece în ziua a șaptea a marelui ospăț, pe care Assuerus l-a dat spre a sărbători culmea puterii sale. Stăpânitorul crud a o sută douăzeci și șapte de provincii între Indii și Ethiopia, voind să dea supușilor o supremă dovadă a fericirii sale, poruncește mândrei regine Vasthi să se arate poporului în toată frumusețea sa:

Donc je veux — et c'est l'ordre ici du roi des rois
Que te dressant, debout, le front haut, les seins droits,
Ceinte du diadème où tremblent mille étoiles,
Tu laisses à tes pieds s'abattre tous tes voiles,
Pour qu'en toute sa gloire éclate a tous les yeux. ¹⁾

Regina însă înfruntă porunca dată :

Comment! Pour plaire au roi des rois, j'exposerais
Ce beau corps, dont toi seul as connu les secrets,
Aux yeux farouches, sous leurs paupières rougies,
De tous tes compagnons de fêtes et d'orgies.

.....
Et je scrais, moi, reine, orgueil de la Chaldée,
Toute, par leurs regards lubriques, posédée!...

Vasthi este osândită la moarte și săgetată de un ostaș.
Dar chipul ei turbură nopțile puternicului Rege. Memu-

¹⁾ Citațiunile sunt împrumutate din textul dat în cronică dramatică a d-lui Ad. Brisson (Le Temps, 12—II—1912).

can, înțeleptul împărăției, îi sugerează atunci un mijloc de vindecare a tristeții nemăsurate, care-l stăpânește :

L'Univers t'appartient. Donne un ordre. Comande.
 Demain tous les Etats qui te doivent l'offrande
 De leur pourpre, leur blé, leur ivoire et leur or,
 Te paieront un impot plus précieux encor.
 Qu'en toutes les cités où ta puissance plane,
 Qu'à Ninive, Memphis, Babylone, Ecbatane,
 Qu'à Thèbes, fleur du Nil, Tyr, perle de la mer.
 Tes satrapes levant le tribut de la chair,
 Pour toi récoltent dime entre toutes choisie,
 L'éclatante moisson des vierges de l'Asie!

Astfel Esther este aleasă ca nouă regină. În sufletul eroinei se trezește fanatismul la cuvintele pline de patimă sălbatecă ale lui Mardocheu, care o îndeamnă să prepare cu orice mijloc, o răsbunare sângeroasă vieții persecutate a lui Israel :

Va vers Assuerus, vers ton ron roi tout-puissant,
 Belle comme une armée en bataille et si forte
 Que toute force cede à l'épouse qui porte
 Dans ses flancs nuptiaux, où tremble un doux frisson,
 Sa virginité pure, ainsi qu'une rançon.

.....
 Notre espérance en Dieu peut-elle être trompée ?
 — Debora prit la hache et Judith prit l'épée,
 Et la crinière au vent, allèrent au combat
 Sans que même un cheveu de leur front ne tombât.
 Et lorsque, dans l'éveil des trompettes chantantes,
 Judith et Debora revinrent vers nos tentes,
 Tendrant leurs bras levés, elles montraient au loin
 Des têtes d'ennemis qui saignaient à leur poing.

Esther face atunci jurământul cerut :

Je te rapporterai, moi, fille aux bras timides,
 Assez de têtes pour bâtir des Pyramides!

Și își ajunge scopul. O noapte caldă, înstelată, în decurul feeric al Orientului, este cadrul primelor făgădueli, pe cari infricoșatul Rege i le face. Drama se sfârșește cu măcelul de trei zile al tuturor celor cari s'au încumetat să se atingă de divinitatea barbară și lipsită de milă a lui Jehovah.

Esther: ...A present viens cueillir mon baiser :
 Que mes deux seins te soient une coupe jumelle !
 Vengeance, gloire, amour, qu'en nos cœurs tout se mêle
 Comme en un vase d'or plusieurs vins confondus !
 Je t'aime... Regagnons tous les instants perdus.
 L'air est tout parfumé des brises odorantes,
 Mais je sois des senteurs encor plus enivrantes,
 Et je suis à toi, toute...

Assuerus : Et je ne sais plus rien,
 Sinon qu'Esther est belle et qu'elle m'appartient.

.....
 (Une clameur monte et grandit dans le lointain. Cri d'épouvante
 et d'horreur des foules livrées au massacre.)

Assuerus : Entends !.. Entends !.. Quelle est cette clameur qui passe ?

Esther : C'est notre belle nuit de noce, ô mon amour !

Esther cântă apoi gloria neamului său :

Réveillez-vous, chanteurs des fastes d'Israel !
 Sonnez, harpes des rois ! Trompettes des lévites !
 Que les glaives soient prompts, que les fleches soient vites !
 Que la vengeance coure avec des pieds de feu !
 Que nos murs relevés abritent le saint lieu !
 Et que sur les parvis, ainsi qu'aux jours antiques,
 Les vierges, en densant au souffle des cantiques.
 Autour du Saint des saints que David adora,
 Chantent ! comme ont chanté Judith et Débora !

Noua *Esther* este o dramă plină de poezie, viață și pa-timă fierbinte. Actul întâiu, ale cărui evenimente lipsesc în tragedia clasică, nu este într'o suficientă legătură teatrală cu celelalte ; dar el contribuie mult la impresia generală, pe care opera o lasă. Din nefericire reprezentațiunea pierde prin fastul exagerat al decorurilor și al altor accesorii ; asemenea ar fi discutabilă, dintr'un punct de vedere estetic mai innalt, utilitatea producțiunilor muzicale, cari însoțesc acțiunea în tot cursul său. În rolul principal d-ra Ventura a arătat artă și putere.

Paris.

MIRCEA DJUVARA.

CUGETĂRILE LUI MARCU AURELIU

«CĂTRĂ SINE INSUȘI».

CARTEA IV

1.

Când principiul dominant din noi își urmează netulburat firea sa, el știe să rămâe față de întâmplările vieții, în domeniul posibilității și al realității. Nu simte nici o atracție către materia subordonată, ci se aruncă ca o flacără către culmile cele mai înalte, către înălțimile eterice. Piedecile materiale ce i se pun în cale îl întăresc și mai mult, ajutându-l să se hrănească și să crească, întocmai ca focul ce arde tot înaintea lui. Ce ușor poți stinge flacăra unei candelă! Dar ia lasă lumina ei să se măsoare în voe cu materialul ce vrea să o înădușe și vei vedea cum alegându-l și hrănindu-se cu el, ea mereu tot crește și se înalță tot mai sus!

2.

Nu face nimic din fugă și la întâmplare! Indreaptă-ți toate faptele după lumina minții, arătătoarea căilor drepte.

3.

Se retrag oamenii doritori de singurătate la țară, la mare ori la munți. Și tu ai obiceiul de suspini, când te gândești la unele ca acestea. Mare păcat și neștiință, când te poți retrage la orice oră în tine însuși. Căci unde ai putea tu oare află o retragere mai liniștită și mai netulburată decât în adâncimile sufletului tău? Și aceasta mai ales atunci, când

interiorul lui e de așa natură, în cât contemplându-l, te cufunzi în pacea cea mai profundă. Și nu-i pace mai profundă și mai senină — cred eu, — decât într'un cuget curat și împăcat cu sine însuși. Retrage-te dar neconținut acolo și înoeste-te mereu! Ai totdeauna în tine principii scurte și simple, cu care să-ți poți îndată însenina sufletul în fața întâmplărilor ce te așteaptă și să privești cu liniște și resemnare, încotro te vei întoarce! Mai ales nu te supăra pe nimeni niciodată! Căci pe cine să te superi? Pe răutatea oamenilor? Dar adu-ți aminte, că ființele cu rațiune sunt născute una pentru alta, că dreptatea cere să trăim bine unii cu alții, că oamenii greșesc fără să-și dea seamă, că atâția și atâția s'au dușmănit și au trăit în bănuială, vrajbă și ură neadormită; și la urmă s'au întins și au putrezit în sicriuri. Lasă dar supărarea și liniștește-te când vezi acestea! Dar poate nu te împaci cu soarta ce ți-a fost împărțită în înlănțuirea universală? Atunci adu-ți aminte din două una: ori domnește în lumea aceasta o providență divină, — ori toate rezultă din ciocnirea oarbă și întâmplătoare a atomilor. Și tu mai știi, că Universul e ca o cetate imensă. Ori poate te chinuesc durerile corpului? Atunci ia aminte, că spiritul cugetător, odată ce a luat cunoștință de sine și a devenit conștient de puterile sale, nu mai poate fi de loc tulburat ori ademenit de mișcările line ori violente ale simțurilor; și mai gândește-te și la celelalte învățături alese, despre durere și plăcere, pe care tu le-ai ascultat și le-ai găsit adevărate. Dar cine știe? Poate nu te lasă să dormi ambiția și gândul la glorie? Vrei să știe lumea de tine și te gândești la glorie? Atunci uită-te cât de repede se întinde uitarea peste toate, ce prăpastie de vreme se întinde înaintea ta și ce prăpastie infinită vine după tine, ce gol și trecător este ecoul unui nume, ce schimbătoare și proastă e părerea celor ce te laudă și ce mic e cercul în care gloria ta rămâne închisă! Căci pământul tot e un punct în Univers și a câta parte dintr'însul poate fi colțișorul unde trăești tu? Și pe acest colțișor câți și cine sunt cei care te laudă?

Adu-ți, prin urmare aminte, că nu-ți rămâne decât să te retragi în acest domeniu al tău. Nu te frământă, nu te împotrivi; fii liber și privește toate lucrurile fără frică drept în față, cum se cuvine unui bărbat, unui om, unui cetățean, unei ființe muritoare!

Iar mai sus decât toate și mai la îndemână pune aceste două maxime înțelepte: întâiu, că lucrurile materiale nu pot pune piedică sufletului, neputând veni în atingere cu dansul și tulburările sufletești vin numai din închipuire; al doilea, că tot ce vezi se transformă neincetat și dispare. Și ce-ți pare că este acum peste o clipă nu-i.

Gândește-te bine, câte schimbări și transformări n'au văzut numai ochii tăi! Așa-i: Universul, fluviu curgător; viața vis și părere.

4.

Dacă toți avem inteligență, toți avem și rațiunea, în puterea căreia suntem ființe raționale. Și dacă e așa, toți avem în noi acelaș glas al rațiunii, care ne arată ce să facem, și ce nu. Dacă aceasta e adevărat, toți avem aceeași lege. Dacă toți avem aceeași lege suntem concetățeni. Dacă suntem concetățeni, facem toți parte dintr'un singur stat. Dacă toți facem parte dintr'un singur stat, atunci Universul este statul suprem. Căci care alt stat ar fi acela din care face parte tot neamul omenesc? Și de acolo din acest stat comun, avem toți inteligența comună, rațiunea comună, legea comună; căci de aiurea de unde? Da, precum partea pământescă din mine se trage din pământ, partea umedă din apă, suflarea din vânt, căldura din foc, (căci nimic nu vine din nimic și nimic nu se întoarce în nimic) tot așa și mintea mea vine de undeva, dintr'un izvor suprem.

5.

Moartea ca și nașterea, — o taină a naturii. Ici combinare de elemente, dincolo desfacere și deslegare. Nimic de ru-

șine, nimic de cârtire pentru o ființă inteligentă, ce înțelege că nu-i e dat ei a pătrunde planul ascuns al lumii.

6.

Atâtea rezultă cu necesitate din condițiile date, în cât a dori să fie altfel ar fi ca și cum a-i cere smochinei să n'aibă sucul ei. Tu însă ia aminte că o să te treci peste puțin ca și dânsa ; și puțin încă și nimeni nu va mai ști de numele tău.

7.

Alungă ideea ce ți-ai făcut și nu te mai poți plânge că suferi un rău. Ai înădușit plângerea, a dispărut și răul însuși.

8.

Ceea ce nu face pe om mai rău decât el este din fire, nu poate să-i facă nici viața mai rea, nici să-i strice întru nimic nici din afară nici din lăuntru.

9.

Natura este silită și ea să meargă așa cum merge, în vederea binelui universal.

10.

Tot ce se întâmplă, se întâmplă după dreptate ; cu cât vei privi mai adânc cu atâta o să te convingi de aceasta. Nu e vorba numai de o desfășurare netulburată, ci și de o combinare a împrejurărilor, ca de o mână ce le alege în vederea dreptății. Mergi acum, cum ai început și privește tot așa mai departe. Și în tot ce faci, să-ți stea ca o lumină înaintea gândul, că tu trebuie să fii om de bine, în tot înțelesul adânc al acestui cuvânt. Păstrează aceasta cu toată energia !

11.

Nu luă lucrurile cum ți le prezintă cel ce te insultă, ori cum ar vrea el să le iei! Uită-te la ele, cum sunt într'adevăr!

12.

La două lucruri trebuie să fii totdeauna gata. întâiu, să faci numai ce poruncește rațiunea domnitoare și dătătoare de legi pentru binele omenesc. Al doilea, să lași părerile ce ți-au fost dovedite ca false, îndreptându-le. Dar această schimbare de părere trebuie să vie totdeauna din convingerea, că așa e drept, ori spre binele tuturor, și nici de cum din plăcerea ori dorința noastră de glorie.

13.

Ai rațiune? — Am. — Atunci de ce nu te servești de ea? Căci dacă faci aceasta, ce mai vrei?

14.

Ca parte dintr'un întreg ai trăit până acum; și ca o parte vei dispărea iarăș în totul din care te-ai născut. Apoi vei veni iar conform cu natura întregului, după o lungă transformare, ca germene nou de viață.

15.

Multe grăunțe de tămâie așteaptă a fi arse pe același altar. Unul cade mai degrabă, altul mai târziu. Nu-i nimic: toate vin la rând.

16.

În zece zile vei părea un zeu acelor care te privesc acum ca o fiară, ori o maimuță, dacă te întorci la principii și la cultul rațiunii.

17.

Nu te purtă ca și cum ai avea de trăit zece mii de ani. Moartea plutește deasupra capului tău. Așa dar, cât mai trăești și până poți, fii un om de bine!

18.

Cât timp câștigă acela căruia nu-i pasă de ce zice, ce face or ce gândește vecinul, ci se gândește numai la faptele lui, să fie drepte și curate, orientându-se în vederea binelui, nu după moravurile negre, și mergând netulburat în linie dreaptă!

19.

Cel ce se gândește mereu să fie pomenit după moarte, uită că și cei ce-l vor pomeni vor muri cu toții la vremea lor, apoi va muri și generația următoare, căreia i s'a trecut numele spre pomenire. Și tot așa neam după neam, până se va stânge toată gloria cu oamenii peritori, ce o duc înapoi cât le este dat.

Dar să zicem că cei ce te pomenesc sunt nemuritori și nemuritoare este și gloria. Ceți priește aceasta în viață? Ce ți-i bună când vei fi mort? La ce-i bună lauda în viață, dacă nu aduce nici un folos? Vezi dar cum uiți darurile adevărate ale naturii, alegând mereu după părerea și vorba schimbătoare a altora?

20.

Tot frumosul, ori cum ar fi el, e frumos prin sine și dela sine; e perfect prin el însuși și lauda nici nu-l scade nici nu-l adauge; ea poate veni și poate să nu vie: tot una. Prin laudă nu se face nimic nici mai rău, nici mai bun. Așa e cu toate lucrurile pe care le numim frumoase în viața zilnică, fie că vin dela natură, ori dela mâna omului. Ce-i frumos cu adevărat, n'are nevoie de laudă, precum n'are nevoie de laudă nici legea, nici adevărul, nici buna voință, nici

moralitatea. Care dintre acestea e frumos oare, fiindcă e lăudat, și poate peri fiindcă e criticat? Oare smaragdul perde ceva dacă nu e lăudat? Dar aurul, abanosul, purpura, lira, sabia, floarea, tufișul?

21.

Dacă sufletele trăesc după deslipirea de corp, cum le poate oare încăpea spațiul din veșnicie până acum? — Dar cum încape pământul trupurile acelor care din veșnicie se tot îngroapă într'însul?

Precum aici, după o durată anumită, corpurile vechi intrând în putrefacție și dizoluție, fac loc altora, tot așa sufletele rătăcitoare în spațiu dela o vreme se transformă, se topesc și se curăță arzând și absorbindu-se în esența divină, din care s'au născut, făcând loc celor ce vor veni. Așa ar putea răspunde cine crede în viața sufletului după moarte. Și într'adevăr, nu-i deajuns să te gândești numai la mulțimea corpurilor îngropate astfel; mai adu-ți aminte și de marele număr al animalelor pe care noi le mâncăm pe fiecare zi, sau le mănâncă alte animale. Câte nu pier astfel, îngropându-se în corpul animalelor care se hrănesc cu ele! Și totuși au loc în el neconținut altele, cele dinaintea trecând în curentul sângelui, al căldurei și al respirației.

Dar cum cunoști adevărul în această privință? Deosebind materia trecătoare de cauza eternă din care vin toate.

22.

Nu lăsa să te bată toate vânturile în toate părțile! În tot ce faci caută dreptatea și în toate gândurile tale caută adevărul!

23.

Tot ce mă așteaptă pe mine, te așteaptă și pe tine, o lume, lume! Ce ți-i binevenit ție, binevenit îmi e și mie. Tot ce aduc ceasurile tale, eu primesc și culeg cu drag, o natură! Din tine vin toate, în tine sunt toate, la tine se în-

torc toate. Zice unul: „Scumpă cetate a lui Cecrops”! Zi și tu suflète: „Scumpă cetate a lui D-zeu”!

24.

Nu umblă după multe, zice cinevã, dacã vrei sã fii fericit! N'ar fi mai bine de zis: fã cele necesare, cãte le cere rațiunea dela un om ce trãește în societate și întocmai cum le cere ea! Vei aveã astfel nu numai fericirea ce vine din faptele bune, dar și aceea ce rezultã din mulțãmirea cu puțin.

Și adevãrat, cã dacã am aruncã tot ce nu e necesar în fapta și vorba noastrã, am fi cei mai fericiți și mai netulbu-rați. Intreabã-te dar mereu la toate: nu cumvã aceasta e dintre cele ne necesare? Și nu numai dela faptele ne necesare trebuie sã te abții, ci și dela idei de acest fel; cãci doar din idei rãsar faptele.

25.

Ia încearcã odatã de vezi, cum ți-ar merge trãind ca un om de bine, mulțumit cu soarta ce i-a impus-o Universul și gãsindu-și toatã fericirea în faptele lui drepte și intenția lui binevoitoare!

26.

Pe acelea le-ai vãzut. Ia acum seama la acestea. Nu te tulbura! Fii simplu! Ți-a greșit cinevã ție? Lui și-a greșit. Ți s'a întâmplat cevã? Bine. Tot ce ți se întâmplã, ți-a fost dela începutul lumii împãrțit după legile naturii. Intr'un cuvânt, viața e scurtã; trebuie sã gustãm dar prezentul cu măsurã și după dreptate. Măsurã pânã și în recreație!

27.

Este oare lumea cevã ordonat ori o grãmadã întâmplã-toare și haoticã de atomi, pe care noi o numim însã ordine universalã? Cum? În tine poate fi ordine, iar în Univers trebuie sã fie desordine? Și când te gândești la înlãnțuirea

armonică și la împărțirea forțelor lui, care se opun așa de armonic una alteia!

28.

Este caracter întunecat, caracter afemeiat, caracter țan-
toș, animalic, copilăresc, prost, cu două fețe, parazit, perfid
și tiranic.

29.

Dacă e un străin pe lume cel ce nu cunoaște cele ce sunt
într'însa, tot așa de străin e și cel ce nu știe cele ce se
întâmplă într'însa. E fugar cel ce fuge de legile țării; orb
cel ce închide ochiul lăuntric al minții; cerșetor cel ce are
nevoie de altul și nu are la dânsul tot ce-i trebuie pentru
viață. O bubă a lumii este acela, care stând de o parte și
izolându-se în fața legilor naturii murmură nemulțumit la
întâmplările ei; căci doar ea aduce toate, cum te-a adus și
pe tine. Un răsvrătit în contra statului e acela care îi strică
unitatea desfăcându-și sufletul său din legătura comună
tuturor ființelor raționale.

30.

Cugetă ici un filosof fără manta, dincolo unul fără carte,
aiurea altul aproape gol. N'am pâne, zice el, dar țin la
principiile rațiunii. — Nici mie nu-mi dau științele nici o
hrană, dar mi-am închinat viața mea lor.

31.

Iubește-ți meseria învățată și adâncește-te mereu într'însa!
Timpul ce-ți mai rămâne după asta petrece-l ca un om ce
și-a lăsat toate ale sale și din tot sufletul zeilor, ne fiind
nici sclavul, dar nici tiranul nimăruia.

32.

Privește, bunăoară, odată vremea lui Vespasian; toate
ca și acum: oameni însurându-se, crescând copii, îmbolnă-

vindu-se, murind, răsboindu-se, sărbătorind, făcând negoț, cultivând pământul, lingușindu-se, îngâmfându-se, bănuindu-se, spionându-se, rugându-se să moară altul, cârtind în fața prezentului, suspinând de dragoste, adunând bani, visând zi și noapte consulat și coroane regale. Și unde's acum? S'au dus toți; n'a mai rămas unul. Uită-te acum la vremea lui Traian! Toate, tot așa. Și s'au stins și oamenii aceia. Privește acum tot așa epoce și popoare întregi și vezi cum atâtea și atâtea, după ce au strălucit un timp, au căzut și s'au contopit în elementele lumii.

Gândește-te mai ales la aceia pe care i-ai văzut cu ochii tăi îmbrățișând atâtea lucruri deșarte, și trecând cu vederea cele ce se cuvenia să facă, în loc de a se îndrepta cu tot sufletul numai într'acolo, căutând în ele toată mulțumirea sufletească. Nu uită apoi că fiecare din faptele noastre are valoarea și armonia ei cu totul ce ne înconjoară. Iar a prețui fiecare lucru cum se cuvine este cea mai mare înțelepciune.

33.

Atâtea vorbe cu înțeles altă dată, acum nu mai au nici unul. Așa și numele atâtor bărbați vestiți precum: Camillus, Caeso, Volesus, Leonnatus, mai pe urmă Scipio și Cato, apoi Augustus și în fine Adrian și Antonin vor rămânea odată vorbe goale de înțeles. Căci toate trec ca o poveste și peste toate se așterne uitarea. Și dacă-i așa cu cei mari, care au trecut ca o lumină prin lumea aceasta, umplând pe toți de admirație, ce să mai zicem de ceilalți mulți care cum apucă a-și da sufletul, „nimeni nu-i mai știe, nimeni nu-i mai cunoaște”.

Ce-i dar gloria noastră eternă? Deșărtăciune curată. Încotro să ne întoarcem dar gândul și fapta? Spre un singur lucru: cugetare dreaptă, fapte bune pentru toți, vorbă plină de adevăr și un suflet ce îmbrățișază tot ce se întâmplă ca ceva necesar și cunoscut, ce vine din același principiu și izvor ca și viața noastră.

34.

Lasă-te cu încredere în voia Sorții, orcare ar fi întâmplările în țesătura cărora ea vrea să împlătească firul vieții tale.

35.

Trece ca fumul și cel cu nume mare și gloria lui.

36.

Ia aminte zi și noapte cum toate se nasc prin transformare și deprinde-te cu gândul că tendința cea mai puternică a naturii este de a transforma toate cele ce sunt și a face altele nouă, de acelaș fel. Căci toate cele ce sunt, sunt sămânța celor ce vor fi. Nu-i doar sămânța numai ce se aruncă în pământ ori în pânțele mamei, cum ți se pare ție și tuturor celor neștiutori.

37.

Curând o să mori. Ți-s zilele numărate. Și n-ai ajuns încă să duci o viață simplă, nici să-ți asiguri liniștea, nici să fii fără grijă, știind că nimic din afară nu te poate vătăma, nici să fii binevoitor tuturor, nici să știi că toată înțelepciunea stă în fapta cea bună și dreaptă.

38.

Caută mereu la cei înțelepți, la principiile lor, și vezi de ce fug și după ce aleargă ei.

39.

Răul tău nu poate veni nici odată de la altul, cum nu poate veni nici din schimbările ori prefacerile corpului tău. Atunci de unde? Dela cugetul tău ce nu știe să aleagă răul de bine. Indreaptă cumpăna și toate vor merge bine! Chiar când corpul tău ar suferi tăere sau ardere, s'ar umplea de bube sau ar putrezi, cumpăna cu-

getului tău va rămânea nemișcată, știind că ceea ce se poate întâmpla deopotrivă omului rău ca și celui bun, nu poate fi nici rău nici bine. Căci ce se întâmplă și omului care trăește contrar naturii, precum și celui ce trăește conform naturii, firește că nu poate fi nici contra, dar nici conform naturii.

40.

Cugetă zi și noapte că lumea este o ființă vie, cu un singur corp și un singur suflet; că în toate se arată o conștiință unică și toate sunt mânate de o singură voință; că toate câte se nasc sunt cerute de întreaga armonie a totului și nu-i nimic mai profund decât înlănțuirea și solidaritatea tuturor părților Universului!

41.

Ești un biet suflet, ce târîe după dânsul un cadavru, zicea Epictet.

42.

Nu-i nici un rău pentru un lucru a suferi o prefacere, precum nu e nici un bine pentru el a se naște dintr'o prefacere.

43.

Ca un fluviu ori ca un torent vijelios timpul iea și duce toate cu sine; abia s'a arătat ceva și repede și dispare; și altul vine iar și iarăși se duce.

44.

Toate câte se întâmplă sunt obicinuite și cunoscute ca roza în primăvară ori ca secerișul vara. Tot așa trebuie să fie și boala și moartea, calomnia și prefacerea și atâtea altele de care proștii se bucură sau se tulbură.

45.

Cele ce vin rezultă totdeauna armonic din cele ce au fost. Aici nu-i ca cu o serie de numere care în legătură au altă valoare decât în parte, ci e vorba de o legătură intenționată, rațională. Și precum între toate câte există domnește o solidaritate perfectă în spațiu, tot așa și în cele ce se nasc în timp nu' e vorba numai de o succesiune indiferentă ci de o admirabilă înlănțuire conștientă.

46.

Adu-ți aminte mereu de vorba lui Heraclit, că pământul dispare prefăcându-se în apă, apa în aer, aerul în foc și invers.

Gândește-te și la ceea ce el a uitat, anume la ținta către care se îndreaptă calea tuturor elementelor acestei lumi. Înțelegi, că toate ființele se ridică cu atât mai sus, cu cât se apropie mai mult de rațiune supremă și că ajung astfel a privi amănuntele vieții de toate zilele ca din ce în ce mai străine; că nu trebuie să lucrăm și să vorbim ca prin somn, fiindcă și în starea aceea ne pare că lucrăm și vorbim; că, în fine, nu trebuie să ne purtăm ca copiii, care în tot ce fac se justifică cu această vorbă ușoară: „așa am învățat dela părinți”!

47.

Dacă un zeu ți-ar spune că vei muri mâine ori cel mult poimâine, puțin te-ai bucura, dacă te-ar lăsa pe poimâine în loc de a muri mâine, afară numai dacă nu ești peste măsură de mișel. Căci ce poate însemna o zi mai mult ori mai puțin! Ei bine, tot așa este de vei muri după mulți ani, ori chiar mâine; mare lucru nu-i.

48.

Gândește-te mereu câți doftori au murit, după ce și-au încreștit de atâtea ori fruntea cu gravitate la patul bolna-

vilor ; câți zodieri, după ce uimiseră lumea prezicând moartea altora ; câți învățați după ce se ocupaseră toată viața de moarte și de nemurire ; câți viteji după ce au răpus viețile multora ; câți tirani, după ce fuseseră biciul lui D-zeu pe lumea asta, ca și cum n'ar fi mai avut a muri ; câte cetăți nu s'au stins în întregime căci și cetățile mor ! Cum bună oară a fost Helice, Pompeji, Herculenum și nenumărate altele !

Iea apoi pe rând oamenii pe care tu singur i-ai văzut murind unul după altul.

Cutare a dus la groapă pe cutare ; apoi a fost el dus de alții ; și toți repede, unul după altul. Vezi dar ce peritor și neînsemnat e omul cu toate ale lui !

Ce eră eri abea un germene, mâine este carne îmbalsamată, ori un pumn de cenușă. Trăește-ți dar clipele toate ție, conform naturii ; apoi rupe-te senin din lumea aceasta, ca și cam ai fi o maslină ce cade când s'a copt binecuvântând pământul care a hrănit-o și arborele care a născut-o.

49.

Fii ca stânca de care se sparg neconținut toate valurile. Ea stă dreaptă în mijlocul turbării spumegate a talazurilor.

„Vai mie, ce mi-a fost dat să trag” ! Nu, nu zice așa ! Zi mai bine : „ce fericit sunt, că în mijlocul tuturor celor ce mi se întâmplă eu rămân senin și netulburat, fiindcă nici prezentul nu mă poate îndoii, nici viitorul nu mă poate îngrozi” ! S'ar fi putut întâmpla toate acestea oricui, ca și mie ; dar cine știe câți ar fi rămas așa de senin în mijlocul lor ! Pe cât de mare este deci nefericirea, pe atâta mai înaltă și fericirea. Și oare se poate numi nenorocire ceea ce ajută la îndeplinirea scopului firii omenești și crezi tu oare că poate fi împotriva firii omenești ceea ce nu se pune în calea voinței ei ? Dar ce-i această voință ? Știi tu prea bine. Te împiedecă oare cele ce ți se întâmplă de a fi drept, inimos, înțelept, cumpănit, circumspect,

sincer, modest, liber, într'un cuvânt, de a avea toate calitățile ce fac particularitatea unui caracter? Adu-ți dar aminte, ori de câte ori stă să te tulbure ceva, de acest adevăr: „ce mi s'a întâmplat nu-i nenorocire, ci dacă voi ști să o suport cu eroism este o fericire”.

50.

E un ajutor obișnuit, dar puternic spre a te deprinde să desprețuești moartea: să privești bine pe aceia care au ținut cu încăpățănare la viață. Ce au căpătat ei oare mai mult decât cei morți înainte?

Toți au căzut odată undeva și dorm acum în morminte și Cadician și Fabiu și Iulian și Lepid și atâția alții, care pe mulți au îngropat, apoi au fost îngropați și ei. Puțină deosebire, cum vezi, și, Doamne, cu ce chinuri și frământări și cu ce trup slăbit! Nu-i așa, că nu-i mare lucru? Uită-te înapoi peste oceanul nemărginit al timpului, și înainte, peste alt ocean tot așa de nemărginit și apoi întreabă-te: ce deosebire poate fi între unul care a trăit trei zile și altul care a trăit trei vieți de om laolaltă?

51.

Mergi totdeauna pe drumul cel mai scurt. Iar drumul cel mai scurt este cel natural, adică urmând în vorbă și în faptă rațiunea sănătoasă. O astfel de hotărîre te mântue de toate grijile și frământările, de toată trufia și deșărtăciunea.

C. FEDELEȘ

NĂROJII(*)

POVESTE POPULARĂ DIN GORJ, CU NOTE LINGVISTICE

'Cică pe vremuri, cân'(1) n'ar fi fost căși(2) d'eștea(3) marile(4); dar însă(5) numa bordee d'ele(6) mici, săpate'n pământ, ar fi trăit nu știu un'e(7) nește creștini de oameni, adică bărbatu cu muerca(8) lui și cu fi'-su și fi'-sa.

(*) *Nărojii* = nerojii, pluralul dela *nerod* sau *nărod* = prost, nepriceput.

La acest cuvânt observăm două fenomene: a) guturalizarea vocalei *e*, așa că din *nerod*, se face *nărod*. Acest fenomen e foarte frecvent mai ales în Gorj și Mehedinți, și în general în toată Oltenia. b) Pluralul *nărojii* dela rădăcina *nărod* e în loc de *nărozii* (cf. *brad*, *brazi*, *braji* etc.) și e format prin analogie cu cuvinte fără *d* în rădăcină ca *obraz* pl. *obraji* (și *obraz*e), *viteaz*, pl. *viteji*; *treaz*, pl. *treji* etc.

Acest fenomen (b) se găsește și în Muntenia și în Moldova.

(1) *Cân'* = Când. Cuvânt apocopat. Fenomen existent și în restul țării.

(2) *Căși* = Case, plur. dela *casă*, format, — probabil, — prin analogie cu alte cuvinte de decl. I, care fac plur. în *i*, nu în *e*. În legătură cu acest cuvânt se găsește pe alocurea, — mai ales pe Amara dia mare —, un curios fenomen: articularea tuturor atributelor puse lângă acest cuvânt. ex. *Cășile ălile marile înaltele* = casele alea mari înalte.

(3) *D'eștea* = de eștea, de astea, de acestea, poate e un compromis între plur. masc. *aceștia*,ăștia și femininul corespunzător. Pronumele *eștea* poate că e o formă aferezată din *acestea*.

(4) *Marile* = mari. Articolul e de prisos (Vezi No. 2).

(5) *Dar însă* = dar iar, însă, Ci. Se întrebunțează numai împreună aceste două conjuncții adversative. Nu se întrebunțează de loc *Ci*; sau unul singur din celelalte două.

(6) *d'ele* = de ele, de cele, d'ale. Cred că e același fenomen ca la *d'eștea*.

(7) *Un'e* = unde, formă sincopată. Fenomenul nu e local, ci există și aiurea.

(8) *Muerca* = femeia, nevasta. E cuvântul cel mai întrebunțat, în loc de *femeie* și numai cu 'nțelesul de nevastă, soție.

Și 'n bordeiu-ăla *pusasă* (1) fata războiu, și, azi o *țirică* (2), mâine o *țărăchiță* (3), *țesase* (4) ea, *mache* (5), *f'o* (6) *șase* (7) coti de pânză în *v'o* (8) *noauă* (9) *zile* (10). Nu-i vorba, nici nu se prea prăpădea ea cu lucru, *că* (13) știea ea, sau *auzise* (11) dela alții, că-s' mai multe zile de cât lucru.

Da, iaca ceasu rău într'o zi, — fir'ar fi fost închinată de zi!

Stă fata în războiu, și *cum țasă, așa țasă* (13). *Să vrea avea* (14) grabă, nu țasă așa de iute.

Se vede treaba, că, unde *măi* (15) *hudise* (16) o țară de bumbac pe *mosoară* (17), *vrea să se svidue* (18) odată de

(1) *Pusasă* = *pusese*. Verbele cu rădăc. partic. perf. pas. în *s* și *i* fac, de obicei, la M. m. ca perf. Indic. în: — *asem*, — *asei* (în loc de *aseși*), — *asă* (și — *ase*); plur. — *asăm*. (și — *asem*), — *asăți* (și — *aseți*), — *asă* (și — *ase*); lipsind acordul de număr la pers. I și III plural. Ex. *pusasem*, *pusasei*, *pusase*, *pusasem*... etc.

(2, 3) O *țirică* = o *țărăchiță* = *țirichită* = *țărăsică* (de) sunt diminutive de la adject. o *țără* = puțină, nițică — etc. Acest cuvânt e singurul întrebunțat și n'are masc., pentru că e 'ntrebunțat ca un substantiv feminin precedat de articolul *o* și urmat de prepos. *de*. ex. o țără de mălai, făină etc.

(4) *Țesase* = *țesuse* = *țesese*, format prin analogie cu verbele de sub No. 1 pag. 2.

(5) *Mache* = märe E probabil, o interjecție de mirare. Se zice și *machta* și *matchta* în două silabe.

(6, 7) *F'o* = *v'o* = *vr'o* = *vre-o*, forme populare apocopate.

(8) *Șasă* — *șise* ca eguturalizat. (9) *Noauă* = nouă (numeral) cu epenteza unui *a*. cf. *noaună* = nouă (adject); *doaună* = două, *oaună* = oia.

(10) *Zile* = zile; (11) *auzise* = *auzise*. Guturalizarea voc. *a, e, i* e foarte frecventă.

(12) *că* = căci.

(13) *cum țasă, așa țasă* = țesea de zor, pe capete, foarte iute. Este o expresiune des întrebunțată, pentru a arăta iuțeala acțiunii.

(14) *Să vrea avea grabă*, nu țasă așa de iute = *Să fi avut* grabă, n'ar fi țesut așa de iute. *Să vrea avea* e perf. Rptat. cu înțeles numai de Condițional. Asemenea construcții cu verbul ajutător *vreau* și urmate de o propoziție, în care verbul e la Imperf. Indic. sunt foarte întrebunțate mai ales în spre Nord și Vest de Tg. Jiu. În special prin comunele: Călnic, Ciuperceeni, Celeiu Racotii,..... Tismana, Topești etc.

(15) *măi* = mai (Vezi No. 10, 12 pag. 2); (16) *hudise* = rămăsese, dela a *hudi*, *hudire*.

(17) *mosoară* = *mosoare*. Plural în *ă*, cf. *cară* = care e de la *car* e format, probabil, prin analogie cu cuvinte ca: *ouă*, *nouă*, *două*.

(18) *să se svidue* — să se scape, dela a *se svidui* sau ca activ a *svidui* = a (se) scăpa, mântui, lecu.

lucru, că i se 'mpânzise(1) oichii(2) și inima de-atâta luru.

În vremea asta tat'-su dresase(3) nește dăoage(4) la un butoiu și-acu umplea cu apă caldă o fucie(5) de rachiu(6) iar muică-sa dedeasă(7) boabe la oretenii(8) și-acu losase(9) un braț de lemne, să pue pe foc, să se facă jeg(10) mult și să fiarbă în grabă o oală cu făsui(11).

Iar neică-su, adecă frate-su Vāsile(12), se dusase(13) pe dial cu vitele la păscut, că pe seară trebuia să plece la târg cu doauă(14) cară(15) de lemne și nește oauă(16) și nește rāfe(17) ca să măi prindă ceva(18) creițari(19) și

(1) se 'mpânzise=se săturase, plictisise de atâta pânză. Mai în tot Gorjul e un obicei lingvistic: pentru a arată plictiseala, săturarea de un lucru se formează verbe mai dela orice substantiv, mai ales la mâncăruri.

Așa de ex. dac'ai mâncat prea deseori ouă, se zice: „fi s'a oăit inima“; sau „fi s'a împuit inima“, dela pui etc.

(2) Oichiu=ochii. cf. ureiche=ureche, Costaiche=Costache Petraiche=Petrache, veiche=veche etc.

Epenteza unui *i* după o vocală și'naintea grupului consonantic *ch* urmat de vocală, e foarte frecventă. Acest *i* epentetic este în realitate metateza lui *j* (iot), după grupul consoantant latin *cl*, care sub influența lui *j* a devenit *ch*; iar acest *j* și-a păstrat urma trecând înaintea lui *cl* transformat în *ch*. Ex. lat *oculus*,=în lat. vulg. *oculus* devenit *oclju*=ochiu și oichiu.

Tot așa: orelja=ureclja=ureichiă și ureche

Clavis=cljavem=chiaie=chee,

vetulus=vetlus, vetlum, veclum=veclju=vechii și veichiu.

(3) dresase=dresese (Vezi No. 1 pag. 2).

(4) dăoage=doage cf. dăogar=dogar. Epenteza unui *a*.

(5) fucie=butoiuș mic. Cf. diminutivul fuciută.

(6) rachiu=rachiu. Guturalizarea lui *a*.

(7) dedeasă=dăduse prin analogie cu verbele de sub No. 1 pag. 2.

(8) oreteni=păsări de curte, ca: rāte, găște, căte (=biblici) etc.

(9) losase, formă coruptă în loc de luase prin analog. cu No. 1 pag. 2.

(10) jeg=jăritic, cărbuni mulți aprinși. Se zice și jăg și jărăgai.

(11) făsui=fasole. Mai des plurli-tant masc. Rare ori la sing. fāsui; niciodată însă nu se zice în popor fasole la singular.

(12) Vāsile=Vasile prin guturalizarea lui *a* și *i*.

(13) se dusase=se duse (Vezi No. 1 pag. 2).

(14,15) doauă, oauă=două, ouă (Vezi No. 9 pag. 2).

(16) cară=care dela car (Vezi No. 5 pag. 3).

(17) rāte=rāte. Guturalizarea lui *a*.

(18) ceva=ceva. Accentul e de obicei pe prima silabă.

(19) Creițari=gologani, bani mărunți. E foarte des întrebuințat și arată vădit puternica influență economică a Austriacilor, care au stăpânit Oltenia timp de peste 20 de ani: dela 1718 prin pacea dela Pasarovitz și până la 1739 prin pacea dela Belgrad, când ni s'a innapoiat Oltenia, însă știrbită de partea dintre Bahna și Cerna cu Orșova. Monede austriace de argint s'au găsit la Topești, cu chipul lui Leopold 1689.

să mai târgue câte ceva de-ale gurii și de-ale *cășii* (1), că de, — vorb'ăia, numa *brăbeții* (2) și alte *jigării* (3) nu-și agonisesc ale traiului cu creștari. Da omu cu o mână ia, și cu două dă, *giaba că* (4) muncește cu amândouă.

Și se opri fata o țirichiță din lucru, să-și mai 'ntindă 'ale (5) oase, că prea *se sturăse* (6) de-atâta țăsut. Și *pusă* (7) oichii 'n grinda bordeiului și dete cu oichii de-o *săcure* (8) 'nfiptă 'n grindă, tocma de-asupra capului.

Arz'o focu de săcure, s'o arză! Fir'ar a boalii să fie! Da, cine naiba l-o pus p'ăla d'o 'nfiptase (9) 'n grindă?

Nu putea s'o pue *alt-unde* (10)?

Și se u...ită fata lung la săcurea din grindă. Și se uită și iar se uită...

Și mache, unde mi să *pusă de loc* (11) pe-un plâns d'ala cu foc...Și cum plângea, așa plângea, c'ai fi crezut că murise nu-ș' cine din casă.

Da 'mă-sa, din curte, cum auzi pe alde fie-sa că plânge, *de loc* (11) se făcu 'n bordei.

— „*Abă* (13)! fa fată“, *face*, (12) „ce ți-o fi, muică, de plângi?”

(1) *cășii*=casei. Genet. sing. dela casă.

(2) *brăbeții*=barabeții=vrăbii. Plural dela *barabete*, brăbete, cuvânt rusc. Pentru sing. în e cf. *precupete* pl. *precupeți*, *dovlete*, pl. *dovleți*, *juvete* (pește), pl. *juveți* etc. Alături de aceste forme de sing. în e se găesc și cu sing. în ț, mai ales la subst. postajective sau adjective substantivizate, ca: *drumeț*, *călăreț*, *cântăreț*, etc.

(3) *jigării*=lighioane, jivine, dihanii, viețuitoare. Etimologia acestui cuvânt e un compromis popular între slavonul *jivina*,=viețuitoare și între *gânganie*=nevorbitoare. *Jivini*=*dihanie*, ca dela cauză la etc.; căci *dihanie* vine din *dihanie* și acesta din *duh*=suflet, în slavonă.

(4) *Giabă că*=măcar că, sau numai *giaba*=*măcar*=deși, cu toate că, cu toate acestea. Conjunții concesive.

(5) 'ale=ale, acele în sens de dispreț, plictiseală sau chiar demonstrativ. Pe alocurea se aude un *h* aspirat înaintea demonstrativelor; iar în alte părți se aude vocala (inițială la demonstrative) aspirată, adică rostită mai aspru.

(6) *Se sturăse*=se znoipse, prăpădise, plictisise. Activ a *stură*, *ire*.

(7) *Pusa*=puse. La pers. I se zice *pusai*=pusei.

(8) *Săcure*=topor. Mai nicăeri (=niceunde) nu se zice topor; dar coada se zice numai *toporiște*, *toporăște* și *toporișcă*.

(9) *Infipsase*=infipse prin analogie cu verbele de sub No. 1 pag. 2.

(10) *Alt-unde*=în altă parte. cf. *nicunde*=nicăeri.

(11) *De loc*=îndată, imediat etc. Cel mai întrebuintat cu acest înțeles.

(12) *Face*=zice. Acest verb, cu înțelesul de *zice*, este impersonal și echivalent cu lat. *inquit*. Se 'ntrebuintează numai ca incident în vorbirea directă; niciodată înaintea vorbirii. Adică,— în scris—, nici odată înaintea de două puncte și semnele citațiunii, ci numai după primele 2—3 cuvinte.

(13) *Abă* și *A bă* e o interjecție cu 'nțeles de chemare, de atras

Ce pățiși? Te loviși, te striviși, ce făcuși? Spune-mi, Cătrină, muică, ce te-oi svidui eu cu ceva“.

— „A....ba, muică.... nu pățai nimica...; dar însă ce-o să pat....,vâi! de mine și de mine... , amărâta-mi de mine....; muică....!muică....!“

— *Alele!* (1)...da ce ți-e fa fată? Ce ești năroadă de plângi, dacă nu pățiși nimic?

— „A.... *muică* (2), Doamne muică.... ia *uite-te* (3) tu în grindă.... și vezi jurat'aia de săcure.... arz'o focu, s'o arză....“

— „E! și ce-ai cu săcurea? Las'o focului *aci* (4), un'e-o fi pus'o alde tat'-tu, ori alde frate-tu. D'aia plângi? Năroadă mai ești, fa fată, să plângi tu pentru-o săcure!“

— „A.... oleo!.. muică, muică și iar muică...., apoi cân' m'oi mărită.... și-oi face și-un copil și l-o chemă Dragodan și l-oi pune cu *postava* (5) *aici* (6), lângă mine...., o să cadă săcurea de sus peste copil.... și-o să mi-l omoare.... muică, vâi! de mine....“

— „A....! Cătrină, muică Cătrină...., ce *năroc* (7) părilit o să ai tu, muică.... cum o să-ți omoare săcurea copilu....

„Ah!.... Dragodanu mamii Dragodan...., cum o să te vadă muica *storc'it* (8) de săcure....!“

Și se vâicăreau amândouă cât le luă gura, c'ai fi crezut că se scufundă pământu; nu altceva.

Bietu moș Ganea *parcă* (9) auzise el ceva plâns din ogradă, un'e se afla cu treaba; dar însă nu-i venea să crează.

atenția. Poate fi echivalent în înțeles cu „Ei!“ sau cu „Ia 'sculta“ sau cu *mă!* care în popor adesea se rostește „bă!“

(1) *Olele!* și o lele! e o interjecție de mirare accentuată, sau de spaimă și se pronunța prelungind rostirea lui *e* final. Pentru spaima accentul cade pe *o*, fără prelungire. Alături cu această interjecție, mai e una foarte întrebuițată „*lele!*“, care, singură, are acelaș înțeles ca *Olele*; iar repetată de 2—3 ori se întrebuițează, când se mărgăie o persoană sau un animal. Așa că *Olele!* poate fi compus din interjecția *O!* și subst. *lele* devenit interjecție.

(2) *muică* = maică. Forma cea mai întrebuițată.

(3) *uite-te* = uitate. (4) *aci* sau *aciva* adverb de loc = acolo pentru a arată depărtarea; iar pentru a arată apropierea se zice *aici* (No. 6) sau *aicea*. Se întrebuițează însă pe alocurea și cuvântul *acolo*; însă cu accentul mai numai pe ultima silabă: *acolo*.

(5) *postavă*, diminutiv *postăviță* = albie, albiuță; copaie, copăiță.

(7) *năroc* = noroc, foarte frecvent.

(8) *storc'it* partic. perf. pas dela *a storci* = a strivi, pisă. etc.

(9) *parcă* din *pare că* se mai găsește și *pacă* prin sincopa lui *r*.

Măi trasă o țiră cu ureichea și pricepu de-a bine, că plânge cineva la el în bordei.

„Și cine putea plânge“, face el, „la mine'n bordei, decât or muerea mea, or fie mea?”

Da, de ce-o fi plângând? Ia să mă reped eu intr'acolo că poate-or fi pățit ceva.“

Lasă lucru baltă și de loc fu în bordei, un'e le găsi pe amândouă plângând de mama focului.

— „Da, ce vă-i, fa, de plângeți? Pă cine jăliți așa, ca năroadele? Că doar nu murii.“

Ia spune, mă muere, ce ți e? și tu, Cătrină.“

— „Aoleo taică, taică....., aleo, bărbate.... *cân** s'o mărită Cătrina *noastă*..... și o face și-un copilaș.... și l'o pune cu *foștăvița* jos lângă ea....., și-o să cadă săcure'aia *de-aci*, de sus, peste copil.... și o să-l *storcească*....., *văi* de noi și de noi.....“

Iată-l acu și pe bărbat, gogemite omu.

— „Ah!..... Doamne, Doamne..... de ce mă mai făcuși muică.....? Ce mi fu dat să pat eu în viață....., să-mi văz eu nepotul meu ăl dintăi storcit de secure...“

Amăratu-mi de mine....., de ce nu mă iei, Doamne.....?“

Și iac'asa, se puseră câteșitrei pe plâns.

Și plângi, și plângi....., că numai contenea.

Mai plânseră ei, ce mai plânseră și nu trecu mult, și cam pe la prânzu-ăl mare, numa că veni și *Văsile*, cu vitelele dela păscut.

Venise și el să 'mbuce ceva și apoi să se gătească de drum, că trebuia să meargă toată noaptea cu *carăle* cu boi pân'la târg.

Da, ăst *Văsile a lu* (1) Ganea erea un flăcău măi *dăjghețat* (2), *fusasc* la oștire și se liberase în toamna aia.

De te cu ochii de ei plângând, și:

— „Ce vă-i, *bia* (3),“ face, de plângeți.“

Și, *mache*, află pricina plânsului și *pusă năcaz* (4) pă nărozia lor și pă săcure și 'ncepu a-i ocări și a-le *crici* (5).

(1) *a lu* = al lui. Lipsă de acord, ca de obicei.

(2) *dăjghețat* = dejghețat = desgețat. Fonetica populară generală prin deșimilațiuni vocalice și consonantice.

(3) *bia* interjecție cu înțeles de blândete și oare cum compătimire cam în sens de *neică*, *dragă*. Poate că derivă din slavonul (polon) *bitna* = bietul, biata!, săracul!

(4) *Pusă năcaz* = prins; necaz. Foarte frecvent.

(5) *le crici* perf. simplu dela *a crici cuiva* cu obiectul în dativ. însemnează a atrage atenția, a bate capu cuiva, a dojeni, a spune mereu acelaș lucru.

«*Tirimi*(1) mintea boilor mei, *tirimi*(1) mintea voastră. Da bine, taică, dumneata, gogemite omu 'n toată firea, te jălești măi rău ca muierile!»

Vă plângeți măi rău ca nărojii și nu v'a trăsniț prin cap *nici cui*(2) să luați săcurea *de-aci* și s'o puneți *altundc*.

Cum *pusasei*(3) dumneata, tată, săcurea 'n grindă, nu puteai s'o iei *deaci*, cân' *intrasei*(3) la ele in bordei și le *găsisei*(3) plângând?

Și-apoi nici nu se mărită Cătrina încă, și-o și văzurăți că făcu un copil și-l pusă cu postava lângă ea.....; și căzu săcurea și storci copilul..... și de aci hai pe plâns.

«Ti....! bată-vă 'n cap, să vă bată, că năroji mai sunteți! Dumnezeu să mă ierte! Mă duc în *lumea albă*(4) că cu voi nu-i de trai. Măcar că v'a dat Dumnezeu cap; dar însă nu prinsărăți de fel minte in el.

Darăți(5) o traistă 'ncoă, să-mi iau merinde și să mă duc în *lumea luminată*(4), că, de cân' vă știu, nu vă mai sviduiți de nărozie“.

Și 'nfipsă flăcău mâna cu năcaz, in săcure; o trânti la pământ, își luă traista cu merinde, nește *foale*(6) măi curate, un *băibărac*(6) mai gros pe umeri și o *boată*(7) 'n mână și se dusă in a lume, fără să se mai uite 'ndărăt.

Și a *rămâns*(8) tot'su și'mă-sa și sor'sa ca *ploiați*(9) de nărozia lor. Și, de cân'le *cricise* Vășile al lor de cum și ce fel trebuie să se poarte 'n lume, ca să fie bine de

(1) *Tirimi*.....,..... *tirim*. = ori..... ori; ce mi-e.... ce mi-e; . con-juncțiuni, sau expresiuni disjunctive. Poate că sunt de origină gre-cească

(2) *nici-cui* = niciunuia, nimănu. Foarte 'ntrebuintat.

(3) *intrasei*, *găsisei*, *pusasei*. M. m. ca perf. Indic. pers. II sing. Vezi No. 1 pag. 2. Cu observația că Verbele cu răd. in *t* la partic. perf, pasiv, pierd pe *t*, când se adaogă terminațiunile M. m. ca perf

(4) *lumea albă* și *lumea luminată* întrebuintate alături cu *lumea mare*.

(5) *Darăți* = dați. Un imperativ curios întrebuintat mai numai in Gorj și numai la pers. II plur. Cf. *starăți merceu* = stați la un loc; nu mă *lăsarăți*; *luarăți* = luați, și mai curios e *narați* = na. Etimo-logie populară ca și *am fostăvă* etc.

(6) *foale* = haine, rufe : (6) *băibărac* = *băibară* = *baibarac* = o haina scurtă.

(7) *boată* = ori ce băț mic sau mare : băță, nuia, vargă.

(8) *rămâns* = a rămas. Acord greșit și Partic perf. pasiv format din rădac. Indic. pers. Formă 'ntrebuintată mai mult spre N. și N. E. și N. V.

(9) *Ploiați*. Part. perf. pas dela *a ploia*, *ploiare*; iar subst. este *ploud*, nu *ploae*.

ei, par'că se vedea pe fie ce zi, că mai prind câte o țară de mînte la cap și lucrează mai cu rost și cu folos. Dar însă Vășile plecasă'n lume și ăsta li-eră acu năcazu-ăl mare.

Și iac'așă. Se duse, nene, băiatu'n lumea mare să vază, n'o mai găsi ca de-alde-ai lui de *acas*, (1) Și, *după ce că* (2) *mearsă* (3) toată noaptea și-a doua pân'la soarele-a chindie, pe la marginea unui sat dete cu oichii de niște oameni lucrând ceva.

Pasă-mi-te ăști oameni lucrau la un bordeiu, să tăiască un *gros* (4) să-l pue talpă la bordei; dar însă nu se *nimere-a* (5) *grosu nice cum* (6), *de ce că-l* (7) tăiaseră mai scurt decăt trebuia.

Și-acu ce eră să facă?, că alt *gros* nu mai aveau.

Pusaseră doauă pereichi de boi: una la un cap al grosului și alta la ălalt cap. Și *păleau* (8) boii cu boatele de-ți rupea inima de milă, să 'ntindă și să lungească grosu (4).

Și ungeau grosu cu *său* (9) și cu săpun, să se moae.

Cân' văzû el și narozî'asta, se cruci ca de mama dracului și nu-ș' ce *bondrănia* (10) singur. Nu-l răbdă inima și s'apropiă de ei, le dete ziua bună și-i întrebă, că ce vor să facă.

Și-i spuseră ei cum și ce fel vor să 'ntindă grosu.

— „*Uzi-acu* (11)....! Așa nărozie nu credeam să văd!
Auzi-acuma, na (11)! Cum să lungiți voi grosu, dacă nu-l

(1) *acas*=*acasă* cuvânt apocopat ca multe altele.

(2) *după ce că* sau numai *după că*=după ce, Foarte întrebuițat

(3) *mearsă*=*merse*. Diftongarea lui *e* în poziție deschisă, după regula generală a diftongării lui *e* și *o*.

(4) *gros, grosu, grosul*=grindă groasă de lemn, talpă. E un adject. substantivizat.

(5) *nimerea* și *se loviă*=se potrivea, a fi pe măsură, pe dorință.

(6) *nice cum*=de loc, de fel. (Vezi: nici cui, nice unde).

(7) *de ce că*=pentru că, fiindcă etc. Conj. cauzală. Această formă foarte frecventă cu acest înțeles trebuie să se fi întrebuițat în felul următor:

S'a întrebat de ex.: „De ce nu vii?” S'a răspuns 1 „De ce?, că nu pot. (=pentru că nu pot); Apoi (2) s'a combinat întrebarea răspunsului cu cauza, și s'a zis astfel. „De ce nu pot”. etc.

(8) *Păleau*=loveau. A pâl, ire=a lovi; a isbi; a se pâlî=a se veșteji.

(9) *său*=seu prin guturalizarea lui *e*. Fenomen foarte frecvent.

(10) *bondrănia*=vorbia în sine, murmură, boscorodă etc.

(11) '*Uzi-acu*....! = *Auzi acu!* = *Auzi-acuma, na!* Expresie de mirare mare în sensul de: „la 'uzi acolo....!”.

tăiarăți pe loviață? Nu vedeți voi, că *se neleii*(1) bietu gros de atâta unsoare și frecătură?

Ia *starăți*(2) *mereu*(3), mă nene, mă, și *darăți*(2) mai bine căpătăiu-ala *de-ci*(4) și *cioplrăți*(2) și v'o două *piroae*(5) de lemn, ia, așa, ca *mestecău*(6) de groase“.

Și s'apucă flăcău *nost'*(7) și ciopli, și creastă, și găuri și bătu piroaele și lăcu grosu pe tocmai.

Si, *după că*(8) pusără grosu la locu lui, *astrânsără*(9) *așchiile* și sculele de lucru și să pusără *să cinstească* cu răchiu *dintr'o fuciută*, de bucurie că scăpară de *cârcot'*asta.

Da, *după că*(8) văzură treaba pe rostu ei, nu le-*amirosi*(9) a bine nărozia lor, și unu din ei, moș Costaiचे *Proiu*(10) il întrebă:

— „*Abă!*(11), mă vericule, da de unde ești, mă nene, de te pricepi așa de bine la rânduiala trebilor?

Învățași *v'un*(12) meșteșug undeva?”

(1) *se neleii* perf. simplu dela *a se neleii*=a se lustrui de frecătură.

(2) *starăți*=stați!, *darăți*=dați; *cioplrăți*=ciopliți. Imperat. de etimologie populară.

(3) *mereu*=*mereo* și diminutivele: *mereuț*=*mereoț*.=incet, incetinel, frumos, frumușel. Singurele cuvinte întrebuintate cu acest înțeles. Așa se zice: *Stai meru!*=stai frumos!=astempără-te! Când se duce un copil mic de mână, ca să nu cadă și ca să meargă frumos, i se zice: „*mereo, mereo!* sau *meru!*, sau *meru!*“ de repetate ori, însemnând: incetinel..., frumușel;.... bineșor...

(4) *de-ci*=*de-aci*=de-acolo.

(5) *piroae* plural de *pirou*. Pluralul din Oltenia nu e ca în restul țării, unde se zice *piroane*, care amintește pe latinescul popula *pironium*.

(6) *mestecau* sau *măstăcau*=făcăleț de mestecat mămăliga. Pe alocurea se zice și *făcălețe*, plur. *făcălețe*.

(7) *nost'*=nostru prin apocopa slabci (finale)—*ru*.

(8) *după ca*=după ce că (vezi No. 4 pag. 14).

(9) *astrânsără*=strânsără; *amirosi*=mirosi. Forme cu *a* protetic. Protaza lui *a* poate că e o alipire a prepos. *a* dela înfin. scurt, cu verbul. De. ex. dela *a strânge*, s'a zis cu timpul *a stânge*, *a mirosi*, va fi devenit *a amirosi*. Acelaș fenomen l-am întâlnit și prin jud. Tulcea și unele părți ale Moldovei.

(10) *Proiu* nume de familie. În Gorj sunt foarte multe nume de familie cu terminarea — *oiu*, care amintește pe latinescul — *onius*. Astfel: *Udroiu* dela Udrea, *Opritoiu*, (Oprea), *Stoicoiu* și *Stoichițoiu* dela Stoica, *Stăncioiu* (Stan), *Săstoiu*, *Proiu*, *Nicolicioiu*, *Băllenoiu* dela com. Bălta (Gorj). etc.

(11) *Abă*=Ei! (Vezi pag. 7.) și *A bă* o interjecție de chemare, de atras atenția, cam echivalent cu „la 'sculta!“ sau Ei!

(12) *v'un*=vre-un din vre-un prin apocopă.

— „*Ba* (1), mă nene, nu'nvăṭai niciunde, că doar atât lucrul să poate face *fară de* (2) multă 'nvăṭatură.

Da, vezi '*mneata* (3), măi făcui *an* (4) la mine 'n sat, în Călnic, — *că* (5) de-acî sunt —, un *pătul* (6) și-un *șopru* (7), pe lângă bordeiu meu, la taic' acas'.

Și, de nevoe, multe 'nveṭi.“

Și-l luară oamenii-ăia acas' la ei; și, *după că* măi *cînstiră* (8) o țară, se culcă flăcău nost' la unu din ei, pe *blăniile* (9) goale ale unui pat făcut afară.

Da, ce să doarmă bietu băiat numa pe blăniile goale și fără de 'nvelitoare decăt baibaracu lui; și afară, lângă o *scuteală* (10) de vite, umedă de *plouă* (11) și 'murdară?!

Se sturăse (12), săracu, de blăniile-alea cu noduri și de neste jurate de *stelnițe* (13) care-i *beșicasă* (14) pielea.

Ba, către ziuă il apucă și-un *străfigat* (15), de nu mai conținea. Se sculă omu din pat și-și luă druma *pe-aci* 'ncolo.

Și se duse, nene; năcăjit foc de lenevia ălor oameni, că nu văzuse la ei, na, *nimic odată* (16), decăt răchiiu; cu

(1) *Ba*=nu. Este negaṭiunea cea mai întrebuiṭată singură.

(2) *Fără de*=fără. Prepos. *fără* e adesea urmată de prepos. *de*.

(3) '*mneata*=dumneata din domnia ta.

(4) *an*=acu un an, anu trecut. Foarte 'ntrebuiṭat singur.

(5) *că*=căci, pentru-că etc. Conjunṭie causală.

(6) *pătul*=porumbar, coșar, magazie pentru cereale, de obicei din nuele.

(7) *șopru*=*șoprôn*=adăpost (=scuteală) pentru vite, care, unelte etc.

(8) *cînstiră* (Vezi și No. 5 pag. 17). Se 'ntrebuiṭează ca activ; f. rar ca reflexiv.

(9) *blăniile* plur. dela *blană*=scândură mai ales de brad; de fag=*tinichea*.

(10) *scuteală*=adăpost. propriu și figurat.

(11) *plouă* Subst. *ploaie*; iar verbul e *a ploia*.

(12) *se sturăse* perf. simplu dela *a se sturi*, 're=*a se prăpădi*, *a se snopi*.

(13) *stelnițe* plur. dela *stelniță*=păduche de lemn, ploșniță.

(14) *beșicasă* perf. simplu dela *a beșică*—are și reflexiv. Păstrează pe *e* neguturalizat. Cf. *beșică*=bășică, (*.nă*), *beitură* etc.

Asemenea forme păstrează origina etimologică latinească și românească. Tot așa se zice *tiner* și *tinăr*; nu însă și *tinăr*.

(15) *străfigat*=strănut, strănutat. Verbul e *a străfigă*=a strănută. Acesta e singurul cuvânt întrebuiṭat cu acest înțeles.

(16) *nimic odată*=absolut nimic. Cuvântul *odată* accentuează înțelesul cuvântului, pe lângă care stă, și se pune mai cu seamă pe lângă cuvântul *nimic*. Cuvântul *odată* nu se întrebuiṭează și cu înțelesul temporal de *cândva* în trecut sau în viitor. Pentru acest înțeles se 'ntrebuiṭează alte cuvinte, mai ales *cândva*. Și negativul *niciodată* e 'nlocuit prin *nicicând*.

care-l *imbiau*(1) intr'una, și *im* (2) și *râp*(2) pe ei, că să fi ras cu cuțitu, nu altceva.

Și mearsă el ce mearsă, și numa,—așa cam pe la prânzu-âl mare—, îl apucă, nene, de pe urmă o *vijulie* (3) cu *plouă* multă, de credeai că să *rupsară* bolțile cerului, or se năcăjisă jidovii ăi mari, care țin cu mâinile de tortile cerului, de-l *sprijoană* (4) cum li-e dat lor.

Intrasă omu 'ntr'o pădure; și pe dreapta era o stână părăsită. *De loc* (5) se dete la scuteală *de di la vale* (6) *de stână*, că ploua cu vijulia bătea *de di la deal* (7).

Și o fi stat el acolo, așa....cam cât s'ar fi dus cu caru cu boi de el de-acas' pân' la moară, 'n vale.

Plecă el de-aci și ajunsse *sara* (8) intr'un sat, unde dormi noapte-ai la un creștin, mai tot așa de bine, ca la ăla de unde plecase.

A doua zi eră duminică. De dimineață aude clopotele bătând și află că murise un *tinâr* (9) și că vrea să-l ducă la biserică să-l îngroape chiar de dimineață, că după prânz eră o nuntă 'n sat și nu vreau oamenii și popa să se'ntâlnească nunta cu mortu, că era *piez* (10) rău.

Se duse și el acolo, la mort, și văzu niște oameni, că vrea să spargă bordeiu pe sus și să scoată *tronu* (11) cu mortul că pe ușă n'avea loc și tronu-l făcuseră înăuntru, în bordeiu.

(1) *imbiau*=îndemnau, poșteau. Foarte 'ntrebuințat (de conjug. I).

(2) *im*=jeg, murdărie pe piele. (2) *râp*=*im* (jeg) mult de tot, ca mușchiu de pe stânci. De aci adject. *imos*, *râpos*=jegos. Cf. mold. *slimos*, *râpănos*.

(3) *vijulie*=*vijălie*. Singurul întrebuințat cu acest înțeles.

(4) *sprijoană*. Pres. Indic. dela *a sprijoni*, sau *a sprijini*, sau și *a sprijini*=a ține, a prinde, a apucă. Când se aruncă un obiect cuiva, se zice: „*Sprijoane-l* sau *prijoane-l*=prinde-l, ia-l, ține-l, apucă-l. Rareori se 'ntrebuințează cu 'nțelesul de *a sprijini*, *a propti* și fig. *a ocroti*.”

(5) *de loc*=îndată, imediat (vezi No. 1, pag. 7).

(6) *de di la vale* sau *di (de) la vale* sau *la vale*=în jos, spre sud, în cursul apei.

(7) *de di la deal*=*di la deal*, *la deal*=în sus, spre Nord, în susul apei. Acestea (4 și 5) sunt foarte 'ntrebuințate cu acest înțeles și mai că nu se 'ntrebuințează alte expresiuni similare.

(8) *sara*=seara prin sincopa lui *e* ca în *masă* din *measă*.

(9) *tinâr*=tânăr. Păstrează pe *i* ne guturalizat. cf. *tinerețe*.

(10) *piez rău*=piază rea. întrebuințat mai mult la masc.

(11) *tron*=coșcug, sicris. Singurul întrebuințat cu acest înțeles.

Cân' văzu una ca asta, se luă cu mâinele de păr și:
„Ce năroji“, face, „ce năroji!“

Se duse-acolo, scoase mortu din tron, scoase tronul singur și 'ntr'o dungă pe ușă; după aia scoarte mortu singur, îl pune 'n tron, cum *fusasă* (1) și treaba eră gata.

Îi lăsă 'n plata Domnului și vrù să plece mai departe in lumea albă, după ce c'o 'mbucă ceva la *chitimia* (2) de cărciuma a lui *Mataiche* (3) Tivig. Dar însă după prânz văzu alta și mai boacăină, tot in satu-ăla, la altă margine.

(Va urma).

ST. STERESCU

(1) *fusasă*=fuese. M. m. ca Perf. Indic. dela *a fi, fire*. (fusasem, fusasei, fusase; fusasem, fusaseți, fusasă). La perf. simplu se conjugă astfel: fui, fuși, fu; și fusai, fusaseți (rar), fuse; iar la plural foarte rar se zice: furăm, furăți, fură; ci mai des fusarăm (și fuserăm), fusarăți și fuseți, fuseră și fusară; dar și fură.

(2) *chitimia*=magherniță, casă mică și urâtă, casă ne 'ncăpătoare

(3) *Mataiche*=Matache (nume de botez) Vezi și No. 8 pag. 3.

INSEMNĂRI

PRIVITOARE LA ISTORIA CULTURII ROMĂNEȘTI.

Congresul asociației române pentru înaintarea și răspândirea științelor.

Se împlinesc zece ani de când, după inițiativa d-lui Dr. C. Istrati, membru al Academiei, s'a organizat și în regat o «asociație» la fel cu cea din Transilvania. Ca și peste munți, asociația aceasta ține congresele sale anuale din oraș în oraș, stimulând astfel în fiecare centru mai însemnat preocupările culturale.

Anul acesta, ședințele congresului se vor ține la Galați. Aniversarea a 10-a a acestei instituții, nimerindu-se tocmai la împlinirea celor 10 decenii de când Basarabia a fost răpită de Ruși, e de așteptat ca solemnitatea de estimp să aibă un deosebit relief. Cu toată «granița moartă» a Prutului, ecoul culturii adevărate străbate totdeauna și răsună timp îndelungat. În deosebi secția a VIII-a a congresului, unde vor lua parte și preoți, va dovedi Moldovenilor de peste Prut, că poporul din regat nu e «lepădat de lege», după cum îl înfățișează de obicei propaganda moscovită în Basarabia.

După un deceniu «fin de siècle», care ne-a adus în pragul veacului al XX cu o criză financiară și morală, cel dintâiu deceniu al acestui secol a fost caracterizat printr'o mișcare de îndreptare: universități populare, bănci populare, societăți ortodoxe și altfel de societăți, menite să îngrijească de adevăratul popor românesc, sânt tot atâtea semne de reculegere. Intre aceste semne, «asociația pentru înaintarea și răspândirea științelor» are un loc deosebit și e de netăgăduit că rolul său va fi din ce în ce mai bine apreciat de toți cei ce consideră cultura ca temeiul cel mai real al unității și progresului unui neam.

FAPTE, RECENZII, REVISTE

1. FAPTE.

ARHEOLOGIE. Academia Inscripțiunilor din Paris a ascultat expunerea interesantelor descoperiri arheologice făcute în timpul din urmă. D-rul Capitan, profesor la Collège de France, și d-l Peyrony au găsit în Dordogne două schelete de copii din epoca musteriană îngropate sub un cămin umplut cu silexuri caracteristice. Această descoperire va contribui la lămurirea ceremoniilor funerare din timpurile cuaternare. De asemenea au descoperit scheletul unui bărbat din epoca magdaleniană. Conte de Bégonen a găsit o peșteră plină de desemnuri preistorice cari au un stil particular. Este astfel reprezentat mărunțul, calul, bisonul și un alt animal, necunoscut încă, probabil un carnivor. Marchizul de Cerralbo în fine a explorat mai multe mii de sepulturi în necropolele celtice de lângă Torralba, nu departe de Madrid. Astfel se poate ajunge la oare cari cunoștințe asupra *facies*-ului civilizației iberice cu câteva veacuri înainte de era creștină. Aceste descoperiri confirmă existența unor mari fabrici de arme la Bilbilis și dovedesc un progres înaintat în creșterea și echiparea cailor.

BIOLOGIE. Se știe că turburările cari se manifestă în mod constant la unele persoane, când acestea se prezintă în fața unui public mai numeros, sunt numite cu un sigur cuvânt agorafobie. Această afecțiune se datorește bulbului rachidian și se manifestă prin palpațiuni, turburări circulatorii, congestiuni s'au decongestiuni subite cerebrale, transpirațiune, spasmi generale ale organelor locomotorii, desorganizare a aparatului vocal și, în fine, ceea ce este încă mai grav, amnezii subite. Doctorul Pierre Bonnier a făcut cunoscut societății franceze de Biologie, că a reușit să vindece în mod complet agorafobia, influențând bulbul prin intermediul unei sau mai multor canterizări nazale.

Se știe că animalele, prin influența oxigenului respirat, transformă alimentele, adică hidratările de carbon și zahărul, în acid carbonic și

vapori de apă, pe când plantele prefac din nou aceste din urmă corpuri expirate de animale, în hidraturi de carbon alimentare. Isvorul exterior de energie al acestor prefaceri este lumina solară, D-l Daniel Berthelot, face cunoscut, că a reușit să reproducă în mod artificial, în laborator, reacțiunile sintezei vegetale chlorophyliane, așa cum ele se petrec în plantele verzi la soare. Savantul francez a ajuns la acest rezultat întrebuițând razele ultra violete ale unei lămpi cu mercur. Astfel încă unul din procesele, cari s'au putut crede caracteristice organismelor, este redus la fenomene fizico-chimice.

M. DJ

FILOLOGIE. În Franța se discută în momentul de față problema gravă a reformei pronunțării limbei latine. Se știe, că Francezii pronunță această limbă atribuind literelor valoarea fonetică, pe care o au în ortografia lor națională. Chestiunea a fost ridicată de Academicianul Marcel Prévost într'un timp, când tocmai autoritatea ecleziastică superioară încearcă o reformă în bisericile catolice. Ea este grea mai ales din cauza accentului de acuitate, care se combină cu cel de intensitate și cantitatea silabelor în pronunțarea latină. Lăsând însă la o parte această chestiune prea specială, problema s'ar putea pune cu foarte mulț interes pentru toate națiunile culte moderne și de asemenea în țara noastră, unde s'a adoptat în mod oficial o pronunțare, care este în parte vicioasă.

HIGIENĂ. Natalitatea în Germania. Ca și în Franța natalitatea în Germania este într'o pronunțată descreștere, o adevărată criză de câțva timp. După un raport oficial al consulului din Düsseldorf se constată că natalitatea din 1911 este în minus cu 34.000 față de cea din 1910, cu 65.000 față de cea din 1909 și cu 84.000 față de 1908, la o populație de 40 milioane. În 10 ani coeficientul nașterilor a scăzut cu 7.2% —deci mai mult decât în Franța, unde în 40 ani coefic., a scăzut cu 6% . Cu toate acestea însă și în Germania (Prusia) ca și în Franța numărul căsătoriilor s'a mărit. Mai cu seamă în centrele mari descreșterea se face de vre-o 5 ani regulat cu 2% anual iar în unele centre mari Düsseldorf—natalitatea a scăzut cu o treime. Media nașterilor din 1875 a trecut la $42,6\%$ iar în 1910 abia a ajuns la 30% . Acestei stări i s'a opus însă din partea celor în drept măsuri de igienă ca să scadă cât mai mult mortalitatea și așa se explică de ce nu numai s'a menținut, dar chiar a crescut populația Germaniei. Numărul deceselor a scăzut dela 28 la 17% . În 1871 la 40 milioane locuitori muriau 450.000 copii pe an, adică $10,7\%$; în 1910 cu 25 milioane locuitori în plus, mortalitatea a scăzut la 350.000, adică la $5,3\%$. Mulțumită măsurilor sanitare mortalitatea din primul an al copilăriei s'a redus cu $\frac{1}{3}$. (Presse medical—1911).

I. I. N.

MEDICINĂ. O nouă comunicare s'a făcut Academiei de Medicină din Paris asupra eficacității vaccinului antitific preparat de profesorul Vincent. In cursul unei epidemii serioase de febră tifoidă în Alger profesorul Soulié a vaccinat 109 persoane, printre cari mai mulți medici, studenți și infirmieri. Nici-una din ele, deși au trăit în contact permanent cu bolnavii, nu a contractat febra tifoidă. Profesorul Vincent observă că aceleași rezultate au fost obținute în Franța și în străinătate cu mai mult de 9.000 de persoane.

*

Doctorul Alexis Carrel din Lyon, șef de serviciu la Institutul Rockefeller din New-York, a făcut la Paris o interesantă conferență, în localul serviciului profesorului Pozzi, asupra rezultatelor, pe cari le-a obținut prin operațiuni de transfuziune a sângelui. Acest procedeu fusese de mult părăsit cu totul, fiind socotit prea periculos, din cauză că sângele se încheagă aproape în totdeauna în momentul operațiunei. D-rul Carrel a întrebuițat o tehnică cu totul nouă; stabilind o comunicare directă dela vâna unei persoane la artera alteia prin mijlocirea unei canule speciale a obținut vindecări senzaționale. Bolnavii inerti, intrați în agonie, s'au colorat în câteva minute, și-au reimprospătat puterea sângelui și cu adevărat s'au sculat din mormânt. Este între altele de citat cazul unui copil nou născut, fiu al unui confrate: eră pe moarte și cu toate acestea, o jumătate de ceas după injecțiunea cu sânge, el s'a pus să țipe de foame, plin de viață și de putere având nevoie de lapte.

Acelaș doctor Carrel a comunicat Academiei din Paris rezultatele noilor experiențe, pe care le-a făcut asupra vieții țesuturile despărțite de organism. El arătase mai dinnainte, cum fragmente de țesut conjunctiv au putut trăi până la 50 de zile scoase din organism; au murit apoi de infecție microbială. In lunile din urmă d-rul Carrel a luat țesuturi musculare din inima unui embrion de pui de găină, în vârstă de 7—18 zile, și le-a introdus într'un mediu de plasmă. La fiecare 3—4 zile le-a scos, le-a spălat bine și le-a pus apoi într'un mediu proaspăt. Aceste fragmente au trăit peste 120 de zile și nu au murit decât în urma unui accident întâmplat în timpul unei spălări, așa în cât se poate spune, că s'a găsit mijlocul de a se păstra indefinit asemenea țesuturi. Este interesant că ele nu numai au trăit, dar au și crescut prin multiplicarea celulelor: după trei luni volumul lor eră de vreo 15 ori mai mare. Au continuat în afară de accasta de a bate în toată durata experimentării, ca și cum ar fi la locul lor în organism; din două parcele puse în aceeași cultură, una aveă 92 de pulsațiuni pe minut și cealaltă, mai mică, 92. A patra zi au început a bate mai rar.

Însă după o spălătură serioasă ele au reinceput a bate: una cu 120 de pulsațiuni și cea laltă cu 60 pe minută! Fragmentele cari se uniau, bateau în mod sincron. D-rul Carrel ajunge astfel la concluzia, că orice țesut, despărțit de organism, poate fi conservat în stare de viață manifestă permanentă.

M. D.

PSIHLOGIE. D-rul Raphaël Dubois, profesor la Facultatea de științe din Lyon, publică în *Bulletin de l'Institut psychologique* un studiu, iar care tinde a arăta că spasimul răsului se poate observa și la animale. Astfel, ca și plânsul, el nu se poate considera ca un gest caracteristic al omului. D-rul Dubois prezintă pentru susținerea tezei sale și mai multe fotografii. O asemenea cercetare poate deveni foarte interesantă pentru studiul originelor limbajului omenesc.

2. RECENZII

N. IORGA. *Rolul tradiției în creșterea femeilor la Români*, Văleni-de-Munte. 1912. — Conferința ținută la congresul din 1912 al «Societății ortodoxe naționale a femeilor Române» a fost publicată și împrăștiată în cercuri mai largi. Fapte pline de duioșie sunt puse înaintea celor ce doresc renașterea poporului nostru. Din ele se vede cât de «barbate» au fost Româncele în trecut și ce însemnată parte au luat la desfășurarea vieții noastre naționale. Situația lor în familie eră din multe puncte de vedere chiar superioară celei de azi. Dar și educația ca mame și soții eră superioară. În locul unui feminism incolor, meditația acestor pagini și urmarea pildelor ce se desprind din ele va fi un real progres pentru femeile iubitoare de cultură. E de relevat din broșură și un fapt, pe care mulți îl trec sub tăcere. Autorul amintește că revista socialistă *Contemporanul* a fost un puternic organ pentru înjosirea bisericei și demoralizarea ce i-a urmat.

T. N.

ALEXANDRU LUPEANU. *De vorbă cu sătenii* (gânduri și indemnuri), Cluj 1912. — O carte de propagandă educativă, — o culegere de articole ocazionale: Gheorghe Barițiu, Cuza-Vodă, Basarabia, Stroescu, Nu ne dăm legea, O cuvântare despre credință, Invățătura și hărnicie etc.

Scriitorul e pătruns de nevoile neamului din care face parte și-l sfătuiește cu durere de inimă. Afară de unele particularități de limbă, scrisul e literar și viu. Schița din urmă «Săraca Nuța lui Vasile» dovedește îndemănare în descriere și făgăduiește și alte încercări. Printre aceste «gânduri și indemnuri» se simte suflarea sănătoasă a lui Carlyle, filosoful cel mai iubit de publicul românesc în timpurile din urmă. O sămânță bună, căzută pe pământ bun.

M.

G. V. HANEȘ. *Cariera Militară*, Buc. 1912.

Un tânăr sublocotenent, care se pricepe să mănuiască și condeiul, publică vreo câteva mici studii și prelucrări cu caracter educativ: In armată se făuresc caractere? Educația fizică și morală în armată, Ce se învață în manevre, Idealul militar la scriitorii români, Publicul și armata etc. Cine a urmărit progresele socialismului și sindicalismului în școală și în armată în Franța, și cunoaște situația gravă în care poate ajunge acolo dintr'o zi în alta apărarea țării, va ceti cu deosebită bucurie lucrarea tânărului ofițer. Ea e o dovadă că în armata noastră punctul de vedere național și educativ nu e o clipă pierdut din vedere, iar doctrina disolvantă a internaționalilor de tot felul va fi privită cu critica cuvenită.

s.

N. P. *Gedanken und Winke*, Berlin 1912.

O seamă de aforisme cu privire la viață, artă și filozofie. Autorul, de bună seamă un Român, a trăit în atmosfera culturii germane. Unele cugetări sunt discutabile; altele se citesc cu interes. Cităm câteva în limba originală:

In jedem tiefen Gedanken stecken viele Hintergedanken.

•

Das tragische Schicksal des menschlichen Geistes besteht darin, dass er denken *muß*, ohne zu wissen, was er zu denken vermag.

•

In der Kunst ist alles erlaubt: gerade wegen dieser absoluten Freiheit gibt es selten Menschen, die hier etwas zu leisten vermögen.

•

Da jede wahre Kunst selbst Zweck ist, so kann man die Kunst nie *als Mittel treiben*.

T. IORDĂNESCU. *Antichități romane private*, Focșani, 1912.

O seamă de profesori legați cu tot sufletul de interesele învățământului cearcă să învioreze clasicismul. Nevoia unei astfel de activități n'o mai discută nimeni. E vorba numai de mijloace. Ceia ce făcea sec și mort învățământul de odinioară eră mărginirea la forme exterioare, veșnica analiză de cuvinte și de forme sintactice. Sufletul autorilor citați eră aproape cu desăvârșire uitat. Azi, și în țară la noi, ca și în alte țări mai vechi în cultură, operele literare sunt privite alături de viața scriitorului și a epocii în care au apărut. Citirea clasicilor trebuie să dea viziunea epocii clasice; de aci nevoia de a împărtăși cetitorului în liniile sale mari viața greco-romană de acum două mii și ceva de ani.

D-l Iordănescu, unul dintre cei mai meritoși membrii ai învățământului nostru, a scris în vederea copiilor și pentru „orice om doritor de

cultură» un manual de antichități, însoțit de figuri explicative și planuri ale Romei. Lucrarea corespunde deplin scopului și merită toată lauda.

S. N.

P. CANCEL. *Data epistolei lui Uzun-Hasan către Ștefan cel Mare și misiunea lui Isak-Beg*, Buc. 1912.

E o parte din „Relațiile lui Ștefan cel Mare cu Roma, Veneția și Genua“, lucrare făcută în Seminarul de istoria Românilor de sub direcțiunea d-lui prof. D. Onciul și tipărită de „Fundatia universitară Carol I“. Se pomenește deseori de legăturile lui Ștefan cu șahul Persiei, Uzun Hasan, în urma unei scrisori găsită de Esarcu la Veneția și datată de el cu anul 1474. Nici Uzun nu e Șah, al Persilor, ci un chan al Turcomanilor, și nici data exactă a scrisorii nu e 1474. Urmărind tot ce se știe despre ambasadorul Isak-Beg (un medic evreu), autorul stabilește pas cu pas drumul acestui trimis al chanului, anul adevărat și o sumă de alte fapte interesante pentru istoria epocii,— ca mijlocirea lui Isak între Matiaș craiul Ungariei și Ștefan etc. Lucrarea tânărului autor dovedește deplină libertate în cercetarea materialului. Astfel de încercări probează că tineretul de azi poate căpăta în seminarii o disciplină științifică sigură și atârna numai de zelul personal al licențiaților noștri mai distinși, pentru ca munca științifică să ajungă și în țara noastră la o mare înflorire.

S.

A. G. PAPACOSTEA : *Les Depenses publiques—Etude des causes de l'accroissement des Budgets de l'Etat*.

Sub acest titlu autorul ne prezintă lucrarea ce i-a servit ca disertație pentru trecerea doctoratului în Științele Economice și Financiare la profesorul Ch. Gide dela Facultatea de Drept din Paris. Lucrarea privește chestiuni de tehnică financiară și bugetară. Studiile de acest fel sunt de obicei aride și interesează puțin marele public; însă lucrarea de față se deosebește în această privință de cele mai multe lucrări curente tocmai prin faptul că reușește să se ridice dela simpla colecționare de cifre—care adeseori este opera biurourilor de ministere—la cercetarea înțelesului lor doctrinar, considerând datele statistice ca elemente de experiență în determinarea și interpretarea principalelor doctrine contemporane de politică financiară, economică și socială.

Cu metodă și critică doctrinară și utilizând un bogat și recent material de informații statistice, studiul ne pune în curent pe scurt, dar complet, cu noile tendințe bugetare din Europa, ca expresiune a tendințelor economice și sociale corespunzătoare.

Lucrarea e împărțită în trei capitole.

Partea întâia e consacrată unui studiu comparativ al evoluției bugetare din principalele țări ale Europei: Franța, Anglia și Germania,

din Occident; Rusia și România, din Orient. Autorul constată fenomenul creșterii continue a cheltuelilor Statului, fenomen general în timp și în spațiu și care e cu atât mai vrednic de remarcat cu cât ultimele cifre bugetare ale celor mai multe din Statele europene arată un dezechilibru între creșterea cheltuelilor de o parte — și creșterea populației, a bogăției naționale și a forței contributive de alta. Surse de cheltueli necunoscute altădată și-au făcut apariția aproape simultan în toate statele și au adus turburare în organizarea bugetelor chiar a acelor state care erau recunoscute prin soliditatea și înțelepciunea administrației lor.

Astfel bugetul Franței, care în 1901 eră de 3.701 milioane, în 1910 ajunge la 4.212 milioane; în 1911 la 4.312 și în 1912 la 4.490 milioane, iar proiectul de buget al anului 1913 prezintă la cheltueli suma de 4.664.665.385 fr. (fără ca această cifră să cuprindă cheltuelile Marocului pe care d-l Poincare le evaluează la 70 milioane).

Bugetul Angliei, care mult timp s'a putut menține în echilibru, — fie din cauză că Statul nu exercită nici o industrie, fie din cauza politicii de amortizare urmată cu consecvență de toate guvernele — a luat dintr'odată proporții considerabile și a atins aceleași cifre ca și bugetele de pe continent. Astfel bugetul anului 1910 se soldează cu un deficit de 26 mil. lire sterline prezentând la cheltueli suma de 157.144.611 lire st., iar bugetul anului 1911 se ridică la cifra de 171.995.668 lire st.

În Germania situațiunea bugetară se mai complică și din cauza forme politice și constituționale a acestui stat. Germania este un stat federal, al cărui rol constituțional este limitat și al cărui buget se suprapune bugetelor statelor federate. Imperiul debutează în 1872 la cheltueli cu un buget de 450 milioane mărci, iar proiectul de buget al anului 1912 prezintă la cheltueli cifra de 2.819.363.530.

Autorul trece apoi la țările din Orientul Europei.

Bugetul rus urmează și el regula generală urcând neconținut cifra cheltuelilor. În 1903 această cifră se ridică la 5 miliarde, trece peste 7 miliarde în 1910, iar pe anul 1912 se prevede un spor de 250 milioane.

Asupra bugetului României autorul insistă mai mult. După ce face un istoric al epocii turburi dela începutul domniei Regelui Carol, expune în toate amănuntele sistemul financiar al lui P. Mavrogheni, care a pus capăt crizei din 1871 și a făcut posibilă organizarea ulterioară a țării, procurând resursele necesare. Dela această dată cheltuelile statului au mers crescând până la 1900, când o puternică criză economică, provenind dintr'un rău an agricol, a provocat criza financiară care a impus o micșorare a cheltuelilor, de peste 20 milioane.

D-l Papacostea expune sistemele care s'au propus cu această ocazie și critică aplicarea, și după remediarea crizei din 1900, a politicii

aşa zise a excedentelor. «De abia acum, zice d-sa, și cu multă greutate își face drum ideea că o bună organizație financiară trebuie să tindă la dreapta compensare a cheltuelilor și a veniturilor, fără a avea deficite, dar și fără a căuta excedente cu orice preț».

În capitolul al II-lea se cercetează cauzele de ordin general cari au adus creșterea cheltuelilor Statului. Autorul le împarte în două categorii: Unele care au provocat o creștere numai aparentă și altele cari au adus o creștere efectivă. Printre cele dintâiu enumeră: În primul rând, micșorarea puterii de cumpărare a monedei. Informațiile istorice nu lasă nici o îndoială în această privință. În timpul ultimelor secole moneda metalică a suferit o depreciere continuă, care a avut ca rezultat o urcare generală a prețurilor.

O altă cauză de creștere aparentă este introducerea, în redacțiunea conturilor publice a principiului *universalității bugetare*, principiu care are de scop să prezinte controlului parlamentar lista integrală a veniturilor și a cheltuelilor, fără nici o operație de compensare sau de schimbare de titlu sau de cifre; precum și acela că împiedică crearea micilor bugete independente, rezerve oculte care favorizează administrațiunile defectuoase. Această reformă s'a introdus în administrațiunea noastră bugetară abia în ultimele două sesiuni parlamentare.

În fine se mai enumeră printre cauzele de creștere aparentă a cheltuelilor publice modificările de teritoriu și de populație, precum și înlocuirea sistemului prestațiunilor în natură, impuse de Stat particularilor prin sistemul vârsimentelor în numerar.

Cauzele de a doua categorie, acele ale creșterii *efective* a cheltuelilor Statului, autorul le subdivide în trei: Unele de ordine economică și financiară, altele de ordine socială și altele de ordine politică.

Printre cauzele de ordine economică și financiară se enunță măsurile de protecție a produselor naționale în potriva concurenței străine precum este stabilirea taxelor de intrare și alocația de prime produselor indigene. Autorul studiază aplicarea acestor sisteme în principalele state din Europa.

Dar categoria cea mai importantă a cauzelor de creștere efectivă este cea a aplicațiunilor socialismului de stat. Este incontestabil că Statul a luat un rol preponderant în societățile moderne. El este considerat ca condiția indispensabilă și cea mai înaltă expresiune a vieții sociale. Atribuțiunile sale cresc pe fiecare zi în număr și în întindere. Această extensiune crescândă a serviciilor Statului se îraduce în domeniul economiei financiare printr'o extindere crescândă a bugetelor. Vechile servicii ca: instrucțiunea publică, lucrările publice, poștele, telegrafele, etc., capătă pe fiecare zi o dezvoltare din ce în ce mai mare. Căile ferate în cele mai multe țări sunt lăsate în întreprindere Statului, precum și un număr mare de alte industrii. Așa de pildă Statul prusian are

mine, fabrici de porțelane etc. Statul francez are industrii de covoare (Gobelins), de imprimerie, de porțelan (Sevres) etc.; Italia, Spania, Ungaria și România exercită — chiar industrii mai puțin recomandabile, cum sunt loteriile de Stat și altele. Numai în țările anglo-saxone această mișcare spre monopolizarea marilor industrii a fost mai înceată, în schimb însă acolo a făcut progrese mai însemnate socialismul municipal. Dar cea mai mare creștere a cheltuelilor publice, cea care nu-și găsește echivalent decât în dezvoltarea instituțiilor militare, este creșterea datorită aplicării legilor așa zise de solidaritate socială. După congresul dela Eisenach (1872), Germania s'a făcut inițiatoarea acestei politici intervenționiste *à outrance* a cărei cea mai importantă aplicație este legislația asigurărilor care s'a instituit pentru prima oară în 1883. Franța nu a întârziat a intra pe aceeași cale, votând la 5 Aprilie 1910 legea numită «la loi sur les retraites ouvrières et paysannes», a cărei aplicare strictă va costa cel puțin 300 milioane. O lege similară s'a votat și la noi în ultima sesiune parlamentară.

O primă consecință a politicii intervenționiste este mărirea numărului funcționarilor, care a atins proporții uimitoare, mai ales în țările cu organizare democratică; și care prin urmare îngreuiază în mod simțitor budgetul Statului. Statistica, dată de autorul studiului de față ne arată că în Franța numărul funcționarilor este de 1.034.776, ceea ce pentru o populație de 39 milioane dă o proporție de 25 funcționari pentru 1.000 de cetățeni. Această proporție, calculată în mod aproximativ pentru celelalte țări, este de 20 pentru Belgia, de 15 pentru Elveția, 14 pentru Danemarca și Italia, 12 pentru Germania și Austro-Ungaria și 8 pentru Marea Britanie.

O altă cauză, care a contribuit la creșterea budgetelor moderne, mai mult chiar și decât aplicațiunile socialismului de stat, este dezvoltarea instituțiilor militare. Creșterea cheltuelilor de această categorie s'a produs cu aceeași intensitate în toate țările mari sau mici și oricare ar fi formele de guvernământ. Exemplul cel mai curios în această privință îl oferă Elveția, care, deși acoperită de neutralitate, a sporit totuși dela 7 milioane cât era la 1874, la 40 milioane budgetul forțelor militare. D-l Papacostea ne furnizează, cu această ocazie, statistici comparative interesante cu privire la cifrele înscrise în budgetele principalelor țări din Europa.

Capitolul ultim din lucrarea d-lui Papacostea este cel mai interesant. El cuprinde concluziunile constatărilor și faptelor expuse în capitolele precedente, expunerea critică a principalelor curente de idei care își găsesc aplicare în legislațiunea curentă și oarecare orientări pentru viitor. Autorul se întreabă în acest capitol, dacă este posibil a opune oarecare rezistență acestei tendințe de creștere continuă a budgetelor, dacă cu alte cuvinte este posibil a le reduce într'o măsură oarecare

sau măcar a opri pe loc mersul lor ascendent? Pentru o bună parte din cheltuelile enumerate mai sus o reducere sau o stare pe loc nu este posibilă fără a pune țara în afară de progresul general și prin urmare în condițiuni defavorabile în fața concurenței străine. Toate încercările de această natură au rămas zadarnice, ori unde s'au făcut.

În ce privește însă cheltuelile necesitate de dezvoltarea instituțiilor militare sau de aplicațiunile socialismului de stat reducerea lor atârână de progresul ideilor. Și în această privință, pentru cele dintâi, deși ideile pacifice sunt în progres, dăși s'au luat dispoziții internaționale interesante pentru menținerea păcii de către delegații tuturilor puterilor din lume, nu numai că suntem încă departe de timpul dezarmării dar în afară de Statele-Unite ale Americii, care din cauza situațiunii lor geografice și-au putut impune o diminuare, toate celelalte state înscriu în budget sume mereu crescânde. În ce privește aplicațiunile socialismului de stat ele sunt încă dominante în practica guvernamentală contemporană și este puțin probabil vre'o modificare într'un viitor apropiat. Toți aceste aplicațiuni nu au pretutindeni acelaș succes. «În Franța și acelaș lucru se poate spune de aproape toate țările Latine, statul nu se bucură de aceeași autoritate și de aceeași încredere ca în Germania». Și D-I Papacostea citează după profesorul Gide cauzele acestei atitudini antietatiste din Franța. «Statul în Germania, zice d-sa, este reprezentat printr'o dinastie ilustră ale cărui origină se confundă cu acela al țării și care a dus-o la un grad de prosperitate politică și economică eu totul neprevăzută. Statul în Franța timp de un secol n'a putut să se încarneze decât în guverne schimbătoare și care n'au raliat niciodată unanimitatea națiunii. Statul prusian a făcut Germania, statul Francez, cel puțin cel actual n'a făcut Franța. Mai mult încă, francezul bogat sau sărac au fost totdeauna neîncredători în guvern, ori care a fost el: acesta este un fapt. El detesta să fie controlat, supravegheat și chestionat. Probă este opoziția ce au întâmpinat nenumăratele proiecte de lege a impozitului pe venit și care în țări monarhice și mai puțin democratice ca Franța funcționează de mult. Cauza este că în țările monarhice și cu guvern eșit din sufragiul censitar, contribuabilii au încredere că guvernul lor va ști să se oprească la timp, încredere care lipsește contribuabilului francez». Deci, conchide d-I Papacostea, intervențiunea statului nu are pretutindeni aceeași eficacitate și că în această privință forma și mediul politic, condițiunile etnice și istorice joacă un rol hotărîtor. Sunt desigur—zice d-sa—interese colective cărora indivizii nu le pot face față, în acest caz intervențiunea statului este absolut indispensabilă. Dar nu toate interesele au acest caracter, și Statul nu-și poate lua cu succes decât sarcina acelor servicii care sub direcțiunea particularilor ar necesita efortări mai mari și ar da rezultate mai mici. Autorul citează în această privință și începuturile unei mișcări

antietatiste chiar în Germania, expunând părerile profesorul Ludvig Bernhard dela Berlin, Alfred Weber și Von Vise asupra viitorului politicii sociale Germane și decepțiunile cari au înlocuit marea speranțe dela început. Se apreciază prea puțin sub regimul acestei politici independența cetățenească, libertatea de hotărîre individuală, sentimentul responsabilității și calitățile de rezistență morală, pentru ca să nu întrevedem un viitor mai favorabil liberalismului economic și social. Concluzia deci la care ajunge d-l Papacostea este că sarcinile statului vor fi suportate cu ușurință atunci când se vor repartiza cu echitate asupra tuturor și vor fi moderate, când *libertatea* va fi regula de conduită a guvernelor.

I. D.

3. REVISTE.

LA NATURE. Sept. 1912. *Zăpada galbenă*. Deseori, în înaltele altitudini alpestre și în înaltele latitudini polare și chiar în regiuni mai puțin speciale, s'au observat zăpezi colorate în diferite feluri. S'a vorbit mai mult despre *zăpada roșie* ca fiind cea mai abondentă. Culoarea e datorită unor specii de algi, între cari, *Sphaerella nivalis*, mic organism mișcător, luag cam de 25 miimi de milimetru. Pare că unele specii nu devin roșii decât dacă trăesc în zăpadă.

Zăpezile colorate altfel sunt mai puțin cunoscute încă. D-l Alp. Meunier, profesor la Universitatea din Louvain, a studiat o *zăpadă galbenă*, găsită în ghețurile Mării de Kara, pe întinderi mari. S'au găsit în ea multe feluri de organisme. Cel mai abondent fel (99%), este algul *Diamylon nivale*, numit astfel pentrucă fiecare cuprinde și câte două mari grăunțe de feculă, cari ar putea fi invidiate de cel mai clasic cartof.

Pe lângă acest organism abondent, zăpada galbenă studiată mai conține un mare număr de specii tot microscopice, dar cari joacă un rol ajutător; toată această mică lume trăește foarte bine în zăpadă și se hrănește cu pulberile aduse de vânt în cari se găsesc grăunțe de polen de prun și alte vegetale.

Tot Meunier a studiat o *zăpadă galbenă-verzuie*, în care a găsit cam aceleași organisme, dar în cantitate mai mică specia *Diamylon*, de unde desigur și slăbirea culorii galbene.

În sfârșit, s'au mai găsit *zăpadă neagră*, *zăpadă albastră*, *zăpadă brun-violetă*.

Cauzele originale ale tuturor acestor zăpezi sunt foarte variate.

P. A.

REVUE GÉNÉRALE DES SCIENCES. Din 30 Iulie publică o curioasă experiență, a D-rului Lefevre, profesor de fiziologie la Rennes, care a

întrebuințat pentru primit și înregistrat semnalele orare transmise de la poșta de telegrafie fără fir din turnul Eifel la Rennes, de către mușchiul dela un (picior posterior) de broască. Se știe din fiziologie că orice excitație electrică a unui nerv produce în mușchiul corespunzător o contracție și demonstrația în caloratoarele speciale se face mai ales cu mușchiul dela piciorul dindărăt al unei broaște. Printr'o dispoziție anume făcută în aceste laboratoare și de altfel foarte simplă contracțiile mușchiului se pot și înregistra.

Astfel că mușchiul de broască cu nervul său constituie un galvaniscop foarte sensibil, care mai are și «avantajul de a înregistra indicațiile ce le procură».

Cu o dispoziție pe care o semnalează autorul s'a putut primi și înregistra semnele de telegrafie fără fir prin ajutorul mușchiului de broască între cele 2 localități citate, Paris. — Viennes — la distanța de 3.00 km.

«Experiența arată senzibilitatea mare a aparatului neuro-muscular al broaștei, întrebuițat ca galvanoscop. Mai arată, în deosebi, puțința de a înscrie prin acest procedeu original—deși nepractic—semnalele de telegrafie fără fir. Până astăzi, cu tot numărul mare de cercetări care să găsească un mijloc de a înscrie aceste semnale—ceace pentru controlul telegramelor ar fi necesar—nu s'a ajuns la rezultate mulțumitoare și semnalele în telegrafia Marconi sunt primite prin sunet cu ajutorul receptorilor telefonice.

I. I. N.

REVUE DE METAPHYSIQUE ET DE MORALE. — În numărul din Iulie, d-l M. Djuvara publică un articol despre «Pédication sexuelle», în legătură cu o discuție urmată în sânul «societății franceze de filosofie» privitor la această temă. Pentru ce castitatea e o datorie? De ce o relație pur materială poate fi contrară demnității morale a omului? Autorul răspunde: datorie de căpetenie a omului, în care se rezumă toate celelalte, e iubirea și jertfa pentru aproapele. De altă parte însă, nicăeri omul nu poate da într'un chip mai deplin măsura puterii sale morale, decât în familie. În familie și pentru familie, omul devine «proprietatea morală» a tovarășului său de viață. De aci, încheierea că mariajul nu poate fi decât unic,

CRONICA EXTERNA

O INDOITA LECȚIE POLITICA

I.

Decâtva timp ziarele italiene se ocupă de România și de politica guvernului român, cu un interes ce ne onorează în parte, iar în parte ne întristează, fiindcă interesul nu e lipsit de nota ironică, ce încolțește în sufletul oamenilor bine crescuți, când aceștia cred că au creat ingrați.

Este evident că Italia se așteptă să găsească în opinia publică românească, dacă nu entuziasm, cel puțin simpatia. Războiul său în Tripolitania putea să fie judecat cu asprime de orice popor,—nu de poporul românesc.

Și Italia avea dreptate.

Dela cele mai depărtate timpuri ale alcătuirii sale politice de astăzi, Italia a fost refugiu sau sprijin al Românilor. Poeții, conspiratorii, oamenii politici români nu s'au adresat niciodată în zadar climei blânde, poporului primitor și bărbaților politici ai Italiei. Dela Bălcescu, care a murit la Palermo, scriind paginile istoriei lui Mihai Viteazul, la Vasile Alexandri, care merge la Torino spre a reprezenta pe Alexandru Ion I și la Paris spre a cere protecțiunea lui Cavour și mai târziu a lui Nigra pe lângă Napoleon III; dela bărbații politici italieni, la școlile italiene; dela arta și literatura italiană, la industria italiană,—niciodată nu ni s'a refuzat nimic.

Acesta este adevărul, și trebuie să-l spunem, căci e mult mai ușor a discuta, când amândouă părțile sunt de bună credință.

E o lecție de istorie și de bună credință, a aminti Ro-

mânilor că într'un moment grav al vieții lor politice, în momentul recunoașterii independenței, Italia a fost cea dintâiu putere semnatară a Tractatului dela Berlin, care n'a mai ținut seamă de clauza admiterii Evreilor în masă, ci a recunoscut pur și simplu independența României. Eră prim ministru italian Aggostino Bepretis, iar reprezentantul Italiei la București Baronul Fava. Autorul acestor rânduri a avut onoare să audă pe Baronul Fava, pe când eră Ambasador la Washington, descriind emoția lui Ion Brătianu, când îi comunică fericita știre. Guvernul român se zbăteă în cele mai mari greutăți: înlăuntru, o Cameră ireductibilă, care cu nici un preț nu vrea să se plece poruncilor Europei; în afară, cabinetele marilor puteri, în cari domnea încă spiritul semitic al lui Wadington și Disraeli, impunând recunoașterea în masă a Evreilor. Bărbatul de Stat român rămase adânc mișcat de hotărârea guvernului italian, care eră și generoasă și politică.

La câțiva ani după aceasta, guvernul român trecea printr'un nou hop. Eră vorba să se facă tăetura marelui M în canalul Sulina. Deși interesul Europei se confundă cu interesul României, în acest înțeles că o Dunăre accesibilă vapoarelor tuturor Statelor eră mai interesantă decât o Dunăre monopolizată de vapoarele engleze, totuși Comisiunea Europeană a Dunării primise propunerea Delegatului Marii Britanii și hotărâse să nu facă nimic. Firește, Anglia eră singura țară pregătită pentru navigația pe Dunăre. Vapoarele ei puteau să urce pe canalul Sulina în orice timp, cu ape mari sau cu ape scăzute. Interesul Angliei eră să nu se mărească taxele de navigație,—pe când interesul nostru și al Europei întregi eră să scadă navlul, prin concurență, și să ajungă la Galați și Brăila, cu inlesnire, vapoarele tuturor statelor, mărint astfel exportul cerealelor noastre. Eră ministru de externe, la noi, Alexandru Lahovary; ministru de externe italian, Francesco Crispi, reprezentantul Italiei la București, Conte Turinelli. Guvernul român inceptu o campanie diplomatică disperată,

făcând apel la cabinetele europene, să înțeleagă evidența interesului lor și a dreptății noastre. Toată lumea răspunde amabilități banale, dar toți se ascundeau după „faptul implinit“. Când însă bătrânul om de stat italian înțelese bine chestiunea și se pătrunse de dreptatea cauzei noastre nu stete un moment la îndoială și ne dă tot sprijinul său. Comisiunea Europeană reveni asupra chestiunii, și astfel se putu aduce la îndeplinire mărețul proiect al inginerului sir Charles Hartley.

Dar în afară de aceste două fapte precise, cari fac parte din istoria diplomatică a României, câte alte dovezi de iubire nu ne-a dat guvernul italian!...

Pe când școlile dela Brest și dela Fontainebleau se închideau elevilor noștri, se deschideau școlile dela Livorno și dela Torino. În școala dela Livorno au învățat generații întregi de marinari de-ai noștri. Asupra a 40 sau 50 de locuri, ni se rezervă în toți anii două sau trei locuri, cu toate că cererile naționalilor sunt cu sutele.

Și când astfel stau lucrurile, nu este rușinos să vezi ziare românești publicând lista înfrângerilor suferite de Italieni, pe mare și pe uscat, într'un moment în care acest popor duce un războiu victorios, la o distanță enormă, fără a se tânguî, fără a cere sprijinul nimănuî, fără a se imprumută la străini, ba chiar fără a imprumută la ai săi, ci numai cu excedente budgetare, cu mijloace economisite la timp? Priveliștea pe care o dă astăzi Italia este înălțătoare. Toate luptele de partid s'au oprit, toate urile au tăcut. Socialiștii, republicanii, anarhiștii au intrat sub pământ, amenințați cu exterminarea de masa poporului, care își dă banul și sângele, Casei de Savoia, pentru neapărata cucerire a Tripolitaniei și Cirenaicei. Când cineva urmărește de aproape acest războiu, rămâne uimit de admirabila pregătire a statului major italian, precum și de valoarea flotei.

În aceste împrejurări, ar fi inexplicabilă ținuta unei prese dela noi, dacă nu s'ar ști că toate telegramele relative la

războiu sunt confecționate la Budapesta, într'o officină suspectă.

Firește că guvernul român și presa officioasă nu pot lua partea unuia dintre beligeranți. Aceasta nu o cere nimeni și suntem încredințați că mai cu seamă nu o cere guvernul italian, care știe că noi trăim în relațiunile cele mai bune cu poporul și guvernul turc. Dar, din mila lui Dumnezeu, noi avem și ziare independente, a căror datorie ar fi să cunoască istoria ultimilor 30 de ani, să cunoască și să lumineze opinia publică.

Nimic mai detestabil, pentru un popor tânăr ca noi, decât ingratitudea. Toate greșelile se iartă tinerilor, numai plătudinea sufletească nu.

II.

Acestea zise cu cea mai deplină sinceritate,—să trecem la a doua lecție politică.

Ziarele italienești, cele mai serioase și mai bine informate, recunosc că pacea se menține în Balcani numai grație guvernului din București. Pentru ce? Pentru că Bulgaria nu îndrăznește să se miște, înainte de a-și asigura spatele, granița Dobrogei și a Dunării.

Este așa sau nu este așa, e altă chestie.

Ceea ce e sigur, e că guvernul român vrea menținerea aceluia *statu quo* în Peninsula Balcanică, pe care atât de mult îl vrea și Italia. Nici România nici Italia nu știu ce soartă ar putea avea Macedonia și Albania, dacă ar eși de sub Imperiul otoman, pe care noi ne permitem să o discutăm în mod cu totul academic și numai fiindcă vine vorba.

Dar ziarele italienești se întreabă cu mirare: ce interes pot să aibă, pentru guvernul din București, acei dubioși cuțovalahi din Macedonia, când jur împrejur stau Românii subjugăți, în Transilvania, în Bucovina, în Basarabia, fără ca Regatul român să facă ceva pentru ei? Nu numai nu face nimic pentru ei, dar încă intră în alianțe monstruoase, încheind convențiuni militare cu asuprașorii lor.

Să ne oprim un moment la aceste convențiuni militare. Presa lumii întregi vorbește despre ele de ani de zile, iar acum în urmă gazetele italienești precizează: acordul cu Turcia există încă dela 1891; el a fost reînnoit în primele luni ale anului 1911 (ca să se împlinescă 20 de ani) și întărit cu diverse clauze. Tot așa ar fi existând o convenție militară cu Austro-Ungaria, în virtutea căreia armata romană ar trebui să se miște, în anumite împrejurări, după un plan al statului major austriac.

Va să zică Românii din Regat sunt niște fiare sălbatice care, de îndată ce au frați de ai lor sub stăpânirea altor popoare, se duc să încheie convențiuni militare cu acele popoare, spre a-și jertfi frații. Așa cu Turci, unde se sacrifică Românii macedoneni; așa cu Ungurii, unde se sacrifică Românii transilvăneni; așa cu Austriacii, unde se sacrifică Românii bucovineni. Nu ar mai rămâne decât Rușii, spre a sacrifică și pe Românii basarabeni. Noi sperăm că presa Europei ne va da în curând și această veselă știre.

Nu e nevoie să fie cineva doctor dela Upsala, ca să priceapă că România „nu poate” să încheie asemenea convențiuni militare. Interesul ei este tocmai de a nu fi legată de nici o putere, de a trăi în bune rapoarte cu toate și de a-și ține cei 300.000 de oameni *pentru apărarea exclusivă a intereselor sale momentane*. Politica Regelui nostru nu este în contradicție cu politica intereselor poporului, cum afirmă *Corriere della Sera*. Deși Hohenzollern prin naștere, el este astăzi *cel mai bun român, cel mai cald și cel mai susceptibil dintre noi toți*, când e vorba de interesele și de demnitatea României.

Dar țara românească poate să aibă *astăzi* o anumită *orientare* în politica sa externă. Se poate. Italia nu are și ea, mai mult decât o orientare, o legătură, profund cimentată, de ani și de ani, care nu corespunde cu aspirațiile iredentiste ale poporului său? Are.

Și iată unde începe a doua lecție politică.

Eră președinte al Consiliului, în Italia, Benedetto Cairoli; ambasador la Paris, generalul Cialdini; președinte al Consiliului în Franța, Jules Ferry; ambasador francez la Roma, d-l de Noailles. Trăia pe atunci un mare bărbat de stat, care înfăptuise o patrie germană, iar acum voia s'o întărească. Prințul de Bismark luptă din răspuțeri să atragă pe Italieni către dubla alianță sau să-i învrăjbească cu Franța. El inventă Tunisia, știind foarte bine, că de-l va ocupa Italia, se va supăra Franța, sau de-l va ocupa Franța, se va supăra Italia. El dorea cu sinceritate să vadă pe Italieni în Tunisia, spre a nu mări prea mult Imperiul colonial francez în nordul Africei. S'ar fi zis că prevedea de atunci incidentul dela Agadir. Bismark indemnă cu totdinadinsul pe Cairoli să ocupe Tunisia. Omul de stat italian eră un vizionar politic și un suflet curat. El zicea că preferă „la politica delle mani nette“, la care Bismark răspundeă „la politica delle mani vuote“. Pe când guvernul italian respingea ocuparea Tunisiei și pleda menținerea unui statu-quo mediteranian, guvernul francez pregătea corpul de expediție, dând încă cele mai solemne asigurări guvernului italian. În zadar telegrafia Cialdini dela Paris, că totul e gata pentru ocuparea Tunisiei; Ambasadorul Franței la Roma jură că nimic nu e adevărat, și eră sincer. Când în fine ocuparea se efectueă, toată lumea își rupse gâtul, Cairoli, Noailles și toți vizionarii. Cu Benedetto Cairoli însă, căzù dela cârma afacerilor cel din urmă amic al Franței, iar Italia intră în Tripla Alianță, alături de Germania și de Austria cea odiată, în contra căreia se ridică trecutul, prezentul și viitorul Italiei, Custoza, Trentul și Tirolul, și în fine Albania.

Care este morala acestei fabule ?

Că fiecare om este mai bun judecător în casa sa decât străinii; că ziaristii din lumea întreagă se aseamănă, iar că unii merită soarta Regelui Midas.

CRONICA DRAMATICĂ

SUB PERISTILUL TEATRULUI NAȚIONAL

Decâte ori îmi port pașii sub frumosul peristil al Teatrului Național, ce pare un leu culcat pe labe, de câteori intru în sala lui scânteietoare de luminele policandrelor, de scăpărările ochilor și ale pietrelor prețioase, decâte ori văd mulțimea privitorilor răpită de fiorul tragic, nu pot să nu mă gândesc și la trecut, la începuturile sfoase ale acestui Teatru ce se ridică astăzi atât de măreț. Și totuși începuturile lui nu sunt atât de îndepărtate. Nici un veac nu s'a așternut peste dânsule. Oamenii de azi le-au uitat; oamenii de mâine nici nu le vor mai cunoaște poate. Mergem înainte, cu privirea îndreptată spre drumurile noi, pe cari trebuie să le desfacem prin volnicia brațului nostru.

Abia câte un contemplativ își mai rotește ochii îndărăt, pentru a îmbrățișa dintr'odată cărările străbătute cu atâta trudă, popasurile lungi pe care le-am făcut din silnicia împrejurărilor, spinii pe care a trebuit să-i smulgem de sub pasul îngreuiat; abia câte un rar iubitor al trecutului oprește din zbor clipa fugară spre a o întrebă de unde vine, spre a-i află rostul adânc, spre a o înțelege și cinsti mai mult, știind din ce osteneală s'a zămislit, din ce lungă și stăruitoare silință s'a încheșat, așa zâmbitoare ca un copil, ușoară ca un fulg și sprintenă ca o sburătoare, cum pare tuturor.

. . .

Sunt dintre acești contemplativi.

Nu pot înțelege ceea ce e, înainte de a ști ce a fost. Nu pot trece pe sub labele de leu ale peristilului Teatrului Național, fără să mă gândesc că acest leu înainte de a se culcă stăpânitor

pe cea mai frumoasă piață din București, stătea mărunț și sfios între scândurile unei șandramale dela *Cișmeaua roșie*, care după multe prefaceri, abia avea o lungime de 18 stânjani pe o lățime de 9. Când intru în sala, atât de strălucitoare și de împodobită, nu mă pot împiedica de a mă gândi la sofaua de catifea roșie pe care stătea Vodă, și la cele 14 rânduri de bănci de lemn îmbrăcate cu postav roșu. Când privesc la policandru, îmi aduc aminte de sfeșnicele de tinichea cu lumânări de seu, ce-și picurau lacrimile pe dușumeaua nelustruită, îmi amintesc și de cei doi țigani ce, printre acte, tăiau mucusul lumânărilor.

Pe podul Mogoșoaiei sgomot... Se aud lovituri de bice, de arapnice; sosesc caleștele, din care se pogoară jupânițele învelite în blănuri scumpe. Sala se umple. Dar înfrigurarea cuprinde deodată mulțimea. Se ridică Selam-Ciausul, vestind sosirea lui Vodă. Sar țiganii numai decât de înlocuesc lumânările de seu cu lumânări de ceară. Iar lumea toată se ridică în picioare la intrarea lui Vodă-Caragea, care vine să-și vadă fata, pe domnița Ralu, prefăcută în Muză tragică.

Actorii jucau încă în grecește,

N'avea să treacă însă mult, și în acelaș an, în 1819, se dădea cea dintâi reprezentație românească. *Hecuba*, în traducerea lui Nănescu, avu cinstea de a face să răsune pentru întâiași dată limba patriei pe scena din București, prin glasul lui Ion Eliade Rădulescu ce ținea rolul bătrânei bocitoare, și, în răstimpuri, făcea și pe suflerul.

Înainte, un actor rosti un prolog al poetului Ion Văcărescu, închipuind pe *Saturn*, zeul timpului, cu «ceasornicul de nisip și se-cera, în poziție de sosire vestitoare» și grăind astfel către public :

V'am dat teatru, vi-l păziți
 Ca un lăcaș de muze
 Cu el curând veți fi vestiți,
 Prin vești departe duse.
 În el năravuri îndreptați
 Dați ascuțiri la minte ;
 Podoabe limbii voastre dați
 Cu românesci cuvinte !

Din fund se coboră *Astrea* (zeița Dreptății) «cu cornul îmbelșugării în mână, din care se revărsă toate fericirile asupra binevoitorilor patrioți români»,

N'a trecut nici un veac de atunci...

Unde mai e șandramaua de scânduri, cu băncile de lemn și cu greul miros al lumânărilor de seu? Unde sunt sfoșii copii din școala Măgureanului, cei dintâi actori români? Și unde ești tu, o Marghioliță Bogdănească, tu, care ai fost cea dintâi femeie ce ai rostit românește pe scena unui teatru? V'ați dus cu toții ca niște umbre, îmbarcate în luntrea eternului văslaș, Charon...

Astăzi avem însă leul culcat pe labe de pe Calea Victoriei, ce'și aprinde lampadarele ochilor de foc în fiecare sară, ca de sărbătoare; astăzi avem artiști mari ce dau un farmec nebănit unei limbi pe care o mie de ani n'au rostit-o decât guri țărănești pentru umilele nevoi zilnice. Astăzi avem pe Nottara și pe Soreanu în locul sfiosului școlar dela Măgureanu, și atâtea artiste în locul Marghioliței Bogdăneasca... Și astăzi se mai zic proloage, dar scrisul naiv odinioară sub pana lui Ioan Văcărescu, prinde aripi sub degetele d-lor Anghel, St. O. Iosif și Victor Eftimiu.

În multe direcții ale activității noastre ni se poate tăgădui progresul de fapt. Suntem, de altminteri, latini. Știm deci să ne judecăm cu asprime și cu nedreptate... Dar nu cred că ar putea cineva să ne tăgăduiască uriașii pași făcuți în teatru, într'un timp atât de scurt, atunci când, trecând pe sub etichetele stăpânitoare ale leului, și ar aduce aminte de umilele începuturi de acum un veac, de mucerile de lumânare, de Ion Eliade Rădulescu jucând pe Hecuba, de băeții de școală făcând pe actorii și de Ion Văcărescu scriind prologuri...

E. LOVINESCU.

CRONICA ȘCOLARĂ

SITUAȚIA ÎNVĂȚĂTORILOR-AJUTORI

Numărul absolvenților normaliști nefiind îndestulător, s'a căutat în anii din urmă o nouă cale de recrutare pentru învățătorii rurali. Suplinitorii, pe temeiul practicei lor în școli, au fost admiși la concurs spre a putea astfel intra definitiv în corpul didactic.

Măsura n'a fost primită fără discuție. E așa de grea și delicată sarcina celui ce ia întâiași dată pe copil de mână spre a-l educa, în cât e numai de cât trebuință ca „învățătorul“ să fi fost el mai întâiu de toate deprins de cineva a „învăța pe alții“. Când pentru orice carieră se cere ucenicie, se poate inchipui intrarea în cariera școlară fără nici o pregătire specială?

Evident nu. De aceea, cine doriă înmulțirea școlilor rurale peste numărul învățătorilor de azi, trebuie îndată să înființeze alte școli normale, unde să pregătească întâi pe viitorii educatori.

Asta nu înseamnă însă că cei ce au ajuns în capul unor școli primare, fără a trece prin școala normală, sunt numai de cât mai pre jos de foștii normaliști. A educa pe altul e la urma urmei o artă; arta presupune talent, iar talentul se *naște*. Pestalozzi e dovada cea mai vie.

Prin urmare, cei ce au devenit învățători din adevărată tragere de inimă, și au făcut practică vre-o câțiva ani, pot ajunge în adevăr modele de învățători. Așa că a fost un act de dreptate, când s'a deschis și ajutorilor de învățători calea de a ajunge prin concurs învățători definitivi.

Se mai știe apoi că la unele conferințe anuale, lecțiile făcute de acești noi învățători au întrunit cele mai vii aprobări din partea tuturor colegilor lor.

Odată intrați prin concurs în cadrele corpului didactic, se ridică însă o nouă chestie: pentru ce aceste elemente nouă să fie puse mai pre jos de cele eșite din școlile normale? Înainte de proba concursului, inferioritatea pregătirii lor putea lăsa loc liber la multe obiecțiuni. După concurs însă lucrul se schimbă: Dacă ai recunoscut că cineva e vrednic să fie pus în capul unei școale, întocmai ca și normalistul; dacă munca pe care are să o îplinească noul învățător cere acelaș timp și aceeași râvnă se cuvine ca și răsplata să fie aceeași. Socotim deci că salariile acestei categorii de învățători trebuiesc puse pe acelaș nivel cu ale colegilor lor eșiți din școlile normale.

Nu e vorba numai de partea materială. E și o chestie pedagogică la mijloc. În armată erau odinioară ofițeri cari eșiau dintr'o școală inferioară, cea dela Bistrița. Cu toate că erau foarte bune elemente, se simția că apasă un fel de greutate pe cariera lor, de pe urma acestui fel deosebit de recrutare. Când îi ceri cuiva jertfa sângelui și-l pui să comande în fața frontului, nu e bine să-l mai întrebi unde a învățat să se jertfească.

De asemenea și cu învățătorii. Munca lor cere o adevărată lepădare de sine, o jertfă de fiecare zi.

Pentru a face plăcută această jertfă și a ajuta uitarea de sine, fără de care orice muncă e nerodnică, e prudent și pedagogic să se șteargă deosebirea care pune pe acești noi muncitori în ogorul învățământului mai pre jos de alții.

S. M.

BIBLIOGRAFIE

- G. Popa-Lisseanu, *Mitologia greco-romană în lectură ilustrată*, Minerva 1912.
- Alexandru Lupeanu, *De vorbă cu sătenii*, Cluj 1912.
- George V. Haneș, *Cariera militară*, București 1912.
- P. Cancel, *Data epistolei lui Uzun-Hasan către Ștefan cel Mare și misiunea lui Isak-Beg*, București 1912.
- „ * „ *Activitatea «Ligei culturale» a Românilor*, Văleni-de-Munte 1912.
- N. Petrescu, *Zur Begriffsbestimmung der Philosophie*, Berlin 1912.
- N. P., *Gedanken und Winke*, Berlin 1912.
- T. Iordănescu, *Manual de anticități romane*, Focșani 1912.
- N. Iorga, *Rolul tradiției în creșterea femeilor la Români*, Văleni 1912.
- S. D. Scraba, *Vasilă Conta, studiu filozofic*, București 1912.
- C. Al. Ștefănescu, *Neguțătorul din Veneția* (trad.), București 1912.
- I. I. Chițulescu, *Incerări științifice*, Ploești 1912.
- P. D. Petrovici și Gh. H. Munteanu-Bârlad, *Comemorarea lui Costache Negri la Galați*, Galați 1912.
- Alexandrescu-Dorna, *Popasierii* (Bibl. p. toți), Alcalay 1912.
- Dr. I. Nistor, *Zur Geschichte des Schulwesens in der Bukowina*, Cernăuți 1912.
- Congresul din Constanța al Ligei Culturale, Văleni-de-Munte 1912.
-

CORESPONDENȚA

- Peste munți.* — Mulțumim pentru rectificarea numelui *Bonea*. Nici cu Țarigrădenii, nici cu Ienicerii dela Roma, ci cu Români.
- I. — București. — *De lara caprina*.
- X. — Iași. — Experiența e bună: acum va începe pedeapsa greșelilor.
- T. U. — Câmpu-lung. — Așteptăm.
-